

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

1999/1. VII. ÉVFOLYAM

ÁRA: 200 Ft

FACILITÁLÁS, MEDIÁLÁS I.

Új fogalom:
a tervértekezéslet

Gyermekvédelem
rendőri szemszögből

Iskolai családpedagógia

A kórház nem szálloda?

Média: mankó vagy
bunkó?

Lámpás '92 Alapítvány

Tartalomjegyzék
1999., 1. lapszám

Szerző Szilvási Léna	Cím A FELÜLVIZSGÁLATOK ÉS A FACILITÁLÁS
Makrai Józsefné	A LÁMPÁS '92 KIEMELTEN KÖZHASZNÚ ALAPÍTVÁNY SZAKMAI TEVÉKENYSÉGE NAPJAINKIG
Orbán István	A MAGYAR GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI SZÖVETSÉG JAVASLATAI
Lovas Zsuzsa Herczog Mária Nyesténé Mogyoróssy Erzsébet	A MEDIÁCIÓ A VÁLTOZÁSOKRÓL AZ ISKOLAI CSALÁDPEDAGÓGIAI MUNKA LEGFONTOSABB TAPASZTALATAI PÜSPÖKLADÁNYBAN
Orosz Anikó	BARÁTKOZÁS! KIVEL, HOGYAN, MIÉRT?
Csókay László	EGY ÚJ FOGALOM A GYERMEKVÉDELMBEN -A TERVEZÉSI ÉRTEKEZLET
Szendrey Sándorné Németh Zsolt	FELÜLVIZSGÁLAT EGY INTÉZMÉNY SZEMSZÖGÉBŐL A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELEM NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE RENDŐRI SZEMSZÖGBŐL
Molnár László Tenczer Tamás	JOG A PEDAGÓGIÁBAN MÉDIA: MANKÓ VAGY BUNKÓ GyermeKvédelmi kérdések megjelenítése az elektronikus médiumokban
Simon Ildikó	MI FÁN TEREM A FACILITÁLÁS?
Herczog Mária	PROBLÉMAMEGOLDÁS, KONFLIKTUSKEZELÉS A GYERMEKVÉDELMBEN
Németi Anita	PROGRAM A GYERMEKMUNKA MEGSZÜNTETÉSÉRE
Ungváry Renáta	TÖRVÉNY ÉS VALÓSÁG

Írta: Szilvási Léna

A FELÜLVIZSGÁLATOK ÉS A FACILITÁLÁS

MIRE JÓ MINDEZ?

A gyermekvédelem átalakulása ma már nemcsak néhány elkötelezett szakember magányos vagy néhány társsal közös küzdelmének eredménye, hanem törvényi kötelezettség. Talán többen egyetértünk abban, hogy a változás iránya, az új gyermekvédelmi törvény szellemisége korszerű, elfogadható irányú változásokat fogalmaz meg. Ugyanakkor azt is tudja mindenki, aki a gyermekvédelem bármely területén dolgozik, hogy az átalakulást kísérő új intézményrendszer kialakulása, a felelősségek újrafogalmazása és áthelyezése újabb és újabb kérdések elé állít mindenkit. Olyan kérdések elé, melyek megválaszolása korántsem egyszerű, és nem is egyértelmű.

Józan ésszel egyikünk sem bízhatott abban, hogy az átalakulás könnyű lesz. A nehézségek tornyosulása láttán az egyszerűbb megoldás a megfelelő bűnbak(ok) megkeresése és a felelősség áthárítása azokra, akik a törvény kidolgozásáért felelősek. Ennél valamivel nehezebb, de talán korrektebb lépés, ha ki-ki a maga látókörén belül megpróbálja megfogalmazni az átalakulással kapcsolatos észrevételeit, javaslatait. Ezt az utat próbálja kijelölni reményeim szerint a Család, Gyermek, Ifjúság folyóirat is azzal, hogy e szám egy jelentős részében a törvény által előírt felülvizsgálatok facilitálási tapasztalatainak ad helyet.

Ez év őszén a felülvizsgálatok sok gyermekvédelmi szakember életét nehezítették/keserítették meg, sok-sok időt és munkanapot igényelve. Ez csak egy piciny szeglete annak a sokirányú átalakulási folyamatnak, aminek szemtanúi, aktív résztvevői, szenvedő alanyai vagyunk, de talán érdemes időnként mikroszkóp alá venni egy-egy ilyen részkérdést, hogy egy kicsit mélyebbre ássunk a gyermekvédelem átalakulási folyamatának mibenlétében.

A Fővárosi GYIVI felkért néhány „szakembert” a felülvizsgálatok facilitálására. Ez a felkérés érthető módon sok-sok kérdést vet fel azokban, akik a felülvizsgálatokon hivatalból részt vesznek, és természetesen bennünk is, akiket erre a feladatra felkértek. A felmerült kérdések és kétségek közül az alábbi néhányra kísérem meg a lehetséges válaszok megfogalmazását:

- Mi a felülvizsgálat lényege?
- Mit értünk facilitálás alatt? Mire ez az idegen szó?
- Ki lehet facilitátor?
- Milyen alapon jelöli ki a GYIVI a facilitátor személyét? Ezekre a kérdésekre ma még sokan többféleképpen válaszolnánk – a szakmán belüli konszenzus hiánya miatt. Ezen írás is csak egy facilitátor szemszögéből fogalmazza meg a lehetséges válaszokat.

MI IS A FELÜLVIZSGÁLAT LÉNYEGE?

Talán többi facilitátortársam nevében is mondhatom, hogy a felülvizsgálatokat a gyermekvédelmi rendszer megfelelő működése szempontjából alapvető fontosságúnak tartjuk. A felülvizsgálat nem egy formális, évente összehívandó értekezlet, hanem egy olyan alkalom/fórum, ahol egy-egy gyermek sorsában történő döntések és napi beavatkozások sorát hagyjuk jóvá vagy kérdőjelezzük meg, valamint alapvető változtatás szükségességét fogalmazzuk meg. Tehát a felülvizsgálatot a gyerek sorsát érdemben érintő szakmai fórumként fogjuk fel.

A jelenlegi gyermekvédelmi rendszer egyik nagy hiányossága a szakmai garanciák, szakmai sztenderdek, a tényleges szakmai kontroll hiánya. Márpedig egy-egy család és gyermek életébe történő külső beavatkozás életüket mélyen érinti, sorsukat hosszú távra meghatározza. Az együttműködés nélkül beavatkozó intézmények és a gyakran fluktuáló munkatársak könnyen csak tovább fokozzák a káoszt a családon belül, illetve a gyerek, család és környezete közötti kapcsolatrendszerben. Fontos, hogy a beavatkozások összhangban legyenek egymással és azzal a követelménnyel, hogy az érintett gyermek sorsa minél előbb megnyugtatóan rendeződjön. Ez természetesen szoros együttműködést és az esetek legnagyobb részben egymásnak ellentmondó érdekek folyamatos egyeztetését igényli. Ebben a bonyolult beavatkozási folyamatban sokkal könnyebb rosszul, mint jól dönteni. A rossz döntések megelőzésére szolgálnának a különböző szakmai kontrollok és garanciák. Hosszú távon a felülvizsgálat jelentheti az egyik szakmai garanciát arra, hogy egy-egy gyermek sorsában a beavatkozás iránya megfelelő, és ezzel a cél érdekében tett lépések is összhangban vannak.

Ideális esetben – ha jól végzik a munkájukat a szakemberek –, a felülvizsgálat csak egy formális/szimbolikus jóváhagyása együttműködésüknek. A szülők, gyerekek, rokonok részvétele ezen a fórumon egy természetes formája annak a szakmai együttműködésnek, mely szerint az érintett családtagok felelősen részt vesznek a hozzájuk tartozó gyermek sorsát érintő döntésekben. Az évente történő felülvizsgálat lehetőséget teremthet arra is, hogy egy külső szakember bevonása, a döntések újragondolása révén új megvilágításba kerülhessen a kialakult érdekkonfliktus, új lendületet kapjon egy megakadt ügy, vagy felhívja az eset kapcsán a vezető szakemberek figyelmét olyan lehetőségekre, ami eddig azt elkerülte. Mindez természetesen azt szolgálná – és a felülvizsgálatok elsőrendű célja is ez –, hogy a döntések a gyerek érdekében történjenek.

Ma még messze vagyunk ettől az ideális helyzettől. Az új gyermekvédelmi törvény bár előírja az éves felülvizsgálatok szükségességét, még nem tisztázott, és nem egyértelmű ennek célja, szerepe a gyermekvédelmi gyakorlatban. A felülvizsgálatok – mint eddig annyi minden más-, könnyen válhatnak egy fokozatosan kiürülő bürokratikus, senki által komolyan nem vett értekezletté. Az ideai felülvizsgálatok különlegesek amiatt is, hogy jelképesen ezen a fórumon kerül át egy-egy gyerek sorsáért való felelősség a GYIVI kezéből a területi gyermekjóléti szolgálat kompetenciájába. Ez tehát egyfajta esetátadás, ahol a tapasztalatok, ismeretek, javaslatok, felelőségek és kompetenciák átruházódnak, illetve újrafogalmazódnak. Jövőre már „rendes” felülvizsgálatok lesznek, ahol az érintett gyerekek családjának sorsán túl már nem kell az intézményrendszer átalakulásából adódó feladatokkal is foglalkozni. De talán pont ebben az átmeneti évben, a „rendes” felülvizsgálatok elindulása előtt lenne érdemes körültekintő szakmai párbeszédet folytatni a felülvizsgálatok szerepéről.

MIT ÉRTÜNK FACILITÁLÁS ALATT?

Nem jó a szó, mivel a magyar nyelvben nem használatos. Hívhatnánk a facilitátort felülvizsgálónak, vagy a felülvizsgálat vezetőjének, de talán többen egyetértünk abban, hogy e szavak jelentésüket még a régi rendszerben kapták, időbe telik míg lefoszlik róluk az aláfölérendeltséget túlságosan hangsúlyozó értelmezésük. A facilitálás szó eredete francia (faciler), jelentése: megkönnyíteni, segíteni valamit. (A csoportmunkával foglalkozó szakirodalom és a napi gyakorlat is használja ezt a kifejezést és a csoportos döntések irányítására a szociális munka területén is egyre inkább a facilitálás szót használják a vezetés helyett.) Mit is segíthet a facilitátor a felülvizsgálatok során, mi a dolga? Kell-e egyáltalán

külső vezető a felülvizsgálatok levezetéséhez? Amennyiben igen, úgy szakmai vagy csak moderátori szerepe legyen a facilitátornak?

A facilitátor dolga a felülvizsgálat résztvevői közötti párbeszéd, kommunikáció könnyítése. Erre nem minden esetben van szükség, előfordul, hogy egy-egy felülvizsgálaton mindenki könnyen, érthetően kommunikál, röviden, lényegretörően beszél. Mégis, a jellemző az, hogy egyáltalán nem könnyű az érdemi kommunikáció egy felülvizsgálaton, aminek több oka lehet. Egy ilyen esemény résztvevői nagyon különböző helyzetben, szerepben lévő személyek. Egyszerre vannak jelen felnőttek és gyerekek, családtagok és szakemberek, vannak, akiket mély – és gyakran feldolgozatlan – érzelmi szálak kötnek egymáshoz, vannak, akik több éve ismerik egymást, vannak, akik itt találkoznak először, van, akit érdekel ez a beszélgetés, van, aki mindig félt mások előtt véleményt mondani, van, akit beidéznek, van akit hivatalból küldenek, van, aki tudja, hogy miről lesz szó, van, aki teljesen tájékozatlan. Az akár szélsőségesen eltérő helyzetben lévő vagy nagyon másképp kommunikáló emberek közötti érdemi párbeszéd feltételeinek a kialakítása a facilitátor egyik feladata. Fontos, hogy a résztvevők eltérő befolyásuk, eltérő kommunikációs képességeik, hatalmi pozícióik és különböző érdekeik ellenére mégis egyformán szóhoz jussanak. Olyan hangulatot kell a facilitátornak teremtenie, ahol egyformán szóhoz jut az érdekeit könnyen és jól képviselő szakember, a halk szavú és félénk kollégáidé a gyakran évekig kiszolgáltatott helyzetben lévő szülő vagy más családtag is, és persze a jelen lévő gyerek. Embereknek egyáltalán nem könnyű egy ilyen helyzetben érdemben részt vennünk, ezen részvétel megkönnyítése tehát elsősorban a facilitátor dolga. Ha a facilitátor ezt teljesíteni tudja, akkor megteremtette a közös munka feltételét.

A facilitátor másik feladata, hogy irányítsa azt a beszélgetést, ami a vizsgált gyerek sorsát érintő célokat, feladatokat érinti. A feladat az, hogy az összes résztvevő aktív közreműködésével egy olyan elképzelést fogadjanak el a következő egy évre, és természetesen érintőlegesen hosszabb távra is, ami a gyerek érdekében a legmegfelelőbb, és ami kiaknázza a rendelkezésre álló lehetőségeket, beleértve a szakemberek színvonalas szakmai munkájában és együttműködésében rejlő erőforrásokat is.

A facilitátor dolga ügyelni arra, hogy a gyerek érdeke mellett a szülők érdekei is maximálisan figyelembe legyenek véve, a szülők férhessenek hozzá a számukra szükséges erőforrásokhoz, legyen biztosítva a gyakori és rendszeres kapcsolattartás lehetősége, nem csak fizikailag, hanem érzelmileg is. Feladat lehet az is, hogy a facilitátor felmérje, hogy esetleg valamilyen érdek vagy érzelmi konfliktus a szülők és szakemberek (vagy bármely más szereplők) között gátolja a hatékony együttműködés kialakulását.

KI LEHET FACILITÁTOR?

Mindezeket a feladatokat az eset vezetése szempontjából külső facilitátor jobban el tudja látni, mint valaki olyan, aki aktívan részt vesz az eset vezetésében. (Közhely a segítő foglalkozások területén, hogy a napi bevonódás megnehezíti az egy-egy esetre való újszerű rálátást, amit egy külső személy kellő tapasztalat és készségek birtokában könnyebben meg tud adni.

A kívülállás azonban nem jelenti azt, hogy a facilitátor akár olyan személy is lehet, akinek egyáltalán nincs gyermekvédelmi tapasztalata. Az ezen a területen végzett szakmai gyakorlat az egyik elvárás egy facilitátorral szemben. A másik pedig az, hogy rendelkezzen csoportvezetési tapasztalattal, jól és könnyen kommunikáljon, és ne uralja vagy irányítsa a csoportos helyzeteket, hanem a résztvevők közös munkáját segítse elő. A mellérendelt helyzetben együttműködő team kialakítása a hierarchikusan strukturált felelősség- és

feladatmegosztás helyett nem kis feladat egy olyan társadalmi környezetben, ahol hagyományosan nagyon erős az alá- fölérendeltségi viszonyok hatása.

Nem lenne jó, ha a facilitátori pozíció elnyerése valamilyen új diplomához vagy tanfolyam elvégzéséhez lenne a kezdettől fogva kötve. Böven vannak az országban gyakorlattal rendelkező kollégák, akik jól el tudnák látni ezt a feladatot. Az azonban fontos, hogy minden leendő facilitátor részt vegyen szakmai műhelymunkákban, együttgondolkodásban, közös szakmai fórumokon, egy-kétnapos továbbképzéseken. Ezt legalábbis érdemes lenne megértetni! (a szerk.)

HOGYAN JELÖLTE KI A GYIVI A JELENLEGI FACILITÁTOROKAT?

Szakmai felelősségérzetből a GYIVI néhány munkatársa úgy érezte, hogy fontos lenne szakemberek vezetésével lebonyolítani a felülvizsgálatokat és azt is megfogalmazták, hogy jó lenne, ha ez a jövőben is így maradna.

A rendszer átalakulásából fakadó átmeneti állapotot felhasználva vállalta magára a GYIVI ezt a felelősséget. Jövőre már a gyámhivatal lehet megbízó, ha felkér szakembereket erre a feladatra.

A most dolgozó facilitátorok feladata kettős. A felülvizsgálatok „levezetése” mellett dolguk az is, hogy hozzájáruljanak a felülvizsgálatok lényegének és tartalmának a tisztázásához, és ahhoz, hogy ne csak a törvényben, hanem a mindennapok szintjén is megfogalmazódjon a gyermekvédelmi döntésekért felelős szakemberek felelőssége és a szakmai ellenőrzés, számonkérés garanciája.

A GYEREKEK JELENLÉTE – PILLANATKÉPEK A FELÜLVIZSGÁLATOKRÓL

Fontos, hogy a gyerekek jelen legyenek és részt vegyenek ezeken a megbeszéléseken. Viselkedésükből, megnyilvánulásaikból sok mindenre következtethetünk. De nem az a célja a gyerekek jelenlétének, hogy rávezessenek olyan információkra, amit esetleg a felnőttektől nem tudhatunk meg. Nem kihasználni kell őket, hanem lehetővé tenni, hogy érdemben vegyenek részt, hozzá tudjanak szólni a beszélgetéshez és az számukra érthető legyen. Ehhez azonban sok mindenre oda kell figyelni.

Nehéz gyerekként részt venni egy „felnőtt” beszélgetésen. Érzelmileg erősen megterhelő a pusztán jelenlét is, ha például több év után ott találkozik először a gyerek szülőjével (szüleivel). A kb. húsz felülvizsgálaton, amin eddig részt vettem, ez többször előfordult. E kellemetlen helyzet kialakulásának oka többnyire az volt, hogy a gyámhivatali idézésre bejött értetlenül a szülő, és ő is meglepetten tapasztalta, ki mindenki van jelen.

„A vér szerinti mama késve érkezett a felülvizsgálatra, fiai 12 és 16 évesek. Nagyobbik fia mellé ült, ott volt még hely. 10 éve nem találkoztak. A mama nem pontosan tudta, miért kell eljőnnie, nem számított arra, hogy fiai és még sokan mások jelen lesznek. A helyzet nehéz volt mindenkinek, de mégis mindenki részt vett a beszélgetésben.

A kapcsolattartás témájánál a mama elmondta, hogy valóban nem látogatta a gyerekeket, akik csecsemőkoruk óta voltak állami gondozásban, bár néhány évig próbálkozott visszaszerezni őket. Amióta feladta a reményt, nem is látogatta őket. Ugyanez történt annak idején vele is, ő is állami gondozott volt, anyját nem is ismeri. Az állami gondozásból 18 évesen kikerült, nem volt senkije, nagyon hamar teherbe esett.

A felülvizsgálat után a mama elmesélte, hogy aktívan és sikeresen sportol, és csapattársai gyakran kérdezik tőle, miért nem szül már gyereket. Valós helyzetét senki sem ismeri. Fiait meghívja a büfébe egy colára.”

A gyermekvédelmi rendszer 15 évvel ezelőtt nem tudott életképes felnőttet nevelni az akkor még gyerekből, és akkor sem tudott neki segíteni, amikor anya lett. Ma ez a nő még fiatal, életerős és megtalálta helyét a társadalomban. Gyerekeit elveszítette. Egyik fia vidéken nevelőszülőknél van, a másik a fővárosban gyermekotthonban. A kapcsolattartás fontosságára, az abban rejlő lehetőségekre 5-10 éve nem figyeltek kellőképpen. A kapcsolattartás a szülő kötelezettsége, de ennek támogatása, a feltételek megteremtése a szakembereké. Ez utóbbiban pedig legalább annyi mulasztás történt – ha nem több –, mint a szülői kötelezettségek teljesítése terén. A kapcsolattartás szabályozásának terén fontos előrelépések történtek az új törvény életbelépése óta, még mindig nincs azonban kellőképpen hangsúlyozva a gyermekvédelmi és gyermekjóléti intézmények és a szakemberek felelőssége a kapcsolattartás kérdésében. Ez továbbra is hiányossága a szabályozásnak, és – többek között – e téren is szülehetnek javaslatok az ez évi felülvizsgálatok tapasztalatainak feldolgozásából. A felülvizsgálatokon a gyerek érdemi részvétele csak akkor biztosított, ha szüleiről reális képe van, ha a szakemberek mindent megtettek, hogy elérjék a szülőket (ha kell, időben beidéztek őket), érdemben tudtak velük beszélni, és ha mind a gyerek, mind a szülő egyformán tájékoztatva van a felülvizsgálat jelentőségéről. Ez ma még nagyon gyakran nem így van. Ekkor persze jó lenne, ha a szülő tudná, miért idézik be, és segítenének felkészülni, (a szerk.)

A gyermekvédelem egy másik gyenge pontjára világít rá az a példa, amikor három – egy nevelőszülőnél élő – testvér esetét beszéltük meg (a legidősebb, 11 éves gyerek volt csak jelen). A beszélgetés során kiderült, hogy időközben született a gyerekeknek még egy kistestvére. A jelenlévő gyerek szeme felcsillant, de rögtön el is kellett felejtienie a hallott híreket, mivel a kicsit örökbe fogják adni – így a testvérek mégsem tudhatnak róla!

Abszurd és mégis mindennapi helyzet a mai gyakorlatban. Az örökbefogadás titkossága, a testvérkapcsolatok jelentőségének hangsúlyozása, a nyílt kommunikáció fontossága, a gyerek jelenléte – mind fontos, de gyakran egymásnak ellentmondó értékeket, szemléletet jelentenek. Az örökbefogadás területén óriási hiányosságok és végiggondolatlan kérdések tömege található. A felülvizsgálatok akkor működnek jól, ha a „drámai” helyzetek nem ott oldódnak meg, hanem ezt megelőzően, azon szakemberek részvételével, akikkel a gyerek bizalmas kapcsolatban van. Felkészülten a gyerekek is aktívan tudnak részt venni a felülvizsgálatokon. Erre is volt példa olyan gondozók esetében, akikkel a gyerekek maximálisan biztonságban érezték magukat, ahol nem voltak előttük titkaik, gondolataikat elmondhatták, érzelmeiket kifejezhették.

Van még egy tényező, ami megnehezíti a gyerekek érdemi részvételét a felülvizsgálatokon – és ez az adatlapok helyszíni kitöltésével függ össze. Mivel az adatlapokat a felülvizsgálatok alatt kell kitölteni, ez jelentősen megnöveli az együtt töltött időt, a gyerek figyelme pedig véges (és nem csak a gyereké). Nem lehet egyszerre egy érdemi adatlapot kitölteni és érdemi beszélgetést vezetni. Illetve lehet, ezt csináljuk, de biztos, hogy rontja a felülvizsgálatok hatékonyságát. Gyerekenként a felülvizsgálat általában másfél óra, előfordul, hogy a gyerekek 3-4 órát ülnek egy-egy beszélgetésen. Ez sok és nincs is erre szükség, eltekintve kivételes helyzetektől. Jelentősen javítaná a felülvizsgálatok hatékonyságát például, ha a Hosszú távú gondozási terv c. adatlapot az esetgazda előre kitöltené egy javasolt változatban és a felülvizsgálat során csak a javításokat, pontosításokat, változtatásokat kellene rögzíteni. Így több információ kerülne papírra, több időt lehetne fordítani érdemi kérdésekre, pontosabban lennének megfogalmazva az írásos szövegek. A

módosított példányt írnia alá mindenki. Másfél óránál többet csak kivételes esetben kellene tölteni egy családdal. A gyerekek is kibírnák.

A NYILVÁNTARTÁSI RENDSZER

Az új gyermekvédelmi törvényhez kapcsolódó nyilvántartási rendszer alapvető változást jelent a gyakorlatban, azonban jelenlegi formájában még kiforratlan, feltétlenül változtatásra szorul.

A nyilvántartási rendszer egyes elemei jól rávilágítanak arra, hogy milyen jellegű információ beszerzésére és dokumentálására van szükség, mégis az egész túl részletezett. Rendszeres kitöltése, megfelelő helyekre való eljuttatása és tárolása óriási papírmennyiséget és fénymásolási kapacitást igényel. Nem gondolom, hogy mindezt egy kiépített számítógépes hálózattal rövid határidőn belül lehetne pótolni. (Saját tapasztalatom, amit külföldön, egy nagyon részletes dokumentációval dolgozó gyermekvédelmi intézményrendszerben dolgozva szereztem, hogy az adatlapok kitöltésén túl még sok-sok írni és rögzíteni való van. Az információknak csak egy kisebb része kerülhet számítógépbe, többek között azért, mert az egységes szakmai nyelv kialakulása hosszú időt vesz igénybe, a napi munkával kapcsolatos információ legnagyobb része kézzel írott. Többek között azért is, mert még külföldön sincs annyi számítógép, hogy minden szakember könnyen hozzáférhessen egyébként is általában túlterhelt napi időbeosztása mellett. Nyomtatott adatlapok hozzáférhetők – csakúgy, mint más nyomtatvány – és ez a felülvizsgálat kivételes helyzet, hosszabb távra folyamatos a kitöltés, egyszerre nem ilyen sok. (a szerk.)

Mindenféleképpen tovább kell ésszerűsíteni a nyilvántartási lapokat. Egy ennyire részletes dokumentációvezetés kikényszerítése fontos, de ma még túlzott elvárás. Ha nem fordítunk sürgősen időt mindenek végiggondolására, könnyen alakul ki az, hogy formálisan kitöltött adatlapok tömegét kell tárolnunk, a dokumentálandó anyag mennyiségére hivatkozva kevés idő marad a gyerekekkel és családokkal való nem írásos munkára.

A felülvizsgálatokhoz kapcsolódó adatlapokon is sok mindent kell változtatni. Az ehhez kapcsolódó adatlapokon is tükröződik az, hogy sem a törvényben, sem a rendeletekben, sem a napi gyakorlatban nem tisztázott még a felülvizsgálatok helye és szerepe, és kevés a tapasztalat a gyermekvédelmi tervezésben és a szakemberek közötti hatékony és felelősségteljes együttműködésben. A kérdőívek nem lényegretörőek, egyszerre több funkciónak hivatottak megfelelni, néhány lényeges kérdésre csak érintőlegesen térnek ki. Ezek részletes megvitatása részben a facilitátorok, részben az adatlapokat kidolgozók és az adatlapokat kitölteni hivatott intézmények képviselőinek közös feladata a közeljövőben.

Ebben az írásban csak egy példára hívnám fel a figyelmet, ami viszont részletes átdolgozást igényel. A Hosszú távú gondozási terv (4. sz. adatlap) 9-10-11. pontjai tartalmazzák a leglényegesebb kérdéseket. A 9. pontban azonban nincs világosan elkülönítve, és emiatt félreértésekre ad okot a gyerek jogi státuszának megfogalmazása és a kívánatos elhelyezési forma (pl. a gyerekek jelentős része átmeneti neveit, de tartós családpótló gondozásban részesül). E két kardinálisán fontos kérdés teljesen össze van mosva egy kérdésen belül. A 10. pont az év során a szakemberek által vállalt felelőségeket intézkedésként nevezi meg, ami szintén félreérthető. Sokkal jobb lenne itt feladatokat kérni intézkedések helyett és sokkal bővebb helyet adni a feladatok kifejtésének. Maga az éves terv vizuálisan nagyon kevés figyelmet kap a kérdőívben. Átszerkesztéssel, a feladatok hangsúlyozásával és részletezésével és a jogi státusz elkülönített kezelésével az adatlap áttekinthetőbb és jobban használható lenne.

ÖSSZEGZÉS HELYETT- SZEMÉLYES BENYOMÁSOK

Köszönettel tartozom a fővárosi GYIVI munkatársainak azért, hogy felkértek erre az érdekes munkára és biztosították a szükséges munkafeltételeket. Facilitátorként volt alkalmam tapasztalni azt, hogy egyre erősebb a szociális ellátórendszernek ez a része, egyre több az elkötelezett és hozzáértő szakember, bőven van igény az intézmények és szakemberek közötti együttműködésre, sokkal több erőforrás rejlik ebben az együttműködésben, mint azt gyakran az előítéleteink alapján gondoljuk. Állítom mindezt annak ellenére, hogy facilitátor társaimmal gyakrabban beszéltünk konfliktusokról, nézeteltérésekről, nehezen megoldható vagy. megoldhatatlan, reménytelen helyzetekről, melyek bőven vannak.

Jó, hogy a GYIVI vállalta szakemberek felkérését erre a feladatra, de kár, hogy mint megrendelő nem volt elég határozott, és nem várja el a tapasztalatok részletes feldolgozását és javaslatok megfogalmazását – csak informálisan, felajánlásra.

Bár a törvény előírja a területi szakemberek közötti kötelező együttműködést – a gyermek érdekében –, mégsem tapasztalható a megfelelő együttműködés a gyermekvédelem kulcsfontosságú szereplői között és a szükségesnél kevesebb közöttük az egyeztetési törekvés.

A facilitálás legfontosabb mögöttes üzenete az együttműködve gondolkodás, és ez a munkafajta elsősorban mellérendelt és világosan meghatározott feladatokkal megbízott személyek között tud hatékonyan működni. Egy erősen hierarchikusan szerveződő társadalmi környezetben különösen fontos az együttműködve gondolkodás térnyerése, különösen egy olyan szakmai területen, ahol a társadalom legkiszolgáltatottabb helyzetű rétegeivel (szegény családok és érzelmileg viszonylag kiegyensúlyozott gyerekeik) foglalkozunk, akik csak akkor válhatnak kompetens, felelősségteljes szülőkké, ha egyenrangú partnerként tudunk velük vizsgálni. Ezt gyakran még mi is csak tanuljuk. És közben arra is kell ügyelnünk, hogy a centralizáltabb gyermekvédelmi rendszer lebontása ne anarchiához vezessen, hanem felelősségteljes szakmai munkához. Ennek érdekében szükséges törekedni a szakmai konszenzus kialakítására, érdemi szakmai fórumok megteremtésére, a nyilvántartási rendszer alaposan végiggondolt és megvitatott módosítására.

Írta: Makrai Józsefné

A LÁMPÁS '92 KIEMELTEN KÖZHASZNÚ ALAPÍTVÁNY SZAKMAI TEVÉKENYSÉGE NAPJAINKIG

Ez a magánalapítvány 1992-ben azzal a céllal jött létre, hogy a halmozottan sérült, értelmi fogyatékos, siket és nagyothalló, valamint mozgáskorlátozott, állami gondozásban élő fiatalok számára lakhatást biztosítson. A formáját „lakóotthonok” kialakításában vélték a legjobbnak, olyan otthonokban, melyek hasonlítanak a nem fogyatékos emberek otthonaihoz.

Célunk jelenleg is az, hogy az intézetben élő sérült embereket fel tudjuk készíteni az integrációra, segítsünk a szocializálódásukban, és lehetővé tegyük – nehéz helyzetük ellenére is – az emberhez méltó életet. Ez az igény később kibővült a munkanélküli, hajléktalan (értelmi fogyatékos és halmozottan sérült) emberek befogadásával is, de fogyatékos fiatalokat nevelő családok is kérték a segítségünket, továbbá speciális szakiskolák utógondozói fordultak még hozzánk.

1994-ben a „Lámpás '92” működési engedélye 40 főre szólt, egyidőben a „rehabilitációs intézményi” kijelöléssel, de egy év múlva már 80 főnek, és ma már hivatalosan 140 főnek adhat lakhatást.

Azóta kénytelenek vagyunk folyamatosan bővülni, és újabb gondozási formákat létrehozni. Az elmúlt évben bővítettük az eddigi gondozottaink körét sérült, fogyatékos, ezért hátrányos helyzetű, elsősorban állami gondozott gyermekek gondozásának és rehabilitációjának felvállalásával. Többek között a nehéz helyzetükre való tekintettel néhány halmozottan fogyatékos ül. hátrányos helyzetű roma családnak is otthont adtunk.

Házainkban értelmi fogyatékos, mozgássérült, süket, nagyothalló és halmozottan fogyatékos – többnyire pszichésen sérült – fiatalok élnek.

Az elmúlt év januárjától (1998. január 1-jétől) visszamenőleg megkaptuk a „kiemelten közhasznú” alapítványi minősítést a névhasználatban és a tevékenységi körünkben. Ma 21 lakóegységünkben (Budapesten és vidéki városokban) 140 sérült fiatal ember él, lehetőség szerint dolgozik is, és bízunk a további jobb sorsában.

Központunk Csömör, 2141. Ibolya u. 13-19., de intézményrendszerünk országos.

A házainkban szakképzett segítők dolgoznak, de mindenki annyi segítséget kap életviteléhez, amennyit igényel. A segítők – mint megbízott „házvezetők” – az intézmény igazgatójával közösen az egész „otthon” életét irányítják.

Ennek érdekében alkalmazunk gyógypedagógust, szociális munkást, és segítségükkel minden egyes lakónknak egyéni fejlesztési programot dolgozunk ki, amely tartalmazza a személy jelenlegi állapotát, képességeit és az ezek fejlesztéséhez szükséges módszereket, technikákat. A lakhatáson felül feladatunknak tekintjük még az egészségügyi ellátást, a sérültjeink érdekvédelmét, és az önálló életre való felkészítésüket is.

Három fő intézménytípusra tagolódik otthonrendszerünk:

- Ápoló-gondozó és (80 fő elhelyezésére) Rehabilitációs Intézet
- Utógondozó Otthon (20 fő elhelyezésére)
- Családok Átmeneti Otthona (40 fő elhelyezésére)

Az Ápoló-gondozó és Rehabilitációs Intézet céljai azonosak a már ismertetett többi célokkal, miszerint a halmozottan sérült fiatalokat a hozzátartozóikkal (ill. a gondnokaikkal)

együttműködve a lehetőségeikhez mérten integráltan készítsük fel a beilleszkedésre. A hozzátartozó (szülő, testvér, rokon), ill. a gondnok vagy pártoló személlyel (hivatallal) való együttműködés fontos része integrációs programunknak.

A már régebben működő Utógondozó Otthonunk szintén volt állami gondozott fiatalokkal (a korhatár a 24. életévük betöltése) foglalkozik, akik még fogyatékosak is, ezért nehezen illeszkednek be a közösségbe, így önálló életük megkezdéséhez segítségre van szükségük. Itt irányítás, gondoskodás, és megfelelő otthonos környezetben harmonikus életvitel biztosítható nekik, de közvetve megtanulhatják a társadalmi normákat, elvárásokat és ezek alkalmazását a majdani önálló életvitelükben.

A segítők együtt laknak, vagy baráti „jószomszédi” viszonyban vannak az itt lakókkal, így figyelemmel tudják kísérni a fejlődésüket és a mindennapjaikat, közösen irányítva az otthonuk életét.

Fontos a megfelelő „minta” biztosítása, alapvető emberi értékek közvetítése. A „legfiatalabb” létesítményünket, a Családok Átmeneti Otthonát a súlyosabb állapotú, önálló életre képtelen fiatalok részére 1998. szeptemberében nyitottuk meg. Az intézmény által gondozott családokból a szülők túlnyomó része állami gondozásban nőtt fel, és többségük enyhe fokú értelmi fogyatékos és hallássérült.

A cél, hogy az itt élő emberek – az ismert egyéb célrendszerünk mellett – meleg családi szeretetet, és otthoni légkör megteremtését is tapasztalhassák, megtanulhassák. Az általunk nyújtott ellátás alapja a család szuverinitását lehetővé tevő (külön lakásokban) történet elhelyezés. A szülői teendőket családmóddal nélkül látják el a segítségünkkel. A 13 családban ma 19 ép, egészséges gyermeket nevelnek sérült fiatalok. A három „egységünk” egymással összhangban, a másik tapasztalatait is hasznosítva végzi feladatait. Nálunk nem az intézmény az elsődleges, hanem a sérült fiataljaink vágyai, szükségletei, amelyek meghatározzák a munkánk módszereit, ehhez igazítjuk az intézménytípust, és ehhez próbálunk rugalmasan alkalmazkodni fejlesztőmunkában is.

Célunk az, hogy a nálunk lakó fiatalok kiteljesíthessék a bennük rejlő képességeket, személyiségük gazdagodjék, tanulhassanak, dolgozhassanak, szórakozhassanak, mint bárki más (természetesen mindezt megváltozott állapotuk messzemenő figyelembevételével). Alapértékeink és elvünk az, hogy a sérült ember ugyanolyan fontos tagja a társadalomnak, és szeretnénk olyan környezetet biztosítani a számára, amelyben megtanulhatja érdekeit érvényesíteni, és az önálló életéhez szükséges kötelezettségeket, társadalmi normákat el tudja sajátítani készségszinten. Törekvésünk olyan intézménnyé válni, amely – céljai és alapértékei jegyében – képes tenni kliensei és környezete baráti együttélésének megteremtéséért valamit, még akkor is, ha csak kis lépésekben megy ez.

Nagy gondunk, hogy sajnos „telt házzal” működünk, mivel anyagi keretünkől sok pénzt visz el az otthonok működtetése, magasak a dologi kiadások (utaztatás, étkeztetés, kultúrára nevelés, javíttatás stb.) Így lakóegységeink felújítására, bővítésére, új férőhelyek létesítésére már alig jut ebből. A házak nagy részét béreljük, ugyanis már nincs pénzünk saját alapítványi lakások vásárlására. A bérlemények tulajdonosai pedig mindig emelnek az árakon, amelyet csak nehezen tudunk kifizetni. Támogatóink száma nem túl nagy, így az önfenntartás mellett a fejlesztésekre nem juthat pénz. A rászoruló fiatalok köre, létszáma egyre gyorsabban növekszik és előfordulhat, hogy nem tudjuk őket befogadni. Gondolni sem merünk arra, hogy mitévők lehetnek majd ők – egyedül.

Projektünk az egész országban egyedülálló, hiszen rajtunk kívül sehol sem fogadnak be sérült családokat (ill. az életben egyedülálló kisgyermekes fogyatékos mamákat, papákat és gyermekeiket), valamint család nélküli állami gondozott sérült gyermekeket, fiatalokat.

Írta: Orbán István

A MAGYAR GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI SZÖVETSÉG JAVASLATAI

/Megfogalmazásra került a VI. Jegyzői-Közigazgatási Konferencián a gyermek- és ifjúságvédelmi szekcióban 1998. szeptemberében/

KONCEPCIONÁLIS JAVASLATOK

A Gyvt, illetve a kísérő jogszabályok, rendelkezések, módosítások, állásfoglalások egységes értelmezése, valamint az egységes gyakorlat kialakítása teszi indokolttá koncepcionális javaslataink alábbi megfogalmazását.

I.

1. A Gyvt. – a kapcsolódó törvények (pl. Ptk., SZI, Csjt, Btk., Áe. stb.) figyelembevételével önálló gyermeki jogok cím alatt – egységes szerkezetbe foglalása szükséges.

2. Szükséges a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer dolgozóinak (nevelőszülő, a gyámok, a gondnokok stb.) alap-, közép- és felsőfokú képzése, továbbképzése. (A szekcióban ismertetett képzési anyag egy része akkreditálva van, a másik része – pl. JATE családvédelmi szak – akkreditálás alatt áll.)

3. Kérjük a közalkalmazotti szférába tartozó család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer (mintegy 12 ezer) dolgozók illetményalapjának 25-30%-os felemelését, annak inflációt követővé tételét, valamint a túlmunka és az ügyeleti díj biztosítását, egyes munkaköröknél munkahelyi pótlék bevezetésének megfontolását.

4. Javasoljuk a hagyományos nevelőszülői jogviszony munkaviszonnyá való átalakítását (költségkímélő, munkahelyteremtő).

5. Szükségesnek tartjuk a Gyvt. és a kísérő jogszabályok által bevezetett új státuszokhoz, valamint a tárgyi feltételek megvalósításához a pénzügyi forrás biztosítását (pl. hivatásos gyám, gyermek- és ifjúságvédelmi ügyintéző, informatikus, számítógép-hálózat bővítése, személygépkocsi beszerzése).

6. Továbbá szükséges az új nyilvántartási rendszer bevezetéséhez, a szükséges ismeretek elsajátításához, képzésekhez és továbbképzésekhez a pénzügyi fedezet biztosítása.

II.

Az új jogszabály módosításával, kiegészítésével kapcsolatos állásfoglalásunk, javaslataink

1. Az örökbefogadás illetékességének adekvát megfogalmazása (gyermek állandó lakhelye, örökbefogadó szülő alkalmassága, örökbefogadást engedélyező gyámhivatal).

2. A működési engedélyekkel kapcsolatos eljárás egyszerűsítése, a gyakorlati élethez való igazítása (hiányzik a szakmai terminológia, munkáltatói jogkör csorbulásának kiiktatása).

3. Szakmai létesítési előírások kiegészítése (pl. gazdasági vezetők, könyvelők, kisegítő dolgozók).

4. Halmozottan sérült, deviáns magatartású, fogyatékos gyermekek elhelyezésének biztosítása (a rendszerbe újonnan bekerülő gyermekek 40%-a tartozik e kategóriába).

5. A költségvetési törvény és a Gyvt. összhangba hozása az utógondozói ellátás szerves részét képező ún. Albérleti elhelyezést illetően.

6. Az otthonteremtési támogatás kiszélesítése, a lakhatási lehetőségek megoldásán túl nevesített tartós fogyasztási cikkek vásárlására (bútor, háztartási gép, munkaeszköz, munkahely teremtetési költség.)

7. Az állami gondoskodás alatt lévő kiskorúak készpénzének értékállóságát biztosítani kell, megszüntetve az OTP monopóliumát. A 15%-os betétkamat nagyon alacsony, a bankintézet 8,5-12%-os nyereségéhez viszonyítva). Politikai döntés szükséges ún. Gyámpénztár létrehozására, kb. 20 milliárd forint készpénz és 80 milliárd ingatlan vagyon kezelése teszi ezt szükségessé.

8. Az állami, intézeti nevelt kiskorúak felülvizsgálatához, az elhelyezési javaslat, valamint az egyéni gondozási-nevelési terv készítése is indokolja a gyermekjóléti szolgálatok mielőbbi felállításának előmozdítását.

9. A különleges gyermekotthonok vezetőinek gyámi jogkörrel való felruházása indokolt szakmai igény.

10. Az adatbázis, a nyilvántartás egyszerűsítése (a gondozottak személyi nyilvántartása mintegy 6-7 ezer megválaszolandó alap- és kiegészítő kérdést tartalmaz).

11. Az utógondozói ellátásban részesülők térítési díjának megállapítása, költpénzzel való ellátása felülvizsgálatot igényel.

12. A megyei/fővárosi gyermekvédelmi koncepció készítéséhez a tárca dolgozza ki a tartalmi szakmai kereteket, illetve egységes követelményeket, amely alapján a megyék, önkormányzatok a helyi sajátosságok figyelembevételével elkészíthetik hosszú távra is a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer koncepcióját, megtervezhetik a személyi, tárgyi feltételeket.

13. A képzések szükségessé teszik a módszertani, gyermekvédelmi intézmények kialakítását, s mivel ez állami feladat, finanszírozása is az állami költségvetés terhére történjen.

14. A többcélú, regionálisan is működő intézmények (pl. diákotthonok, kollégiumok) átalakítására az ahhoz szükséges pénzügyi források biztosítására a kormányzat növelje az igénybe vehető pályázati lehetőségeket, mert a fenntartó önkormányzatok ennek hiányában képtelenek lesnek az intézményrendszer határidőben történő átalakítására.

Írta: Lovas Zsuzsa

A MEDIÁCIÓ

Amikor napközibe jártam, egyszer csak észrevettem, hogy ha a gyerekek a játszótéren összevesztenek, nem a tanító nénihez mentek, hogy tegyen igazságot, hanem odajöttek hozzám. Kikérték az „ügyről” a véleményem, és legnagyobb csodálkozásomra elfogadták, amit mondtam. Ebből aztán rendszer lett. Persze arra is hamar rájöttem, hogy miért hozzám, és nem a tanító nénihez fordultak. A tanító nénihez mindig csak egy gyerek ment, aki árulkodott a többiekre. Az árulkodás vége az lett, hogy a tanító néni a „bűnöst” megbüntette, maga mellé ültette a padra, és nem játszhatott tovább a többi gyerekkel. Ezt követte a harag és sértődés, vagyis az egész délután el volt rontva. Hozzám mind a két gyerek odajött, de én sosem büntettem meg őket, nem is volt rá lehetőségem, így a játék folytatódhatott tovább. Napközis társaimnak köszönhetem, hogy felfedezték képességeim a vitás kérdések elrendezésében. Már gyerekkoromban mediátor voltam, csak még nem tudtam róla.

Mediáció. Mi a csudát jelenthet ez a szó? Olyan idegenül hangzik, ráadásul még a számítógép is félreérti, és kijavítja meditációra. Pedig nem a belső csend és nyugalom megismeréséről szól ez a könyv, hanem konfliktusokról, vitákról, érzelmekről és fájdalmakról, és ezeknek egy lehetséges megoldásáról – a mediációról.

Dale Carnegie, a készségfejlesztő tréningek elindítója, egész birodalmat épített fel egyetlen gondolat köré: „Ha egy vitából a legtöbbet akarod kihozni, legjobb, ha elkerülsz.” Nekem erről egészen más a véleményem. Nem élhetjük le életünket úgy, hogy állandóan elkerüljük a konfliktust, hogy hátat fordítunk a nehézségeknek, és a világból csak jó dolgokat vesszük figyelembe. A pozitív gondolkodás és az optimista hozzáállás életünk eseményeihez elengedhetetlenül fontos, de nem „szabad, hogy ez a problémák eltagadásához vezessen. Bár a konfliktusok sok fájdalmat és keserűséget okoznak, jó megoldásuk gazdagítja életünket és személyiségünket.

Amikor konfliktusunk támad, rossz néven vesszük, megbántódunk, haragszunk. Miért pont én, miért pont nekem, miért pont velem? – kérdezzük magunktól. A konfliktusokat nem az élet természetes velejárójaként tekintjük. Ebben megtámogat bennünket napjaink uralkodó felfogása, amely a legszívesebben tudomást sem venne az emberi élet és az emberi kapcsolatok árnyoldalairól. A kultúra az optimista haladás elméletét hirdeti. A világ hovatovább belefut a boldogságra vezérlő tanácsok áradatába. Pedig nagy szükségünk lenne arra, hogy el tudjuk fogadni a konfliktusokat, megpróbáljunk együtt élni velük, és legyenek eszközeink megoldásukra. Mi emberek konfliktusos lények vagyunk, személyiségünk alapvető mozgatóereje az ellentétek egysége és küzdelme. Lelkünkben ellentétes vágyak és érzelmek élnek. Remélünk, miközben gyötör a kétségbeesés, ragaszkodunk, közben keressük a menekülés útjait. Szerelmesek vagyunk, de ha a nagy Ő tíz percet késik, ádáz gyűlöletet érzünk iránta. Ezeket az érzéseket vállalnunk kell magunkban, és el kell fogadni másoktól is. A helyzet még sokkal bonyolultabbá válik, ha kapcsolatba kerülünk a másik emberrel, és ellentmondásaink, vágyaink, érdekeink találkoznak az ő vágyaival és érdekeivel, erősítik vagy gyengítik egymást, összefonódnak vagy összeütköznek.

Azért nem ennyire tragikus a helyzet. Talán mi pszichológusok kicsit gyakrabban találkozunk a konfliktussal, ezért számunkra nem olyan rémisztő jelenség. Mi a konfliktusok körébe soroljuk az érdekütköztetések széles skáláját a „zenés-táncos, kijön a rendőr” kezdetűtől egészen a sokkal szelídebb „hova menjünk moziba” címűig. A „hova menjünk

moziba” egyszerű eset, és szinte azonnal rendezhető. „Jól van drágám, nézzük meg azt az akciófilmet, amit te akarsz.” Persze az egyszerű esetek is vezethetnek komolyabb ütközéshez: „Nem nézem meg azt az akciófilmet, ezen a héten ez lenne a harmadik ilyen hollywoodi szemét. Te mindig rám kényszeríted az akaratom. Nekem ebből elegendem van, és belőled is.”

Életünk során sokszor belezavarodunk a dolgokba. Annak ellenére, hogy nagyon árnyaltan tudunk kommunikálni, mégis gyakran félreértjük egymást. Különösen igaz ez, ha konfliktusaink, problémáink támadnak. A nyelv segíthetne a problémák tisztázásában, de előfordul, hogy pont a szavak zavarnak össze. Hiszen a hangsúly, egy lélegzetvételnél szünet teljesen megváltoztathatja mondandónk jelentését. Jó példa erre János esztergomi érsek levele Bánk bánhoz. „A királynőt megölni nem kell félnetek. Jó lesz. Ha mindenki beleegyezik, én nem ellenzem.” Az eredeti levélben azonban – így tudja a hagyomány – nem volt központosítás. A király számonkérő tekintete előtt már ekképp olvashatta föl levelét a főpap. „A királynőt megölni nem kell. Félnetek jó lesz. Ha mindenki beleegyezik, én nem. Ellenzem.”

Az egyenes beszéd megszüntetheti a hibás kommunikációból adódó félreértéseket, ha világosan közöljük érdekeinket és érzéseinket anélkül, hogy a másikat vádolnánk, elítélnénk, vagy szemrehányásokat tennénk neki. Ha ez ilyen egyszerű, akkor miért nem élünk vele gyakrabban?

Mert nem ilyen egyszerű, mint amilyennek látszik. Egy versengésen alapuló társadalomban – amilyenben élünk – azt tanuljuk meg, hogy védjük magunkat, hogy ne mutassuk ki, ha megbántanak bennünket, hogy titkoljuk gyenge pontjainkat. Azt tanítják nekünk, hogy a legjobb védekezés a támadás. Ha tehát valaki megbántott bennünket, támadjunk rá az illőre.

A mediáció egészen másra tanít bennünket. Arra, hogy működjünk együtt azokkal, akikkel konfliktusunk támadt, arra, hogy a megoldásokra koncentráljuk erőnket, arra, hogy a múlt sérelmei helyett a jövő lehetőségeit vizsgáljuk.

A mediációnak csak a neve új. A jelenség maga évezredek óta jól ismert. Emberek közötti viták mindig voltak, vannak és lesznek. Ha az emberek vitába keveredtek egymással, kerestek maguknak egy megértő társat, aki meghallgatta őket, aki bátorítást vagy vigaszt nyújtott. Ez a megértő társ lehetett egy barát, egy nagynéni vagy egy segítőkész kolléga. A figyelmes meghallgatások néha előbbre vitték a konfliktus megoldását, néha csak a panaszkodó fél feszültségét enyhítették.

A megértő társak jó tanácsait három különböző csoportba sorolhatjuk. Nagy tévedés lenne, ha bármelyik megközelítést minősítenénk. Mindig az adott helyzet dönti el, hogy melyik típusú megközelítés a helytálló, és melyik nem az.

AZ ÖNÉRVÉNYESÍTÉSRE, A SAJÁT ÉRDEKEK VÉDELMERE BIZTATÓ VISELKEDÉS

A világ legtermészetesebb dolga, hogy az embernek vannak érdekei, és ezeket az érdekeket szem előtt tartja. Probléma akkor jelentkezik, amikor a különböző érdekek ütköznek egymással. Vannak esetek, amikor saját érdekeinket képviseljük, a másikat pedig figyelmen kívül hagyjuk. Sokszor erre kapunk biztatást a megértő társától. Jól esik a biztatás, erőt ad, bátorságot merítünk belőle. „Meg tudod csinálni, meg fogsz birkózni vele, sikerülni fog.” Máskor a biztatás határozottabb formát ölt. „Ne hagyd magad!” „Én a te helyedben ezt nem tőrném!” „Így csak a fejedre fognak nőni.” „Nem lehetsz ilyen nyámnyila, tesze-tosza alak!” Előfordul, hogy a megértő társ szereptévesztésbe kerül, és azt hiszi az a dolga, hogy

felbuztassa, feltüzelje a hozzá fordulót. A felbujtás, a heccelés azonban csak a helyzet elmérgesedéséhez, a kapcsolatok megromlásához és a konfliktus állandósulásához vezet.

AZ ELKERÜLÉSRE, A KONFLIKTUS MEGELŐZÉSÉRE VAGY KIVÉDÉSÉRE BIZTATÓ VISELKEDÉS

Az érdekek képviselője szép és nemes, de nem mindig bölcs dolog. Érdekeinket akkor kell képviselni, ha van remény elérésükre, ha az ütközés eredménnyel kecsegtet. Ha nem tartozunk azonos súlycsoportba, ha a másik több hatalommal, több pénzzel rendelkezik, ha birtokon belül van, vagy a konfrontációtól megoldás nem várható, akkor ne ütközzünk. Néha az időzítés miatt ajánlatos a konfliktus elkerülése. Sokszor a megértő társ félt bennünket, kímélni akar a csalódástól, vagy csak egyszerűen reménytelennek ítéli meg helyzetünket. Ilyenkor hangzanak el a következő mondatok: „hagyd, úgyszincs semmi értelme”, a „mindig a főnöknek van igaza”, a „ne szólj szám, nem fáj fejem”, „ne rohanj fejjel a falnak”. Az elkerülés szélsőséges esetekben önfeladáshoz vezet, és persze hosszú távon nagyon rosszul lehet járni, ha állandóan lemondunk érdekeinkről.

A MEGEGYEZÉSRE, A MEGOLDÁS MEGTALÁLÁSÁRA TÖREKVŐ VISELKEDÉS

A saját érdek képviselője vagy feladása megoldhatja a konfliktust. Vannak azonban esetek, amikor nem oldja meg. Ilyenkor a vitás helyzet rendezésére a másik érdekeit is figyelembe kell venni és mérlegelni. A megértő társ tanácsai és javaslatai a kölcsönös érdekek megkeresésére buzdítanak. Ez a megközelítés enyhíti, és nem gerjeszti a feszültséget. Nem elvtelen behódolást, hanem kompromisszumkészséget jelez. A „gondoltál-e arra” kezdetű mondatokkal segítik a másik szempontjainak figyelembe vételét, esetleg elfogadását.

Ezek voltak a megértő társak tanácsai, és ha segítenek, akkor rendkívül nagy a jelentőségük. Vannak azonban nehezebb konfliktusok, amelyekben már nem elég a laikus segítsége, amikor már szakemberhez kell fordulni. A mediátor ilyen szakember. Rendelkezik a konfliktus megoldásához szükséges szakértelemmel és eszközrendszerrel.

A MEDIÁCIÓ DEFINÍCIÓJA

A mediáció egy konfliktuskezelő módszer. Speciális kommunikáció a konfliktusban álló felek között, mely kommunikációt egy pártatlan, a konfliktuskezelésben jártas személy, a mediátor irányít. A mediátor feladata, hogy elősegítse a kölcsönösen elfogadható megoldások megtalálását és kidolgozását. A mediátor nem dönt, a döntés joga és felelőssége a résztvevők kezében marad. Akkor ajánlatos ezt az eljárást választani, ha egy tárgyalás elakad, vagy ha a felek nem akarnak hosszadalmas bírósági eljárásba kezdeni. A folyamat során tisztázzák a megoldásra váró kérdéseket, megvizsgálják az egyéni és kölcsönös érdekeket, és ezek figyelembevételével jutnak el a megegyezéshez.

A MEDIÁCIÓ MINT ESZKÖZ

Minden közösségnek szüksége van eszközökre, amelyek segítségével a felmerülő konfliktusokat eredményesen kezelni tudja. Eszközök hiányában kiszolgáltatottak vagyunk. Nem tudjuk megvédeni magunkat, nem tudjuk képviselni érdekeinket, nem tudjuk fékezni

indulatainkat. Sokszor a bírók és a segítőszakmák képviselői is tehetetlennek érzik magukat. Szeretnének segíteni, de nem áll rendelkezésükre a megfelelő eszköz. Képtelenek a feleket rávenni pozícióik feladására és a tényeken alapuló megbeszélésre, képtelenek az elégtelen kommunikáció kezelésére. Nem az ő hibájuk. A konfliktuskezelés módszerei nem szerepelnek a hagyományos oktatás programjában. Ezt a hiányt szeretnénk pótolni a mediáció megismertetésével. Hiszen a mediáció szigorúan szabályozott menetével segít a vitában állóknak, és segít a vitában hivatalosan közreműködőknek is. Lehetővé teszi a folyamat közben tartását és a megfelelő módszerek és technikák alkalmazását.

MIÉRT VÁLASSZUK A MEDIÁCIÓT?

Az emberek tárgyalnak, tárgyalgatnak egymással, aztán vagy megállapodnak, vagy nem. Ha nem sikerül megállapodniuk, elmennek a bíróságra, remélve, hogy ott eldöntik, kinek van igaza. Miért mennek bíróságra? A tévhittel ellentétben nem azért, mert szeretnek bíróságra járni, vagy mert jól esik a másikat feljelenteni. Azért kényszerülnek erre a megoldásra, mert nincs más fórum a vitás kérdések rendezésére. A társadalmi intézményrendszerek nem kínálnak alternatívát. A mediáció ilyen alternatíva. Azokban az országokban terjedt el, ahol az állampolgárokat elég érettnek tartják, hogy döntsenek saját ügyeikben. Ehhez kapnak segítséget, miközben a döntés jogát és felelősségét nem veszik el tőlük.

Mégis, miért választanák az emberek a mediációt, hiszen már kiderült számukra, hogy nem tudnak megállapodni egymással, hogy a megbeszélés nem vezetett eredményre. Akkor meg kész időpocsékolás az egész. A gondolatmenet tulajdonképpen helyes, csak egy valamit nem vesz számításba. Ez pedig a valóság kényszerítő ereje. Ha ez az erő nem működik, akkor a felek sosem jutnak el a mediációig. De a legtöbb esetben működik.

Ilyen kényszerítő erő:

- Az idő szorítása
- A kapcsolat fenntartásának igénye
- Anyagi megfontolások
- A munkavégzés vagy üzleti tevékenység fennmaradásának igénye
- Érzelmek
- Folyamatban lévő jogi eljárások

Ha szorít az idő, ha a várakozásból nagyobb kárunk származik, mint egy kicsit kedvezőtlenebb megállapodásból, ha a kapcsolat elvesztése fenyeget, ha anyagilag jobban járunk, ha sikerül megmentenünk és fenntartanunk tevékenységünket, ha „úriemberek” akarunk maradni, és etikusan viselkedni, ha nem akarunk harcolni, mégsem szeretnénk balekok lenni, ha kiadhatjuk végre visszafojtott érzelmeinket, és megnyugodva zárhatjuk le a konfliktust, akkor a mediációt részesítjük előnyben.

MIKOR VAN SZÜKSÉG A MEDIÁCIÓRA?

Ha egy vitás kérdés megtárgyalható, akkor mediálható is. A legtöbb vitában a felek közvetlenül egymással próbálnak megállapodásra jutni, ezt nevezzük megbeszélésnek. Mediációra akkor kerül sor, ha a kommunikáció a felek között megszűnik, vagy problematikusává válik. Konfliktus esetén előfordul, hogy a felek még tárgyalnak egymással, de már nem találják a megfelelő hangot, nem jutnak túl a múlt hibáinak és mulasztásainak

taglalásán. Bár a múlt hibáit jól ismerik – még ha nagyon is eltérően értékelik –, ám a megoldáshoz ez nem visz közelebb. Még gyakoribb jelenség, hogy a konfliktus kirobbanásának következtében a felek már nem is tudnak tárgyalni egymással. Mindenki megteszi a hivatalos lépéseket, ezen túl közöttük kommunikáció már nem zajlik.

Vitás esetekben a mediátor szorgalmazza a kapcsolat felvételét és a tárgyilagos hangvétel kialakítását. A higgadt, tényeken alapuló megközelítés nem engedi, hogy a felek régi játszmáikat folytassák, és érveiket unalomig ismételtessék. A helyzet mindkét féltől rugalmasságot, konstruktív hozzájárulást és konkrét vállalásokat kíván. A mediáció tehát nem más, mint strukturált, problémamegoldásban járatos szakember vezetésével történő megbeszélés.

MIÉRT VAN SZÜKSÉG MEDIÁCIÓRA?

Statisztikai adatok azt mutatják, hogy a bírósági ítéletek jelentős részének nehéz vagy lehetetlen érvényt szerezni. Ennek leggyakoribb oka, hogy a felek nem tartják be az ítéletben rögzített kötelezettségeiket, minden lehetséges eszközzel megpróbálnak kibújni alóla. Ezek a kötelezettségek sok esetben nehezen mérhetőek, és a külső körülmények nagyban befolyásolják őket. Problémát jelent a szankcionálás lassúsága, túlbürokratizáltsága.

MIT KÍNÁL A MEDIÁCIÓ?

Tizenhat éves fiam a frankfurti amerikai iskolába járt. A második héten derült ki, hogy a tizedik osztályban számítástechnikát tanulnak, és csak tizenegyedikben van közgazdaságtan. Ádám nagyon nekikeseredett, mert kiskora óta vonzotta a közgazdaságtan. Úgy döntött, hogy bemegy az iskola igazgatójához, és kéri, engedélyezzék neki, hogy közgazdaságtant tanulhasson. Az igazgató egy hét gondolkodási időt kért, majd megadta az engedélyt. A fiam a következő szavakkal jött haza az iskolából: Mama, az iskolában most fordult elő velem először, hogy tehettem magamért valamit. Ekkor értettem meg a kompetencia jelentőségét. Ha tehetek valamit magamért, ha dönthetek a saját ügyemben, ha elérem, ami fontos nekem, ha meg tudok állapodni másokkal, ha sikeresen tudom képviselni az érdekeim, akkor átélhetem a saját ügyeimért érzett felelősséget. A konfliktusban állók a mediációban kompetensnek érezhetik magukat, mert nem a hivatal, nem a bíróság, nem külső hatalom, hanem ők maguk határoznak saját ügyeikben.

Kompetensek, mert

- döntenek a saját ügyükben
- döntéseikért vállalják a felelősséget
- döntéseiket betartják

A mediációs esetek vizsgálata azt mutatta, hogy a résztvevők 85%-a betartja azokat a megállapodásokat, amelyeknek kidolgozásában aktívan részt vett. Ilyenkor mindegyik fél magáénak érzi a megállapodást, hiszen az ő szempontjai, az ő érv- és értékrendszere is helyet kapott a megoldásban. Mindenki győztesnek érezheti magát.

JÖVŐRE IRÁNYULTSÁG

A mediációs ülés alatt nem tesznek a résztvevők eskü alatt vallomást, nincsenek tanúk, és nem azt firtatják, hogy kinek van igaza. A mediációt azért találták ki, hogy a vitás kérdéseket megoldják, hogy a viták végére pont kerülhessen. A mediációs ülésen azt keresik, hogy a jövőben ki mit tehet, vagy kell tennie a vita kölcsönösen előnyös megoldása

érdekében. A mediáció problémamegoldó folyamat, és nem a vélt vagy akár valódi bűnösök megtalálására és megbüntetésére létrejött eljárás.

AZ ÉRDEKEK AZONOSSÁGA ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE

A mediációban a felek a megoldást nem bízzák egy rajtuk kívülállóra, akit azután a folyamat során befolyásolni már nem tudnak. Mindenki maga képviseli saját érdekeit, és nem is tudná azt senki nálánál jobban. Természetesen vannak ügyek szép számmal, ahol a felek ügyvédei vagy szakértői is jelen vannak, de nem egymás ellen harcolnak, hanem az álláspontokat közelítik. A cél egy mindenki számára elfogadható megállapodás megszületése. Ennek egyik első lépése a kölcsönös érdekek megtalálása. Konfliktusok során az érdekek különbözősége pillanatok alatt kiderül, és a vitázók meg vannak győződve arról, hogy a különböző érdekek kizárják egymást. Ezen a ponton aztán meg is állnak, és mindenki tovább hangoztatja saját álláspontját, ismételteti érveit. A vitából csak azokat az állításokat szűri ki, amelyek az ő igazukat, az ő felháborodásukat támasztják alá, a többit figyelmen kívül hagyják. Nehéz erről a pontról elmozdulni. Sok esetben a semleges, harmadik fél kimozdítja a feleket elfoglalt pozícióikból, és segíti őket a különböző érdekek feltárása után a kölcsönös érdekek megkeresésében. A különbözőségeket a felek maguktól is megtalálják, segítségre a közös érdekek kiderítése miatt van szükség. A konfliktusokat elemző szakemberek, de a laikusok is egyetértenek abban, hogy minden vitában vannak közös érdekek, azonosan vallott értékek.

Egy válóper során a gyerekek iskoláztatásával kapcsolatban vizsgáljuk meg a kölcsönös érdekek megjelenését.

Édesanya: – Azért is szeretném, hogy a gyerekek nálam maradjanak, mert akkor a régi iskolájukban tanulhatnak tovább. Ott ismerik őket a tanárok, a gyerekek, ott vannak a kis barátaik.

Édesapa: – Azért is szeretném, hogy a gyerekek nálam maradjanak, mert a környéken egy nagyon jó magániskola működik. A gyerekek járhatnának oda, és nem mindegy a jövőjük, a továbbtanulásuk szempontjából, hogy milyen iskolába járnak.

Mediátor: – Leszögezhetjük, hogy a gyerekek tanulását mindketten a szívükön viselik.

A kölcsönös érdekek megtalálásával könnyebb az ellentétek feloldása. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a mediáció az érdekek, és nem az igazság mentén halad. Egy vitában a vitázók alapállása, hogy nekik igazunk van, a másiknak meg nincs. A megoldás pofonegyszerű, a másiknak engednie kell, különben csorbul az igazság. Mivel a vitában résztvevők mindegyike ezt gondolja, máris teljesen különböző igazságokkal találjuk szembe magunkat. A mediáció azonban nem az igazságszolgáltatás fóruma, hanem a konfliktusok megoldására kidolgozott módszer.

A konfliktus feloldása akkor várható a mediációs eljárástól, ha alapját az érdekek képezik. Ha az érzelmek szolgáltatják a konfliktus gyökerét, akkor a mediáció nem alkalmas módszer. A konfliktus-megoldási technikák közül ilyenkor szóba jöhet a békéltetés, vagy a megoldást a pszichoterápiás eljárások között kell keresni, amelyek az érzelmi viszonyulásokat állítják a középpontba, azok kialakulását és működését elemzik.

MI NEM TARTOZIK A MEDIÁCIÓS ÜLÉS TÉMÁJÁBA?

Mediáció során nem azt keressük ki volt a hibás. A vétkesség megállapítása a bíróság feladata. A mediációs ülésen a megállapodás elérése, a konfliktus feloldása a cél, és nem a győztesek vagy vesztesek kihirdetése.

Mediáció során nem a tények bizonyítása történik. A bizonyítási eljárás is a bíróságra tartozik. A mediáció épp ellenkezőleg, nem a múltbeli eseményeket vizsgálja, hanem a jelen és jövő feladataira koncentrál. A mediáció során a következő kérdést kell szem előtt tartani, „Mit kell tenni, hogy a vita konstruktív irányba haladjon tovább?”

A mediációban nem az a fontos, hogy a mediátor mit gondol a kialakult helyzetről. Feladata az események és folyamatok kézben tartása, és nem véleményének vagy morális megítélésének hangoztatása.

A mediációs ülés nem az a hely, ahol a felek lehetőséget kapnak, hogy felsorolják a másik fél összes múltbeli vétségét.

Aki ezt akarja tenni, jobb, ha ügyvédet, papot vagy egy barátot keres meg. Ugyanis bármilyen tisztességtelen, örült, káros, értelmetlen, ostoba dolgot is tett a másik fél, ez nem segít annak megoldásában, hogy most mit kell tenni.

A mediációs ülés nem kellemes csevegés egy kávé mellett, ahol a mediátor, mint házigazda irányítja a beszélgetést.

A mediáció nem teremt lehetőséget a feleknek, hogy fenyegetőzzenek, és vélt vagy valós jogukat és követeléseiket hangoztassák.

A mediáció nem a bosszúállás vagy az elégtételvétel színtere, ahol az ellenérdekű felet legyőzzük, megalázzuk, porba tiporjuk, és bebizonyítjuk, hogy nekünk van igazunk.

A mediáció során nem a több pénz, nem a hatalom vagy az igazság győz. A cél, a közös érdek – ha van erre szándék –, hogy a konfliktust mindkét fél megelégedésére megoldják, de legalábbis mindenki számára elfogadható megoldással záruljon.

A MEDIÁCIÓ INDIKÁCIÓJA

Indokolt a mediációs eljárás	Nem indokolt a mediációs eljárás
Nincs jogerős bírói döntés	Van jogerős bírói döntés
Van tétje a megállapodásnak	Nincs tétje a megállapodásnak
Minden résztvevő érez felelősséget a konfliktus kialakulásáért	Az egyik fél a másikra hárít minden felelősséget a konfliktus kialakulásáért
Különböző megoldási módok jöhetnek szóba	Csak egy megoldás jöhet szóba
Minden résztvevő beleegyezik a mediációba	Nem egyezik bele mindegyik résztvevő a mediációba
Kommunikáció minimális szintje a felek között	A felek nem kommunikálnak egymással
A felek maguk szeretnék meghozni döntésüket	A felek azt szeretnék, ha más döntene helyettük

A MEDIÁCIÓ ÉRVÉNYESSÉGE

Ha indokolt a mediációs eljárás, és a felek valóban részt vesznek a mediációs ülésen, még mindig ott motoszkál bennük a kérdés, vajon a megszületett megállapodás kötelező érvényű-e vagy sem. A szakma válasza a kérdésre a következő: „A mediáción nem kötelező részt venni, és nem kötelező megállapodni sem, de ha a felek megállapodtak, és a

megállapodást aláírták, attól kezdve éppen annyira kötelező érvényű, mint bármely más szerződés.”

ELVÁRÁSOK A MEDIÁCIÓVAL SZEMBEN

A mediációnak, mint minden új módszernek három fázison kell túljutnia, amíg végre elfogadják. A meghatározás kicsit gunyoros, de nagyon találó.

- Nem használ.
- Lehet, hogy használ, de csak jelentéktelen ügyekben.
- Ezt már a régi görögök is tudták.

Ha azonban, túljut a kezdeti óvatos ellenálláson, és bebizonyítja használhatóságát, akkor a kétkedők átesnek a ló másik oldalára, és a „semmire se jó” típusú hozzáállás túlzott elvárásba csap át. A mediációra jelentkezők azt remélik, hogy minden problémájuk, gondjuk-bajuk meg fog oldódni. Ebben természetesen csalódnak, és a csalódás a módszer elvetéséhez vezet. Minden módszer hatékonysága attól függ, hogy sikerül-e az adott problémához a legmegfelelőbb módszert kiválasztani. Így van ez a mediáció esetében is. Tudnunk kell, mi a feladat, mit akarunk elérni, és mik a választott módszer lehetőségei és korlátai.

Nem állítom, hogy a mediáció csodaszer, csupán azt, hogy vannak esetek, amikor a mediáció a legmegfelelőbb módszer a vitás kérdés kezelésére. Bővíti a konfliktuskezelési módszerek körét, és a vitában állók ízlésük és az eset jellege szerint választanak a különböző megoldási lehetőségek közül.

Írta: Herczog Mária

A VÁLTOZÁSOKRÓL

Az 1999. év az újság életében többféle változást hozott. Megújult a forma, a külső borító reméljük, megnyeri olvasóink tetszését. Egyre szélesebb körben ismert a lap, nő az előfizetők száma, és szeretnénk újságárusi, könyvárusi forgalomban is minél több helyen látni, ezért úgy éreztük, egy kicsit szebb, elegánsabb borítót és belsőt választunk. A gyermekvédelemben, szociális ellátásban dolgozók gyakran esnek abba a hibába, hogy úgy gondolják, életformájukkal, külső megjelenésükkel, bármiféle tevékenységükkel sokkal szerényebbnek kell lenniük, mint más szakembereknek, tekintettel arra, hogy klienseik többnyire nagyon rossz anyagi körülmények között élnek, nem illendő tehát nagyon eltérni, vagy a szükséges minimálisnál több pénzt elkölteni. A lap külső megjelenésének megváltoztatásakor arra is gondoltunk, hogy ha szebb, kulturáltabb a megjelenés és a reményeink szerint egyre jobb színvonalú a tartalom – akkor az azt is jelzi, egyre megbecsültebb, elismertebb az a munka, amit a gyermekvédelemben dolgozók végeznek, és maga a terület is jobban ismert, elfogadottabb, vonzóbb lehet.

A lapot ezután kiadóként a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület jegyzi, amelynek alapításakor, 5 évvel ezelőtt egyik alapvető célja a lap kiadásának támogatása, a gyermekvédelem mind szélesebb körű megismertetése, a szakma megbecsültségének emelése volt. Ebben nagy része volt Szávai Ilonának, aki felelős szerkesztőként jegyezte a lapot 1994 óta. Ez évtől új felelős szerkesztőnk Magyar Gyöngyvér, aki az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet Jogi Osztályán dolgozik. A nyomdai munkálatokat pedig a Múzsák Könyvkiadó és Nyomdaipari Kft. végzi, akikkel reméljük, hosszú távú és sokrétű együttműködést tudunk kialakítani. A szerkesztőségben új munkatársunk, Csiszár Krisztina végzi a napi teendőket, Keresztes Klára további aktív titkári tevékenysége mellett. Bármelyiküket megtalálják a szerkesztőség címén, vagy telefonon, faxon.

Minden változás az olvasóért történik, azért, hogy a megszokott – vagy annál is jobb – színvonalon, de nem drágábban jelenhessen meg az újság. Észrevételeiket, véleményüket továbbra is örömmel várjuk, és a jó javaslatokat megfontoljuk, megfogadjuk.

Írta: Nyesténé Mogyoróssy Erzsébet

AZ ISKOLAI CSALÁDPEDAGÓGIAI MUNKA LEGFONTOSABB TAPASZTALATAI PÜSPÖKLADÁNYBAN

Püspökladány Hajdú-Bihar megye egyik 17 ezres lélekszámú városa. Földrajzi helyzete miatt a megye kapuja Jász-Nagykun-Szolnok megye felől. Sokan jönnek, mennek e kapun keresztül, talán ezért vagyunk kénytelenek mi városlakók mindig az újat, a jobbat keresni, s többnyire meg is találjuk. Az országban elsőként Püspökladány vezetői alkalmaztak főállású családpedagógusokat az iskolákban, 1992 szeptembere óta, felismerve, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem nem lehet hatékony a család védelme nélkül. Néhány évvel az új gyermek- és ifjúságvédelmi törvény megszületése előtt mi már új utakon jártunk.

Köszönet illeti ezért Jeneiné dr. Vigh Blankát, a jelenlegi Sárréti Szociális Gondozási Központ vezetőjét, egykori Családsegítő Központ-vezetőt, aki az új gondolatot elhozta Püspökladányba, s rávette az akkori városatyákat a családpedagógia püspökladányi kipróbálására, később pedig arra is, hogy az I. Országos Családpedagógiai Konferencia nálunk kerüljön megrendezésre. 1992. Szeptember 1-jétől 6 éven át dolgoztam Püspökladányban családpedagógusként a Petőfi Sándor Általános Iskolában, ahol előtte csaknem 30 évig tanítottam. Ez a város legnagyobb általános iskolája. Sajátos helyzetben lévő iskola, mert területileg ide tartoznak a város legszegényebb családjai és a cigány kisebbséghez tartozó családok háromnegyede is iskolánkat választotta gyermekének oktatására – nevelésére.

MIÉRT VÁLLALTAM CSALÁDPEDAGÓGIAI MUNKÁT?

Mert tapasztaltam, milyen súlyos gondokkal küszködik sok gyerek, s naponta éreztem saját tehetetlenségemet, amikor az óráim előtt szünetben könnyek között elszuttogták nekem lehorgasztott fejjel, hogy rajtam kívül senki ne lássa, ne hallja: „apám kizavart minket az éjjel, a lecke... szóval: ne tessék rám haragudni”. Nem haragudtam rájuk, tudtam, hogy igaz. Magamra haragudtam, a saját tehetetlenségemre, s az időhiányra, mely megakadályozta, hogy hatékonyan változtassak az ilyen gyermekek családi körülményein.

Volt időm felismerni: bármilyen családi probléma esetén a legkiszolgáltatottabb helyzetbe a gyermek kerül, s ezt kivetíti iskolai magatartására, amire minden pedagógus főlfigyel ugyan, de segíteni alig-alig tud. Ha a családban probléma volt, a gyermekeket kiemelték belőle, intézetbe helyezték el. Fájdalmas kiszakítás volt ez. S milyen mintát kap az intézetben felnövő gyermek a családi élethez? Mi lesz vele 18 éves kora után?

A családpedagógia a gyermek- és ifjúságvédelem új területe. A családot segíti, hogy a gyermek a családban maradhasson.

A munkaköri leírást a Családsegítő vezetője készítette el.

A családpedagógusok feladata:

- A családi és iskolai közösség szociális érzékenységének növelése.
- Az egészségügyi, a szociális és etnikai hátrányok csökkentése.
- Támogatja a családi életre való felkészülést.
- Erősíti a családok nevelő szerepét.

• Javítja a nevelésben a családokkal kapcsolatos partnerkapcsolatot. Vezeti az ifjúságvédelmisek munkaközösségét.

Munkamódszerei:

- Fogadóórát tart (gyermek, szülők részére tanácsadói, konzultatív jelleggel).
- Csoportot vezet (alkalmit és állandót) a gyermeki személyiség fejlesztése érdekében (önismeret, tanulási technikák stb.).
- Rendhagyó órát tart pl. egészségvédelmi kérdésekben.
- Részt vesz szülői értekezleteken.
- Komplex családgondozást végez, melynek egyik fontos eszköze a családlátogatás.
- Kapcsolatot tart más segítő szervezettel, intézménnyel.

Gyakorlati tennivalók:

- Tevékenységi körével összefüggésben felderítő munkát végez.
- Információt gyűjt, tárol. Nyilvántartja a hátrányos- és veszélyeztetett helyzetű gyermekeket.
- Szorgalmazza a tankötelezettség teljesítését, szükség szerint a napközis ellátás igénybe vételét.
- Családsegítő stratégiát dolgoz ki.
- Segítő tevékenységébe vonja az összes lehetséges partnert (szaktanár, osztályfőnök, igazgatók, pszichológus, családgondozó, gyermekorvos, védőnő stb.).
- Tanácsadást végez.
- Javaslatot tesz a szociális ellátó rendszer igénybe vételére.
- Hatósági eljárásokat kezdeményez.
- Továbbképzéseken, szakmai tapasztalatszerzéseken vesz részt.
- Az ifjúságvédelmisek városi munkacsoportjának tagja.
- Tevékenységéről írásos feljegyzést készít.
- Szükség esetén tájékoztatást ad a szülőknek, tantestületnek, szakmai felügyeletnek.
- Évi két alkalommal (az iskolai beszámolókhöz kapcsolódva) összegzi munkájának tapasztalatait.

A munkaköri leírás nagy segítségemre volt az indulásnál, hiszen míg a képzettséget meg nem szereztem, ez volt az egyedüli munkám.

Tudtam tehát, konkrétan mit kell csinálnom, de előre tervezni nehéz volt. Tudtam, eredményes csak akkor lehet a munkám, ha nem elszigetelten dolgozom. Szükség van mindenkire, aki a családok életében jelen van. A háziorvosra, a védőnőre, a pszichológusra, ha kell, a rendőrségre, az önkormányzat szociális dolgozóira, a gyámhatóságra, s nem utolsósorban pedagógus kollégáimra.

Nehezen találtam partnereket új munkámhoz. Kollégáim vagy szakmai feltételek hiányából, vagy állásuk feltétele miatt, vagy ki tudja, miért, nem jelezték, hogy melyik gyerekkel van probléma. Szociális érzékenységüket ismerve találtam meg hozzájuk az utat. Ha egy gyereknek ruhára, cipőre volt szüksége, fél szóra két-három kolléganő is hozott másnapra, később pedig kérés nélkül is. Így csinos kis ruhatárat raktároztam be a fogadósobám végében, melyeket rászorult családoknak osztottam ki.

Minden tekintetben a szociális segítő munka volt a legjobb, nélkülözhetetlen eszközöm a bizalom elnyeréséhez.

Az önkormányzat szociális osztályának munkatársaival együttműködve sikerült enyhíteni a családok anyagi gondjain eseti segélyekkel, gyermekeik kedvezményes vagy teljesen ingyenes iskolai étkeztetésével.

Karácsony előtt vállalkozókat kértem fel adományozásra. Játékokat, édességet küldtek, melyekből csomagokat állítottam össze néhány nagyon szegény családnak.

Számlanyitást intéztem, gyűjtést kezdeményeztem leukémiás kisgyermek gyógyulásáért. Az anyagi segítség hatására jobban, őszintébben kitárulkoztak a családok, bizalmukba fogadtak, nőtt a tekintélyem, jobban hallgattak a szavamra. Hozzákezdhettem pedagógiai munkámhoz.

Fogadóóráimon a szülők immár nemcsak anyagi okok miatt kerestek fel. Előtérbe kerültek a gyerekek iskolai problémái: tanulási kudarcok, gyerekek közötti konfliktusok, sőt a tanuló és tanár közötti konfliktusok is.

Minden problémát föl vállaltam, csak hogy közelebb kerüljek a családokhoz. Az iskola és a szülői ház között közvetítő kapocs lettem, s körültekintő, diplomatikus, békítő eljárásaim szelídebbé tették az iskola iránt addig ellenszenvet érző szülőket.

Többen jelentek meg szülői értekezleteken, olyanok is, akik eddig még soha nem érdeklődtek gyermekük iskolai élete iránt. Csökkent a hiányzások száma, egyes osztályokban javult a gyerekek tanulmányi eredménye.

Kollégáim bizalma is nőtt irántam, amikor tapasztalták, hogy a konfliktusokat mindenki számára megnyugtatóan, minden kellemetlen utóhatás, következmény nélkül sikerül oldanom. Közelebb kerültünk egymáshoz.

Fontos volt, hogy megmaradjon a gyerekekkel is a közvetlen kapcsolat. Ennek érdekében önismereti csoportot vezettem. A gyerekek egyszerűen illemtannak nevezték az összejöveleteket, melyek során minden őket érintő, feszítő kérdésre sor került. Kérdéseikkel szinte vallottak a gyerekek a családi háttérrel. Nem volt tabu téma. Sikerült olyan őszinte légkört teremtenem, hogy ezek a gyerekek voltak az elsők, akik családi konfliktusok megoldásához a segítségemet kérték.

Szinte fülembre cseng az első segélykérés: – Tessék már csinálni valamit, mindig verekednek apámék.

- Jó, akkor elmegyek hozzátok. Mikor vannak otthon?
- Jaj, azt ne tessék. Apám még minden tanítót kizavart.

Bízom benne, hogy engem nem zavar ki. Elmentem hozzájuk. Szerencsém volt. Az apja nem dobott ki, és tudtam segíteni nekik. Családot látogatni nagyon körültekintően lehetett. Gyorsan elterjedt a hír, akihez megyek, ott nagy baj van a családdal. Ezt pedig szégyellték, bár a mindennapos csetepaté zajait bármelyik szomszéd hallotta, gyakran szenvedett is tőle. Szégyellték, hogy külső segítség nélkül nem boldogultak. Bár sohasem utasított vissza egyetlen család sem, éreztem, tennem kell valamit, hogy természetesebben fogadják segítségemet, szegényérzetük ne tussolja el a valós problémákat.

Fölvettem a kapcsolatot nagy tekintélynek örvendő családokkal is, ennek érdekében az iskolában tehetséggondozó munkát is vállaltam, főleg szervezést. Így az iskolában nemcsak a családjuk miatt szegénykező gyerekekkel volt már kapcsolat, hanem a többiekkel is. Lassan természetessé vált, hogy minden osztályba, szinte minden családhoz szabad bejárásom volt. Sajátságos tekintélynek örvendtem a gyerekek előtt. Tartottak tőlem, mert előttem nem volt titok, s tudták, a szülőkkel is állandó kapcsolatban állok, ugyanakkor élveztem a bizalmukat, mert számíthattak a segítségemre. Baráti csoportok jöttek a tanulói fogadóóráimra, egymást bátorítva problémáik elmondására.

Amikor a kollégáktól kaptam jelzéseket deviáns gyerekekről, legtöbb esetben már régen ismertem a családot, már megkezdtem a komplex családgondozást is. Így a jelzéseket

illetően többnyire fordított sorrend alakult ki. Nem az osztályfőnök jelentette nekem, kivel kellene foglalkoznom, én hívtam fel az osztályfőnök figyelmét, ők kaptak tőlem segítséget. Nem hibáztatom őket érte. Jőmagam is tapasztaltam, míg tanítottam, vagy ha az osztályfőnökkel együtt családlátogattam: a szülők előveszik ünneplő arcukat a gyermekük tanítója vagy osztályfőnöke láttán, hogy az jó képet nyerjen a családi háttéréről. Még az anyagi problémáikat is eltussolják, sőt utolsó fillérjükön is igyekeznek vendégül látni a gyerekük tanítóját. A tanító, az osztályfőnök vendég a családnál, hiszen függ tőle gyermekük iskolai előmenetele, a családpedagógustól nem. Tőle lehet kérni, neki lehet panaszkodni, vele nem rivalizálnak a gyerekevelést illetően sem.

A tanító az iskola érdekét képviseli, az iskola elképzeléseit igyekszik a szülőkkel elfogadtatni, a szülő a sajátját, a saját családjáét, a családpedagógus koordinálja ezeket, törekszik egészséges összhangba hozni ezeket, javítja a nevelésben a partnerkapcsolatot.

Nem könnyű munka. Az egyik oldalon áll a pedagógus a jó szakmai felkészültségével, elméleti tudásával, a másikon a szülők a tapasztalataikkal, melyekről meg vannak győződve, hogy jók, hiszen már őket is így nevelték szüleik, hiszen az első sikeres gyereket is ugyanígy nevelték, mint ezt a másikat. Mégsem értik, hogy ez a másik miért nem lett olyan jó, mint az első. A pedagógus sem minden esetben értékeli a szülők nevelési tapasztalatait. Pedig partnerré csak a kölcsönös elfogadással válhatunk. Feladatomban tartottam erre is rávilágítani.

A legmegvetettebb életmódot folytató családnál is igyekeztem mindig megtalálni azt a parányi jót, amibe kapaszkodva munkához láthattam, amibe kapaszkodva a családtagok is újra remélhettek.

Családgondozói munkám során elsősorban azt igyekeztem megtalálni, mi okozza a működészavart a családokban.

Leggyakoribb ok a munkanélküliség volt. A munkáját, bérét vesztett szülők közül sokan a kocsmákban kerestek, keresnek vigasztalódást. Az alkoholizmus szétrombolja a családokat. Sok esetben, ha az egyik szülő a munkáját elveszti, a másik a megértés, segítség helyett támadja, elválnak. Főleg akkor igaz ez, ha a családapa lesz munkanélküli. Leértékelődik családja számára, minden tekintélyét elveszti. A férfiak nem tudják elviselni, hogy eltartottak legyenek. Hogy ne gondolkodjon, iszik, s az alkohol még mélyebbre sodorja, ahonnan már alig van visszaút.

Állandó kapcsolatban álltam a Munkaügyi Központtal, hogy minél több munkát találjak a bajba jutott szülőknek. Néhány esetben sikerült is. Nagyobb segítséget tudtam adni alkalmi munkák felkutatásával.

A munkába állás visszaadta a szülő önbecsülését, családja előtti becsületét, mely előbb-utóbb az italozás elhagyásával járt, majd lassan helyreállt a családi harmónia is.

Természetesen kudarcaim is vannak alkoholistákat illetően, sőt tudom, akiknél javulás tapasztalható, az sem feltétlenül végleges. Az alkoholista beteg ember. Ha megpróbáltatás, bánat éri, újra italhoz nyúlhat, más krízismegoldó technika, támogatás hiányában. Szinte egész életében szüksége van valakire, aki ilyenkor kilendíti a mélypontról. A társát kell képessé tenni erre a feladatra, vagy a gyermekét, vagy valamely családtagját, barátját, akire egyébként is hallgat.

A családbomlások másik fő oka: a szexuális kultúra hiánya. Leggyakrabban ez a probléma akkor is megvolt, amikor házasságot kötöttek, mégis évek múlva okoz gondot: talán a harmadik megjelenése miatt. Vagy éppen azért kap zöld utat az a bizonyos harmadik, mert nincs meg a házastársak közötti összhang.

A legnehezebb helyzet ez a családpedagógus számára, hiszen a házastársakat szexuálterápiára kellene küldenie. Budapesten talán van is, de vidéken nem tudok róla. Más

kérdés, hogy a házastársak egyáltalán elmennének-e. Bizony, ez még mindig tabu téma. A házastársak egymás előtt is leggyakrabban eltitkolják ilyen irányú elégedetlenségüket. Inkább más, bagatell dolgokra vetítik ki haragjukat, amiből az egyik végképp nem érti, mi baja annak a másiknak. Miért nincs jó helyen a kávéscsésze tíz centivel arrébb, miért kellemetlen a régi dezodor illata. S amikor az asszony elmegy otthonról, csak állnak tanácstalanul: miért? Hiszen semmi baj nem történt, veszekedés is alig volt. A kommunikáció hiánya súlyos következményekhez vezet. Több információra, beszélgetésre van szükség a felnőttek számára is, serdülőknek, fiataloknak pedig még többre. Püspökladányban szervezetünk serdülők számára felvilágosító előadásokat. Kun János előadóművész olyan természetes hangnemben volt képes beszélni a gyerekeknek a legintimebb dolgokról, hogy a zsúfoltságig telt teremben a máskor mindenért vihogó fiúk néma csendben hallgatták őt. Mert újat hallottak, mert érdekelte őket.

Kevés egy-két előadás. Kevés szakkönyv jelenik meg e témában mindenki számára elérhető nyelven. Annál több a durva szexlap vagy pornófilm, melyekhez sajnos könnyen hozzájuthatnak gyerekek is.

Azt hiszem ezek káros hatása mindenki előtt ismert: hogy félrevezeti a fiatalokat, s nagy mértékben segíti a prostitúció terjedését. Személy szerint sokkal szigorúbb szankciókat vezetnék be az ilyen jelenségek visszaszorítására. Talán ha büntetendő lenne a kínálat mellett a kereslet is, javulna a helyzet. Tapasztalataim szerint a válások harmadik fő okozója a közös életcél megszűnése. Ez megfigyelhető például a családi házak felépülése utáni válásoknál. Nagy próbatétel az építkezés anyagilag is, és emberileg még nagyobb. Azután amikor a ház készen áll. Egyszerre üres, céltalan lesz minden. Nehéz másik ekkora közös feladatot találni, de talán nem is tudják, hogy új cél kellene. S az építkezés alatti fáradtság ellen fölhajtott féldecik is megszokássá váltak. És forog a mókuskerék a válóperig. És nincs válóper előtti békítő tárgyalás. Nem azt a fajtát hiányolom, ami régebben volt: rideg, tárgyilagos kérdésekre rendíthetetlen ragaszkodás makacsságainkhoz.

Segítő, meleg szó hiányzik, s a rokonok, barátok, ismerősök biztatása. Nem egymás ellen, nem a rosszindulat szavaival, ahogy az ilyenkor lenni szokott. Ha válásra kerül sor, szinte mindenki összeesküszik a férj vagy a feleség ellen, hogy a gyűlöletet határtalanná terebélyesítse. Leggyakrabban azok uszítanak leghevesebben, akik annak idején a házasságkötés legfőbb sürgetői voltak, s a válás kimondásakor ők ünnepelnek a legharsányabban. S ha véletlenül már meg is gondolta volna magát a válófélben lévő pár, nem lehet visszalépni, mert mit szólnak hozzá a többiek. Mert ez a korlát fontos mindenkinek, ha az életét tönkreteszi miatta, akkor is.

Arra akkor alig gondol valaki, hogy mi lesz válás után. Véleményem szerint szükség lenne családterápiát megajánlani a válóper előtt a házastársaknak, mert sok a meggondolatlan válás. Bizonyítja ezt, hogy a már elvált házastársak gyakran élnek tovább egymással élettársi kapcsolatban. Persze ez a jobbik eset, mert legalább együtt marad a család.

Szükségesnek tartom iskolai óra keretében tanítani a családi életre nevelést – mint tantárgyat. A fiatalok szemléletét a családról, mint intézményről alkotott véleményét gyökeresen megváltoztatná. Sok esetben nincs, aki ezeket az értékeket közvetítse számukra. Családpedagógusként kaptam ugyan lehetőséget órák megtartására, de ez kevés. Javasoltam családi életre neveléssel kapcsolatos témákat az osztályfőnököknek is, de ez sem elegendő. Tanévenkénti néhány alkalom nem képes ellensúlyozni a családokban, a társadalomban naponta tapasztalt jelenségeket, vagy éppen az ismeretek hiányát.

MI A HELYZET A GYERMEKEKKEL?

Természetesen a problémás gyermekről van szó, aki az iskolában durva, agresszív vagy éppen ellenkezőleg: túlságosan zárkózott, visszahúzódó. A gyermek viselkedésével jelez. Legtöbbször ő sem tudja megmondani, miért helytelen a viselkedése, de a gyerekekkel való egyéni beszélgetéseim során kiderült. Cselekedeteik helytelenségével mindnyájan tisztában vannak, s utólag azzal is, amit kellett volna tenni: képesek különbséget tenni jó és rossz között, s nem azért nem járnak jó úton, mert azt nem ismerik, hanem mert dacolnak a világgal! Sajátos módon ütnek vissza.

Írta: Orosz Anikó

BARÁTKOZÁS! KIVEL, HOGYAN, MIÉRT?

Közismert tény, hogy a társadalom nem szívesen néz szembe a családjukat nélkülözni kényszerülő gyerekek nevelésének problémájával, személyiségük éppé formálásának nehézségeivel, a hosszú évekig intézetek, esetleg nevelőszülők soránál élő fiatalok későbbi társadalmi beillesztésével.

A könnyen rossz irányba sodorható, tartós és igazán tartalmas kapcsolat kialakításra képtelen, a környezetükben helyüket nem lelő, nem tervezetten és felkészülten gyermekeket világra hozó emberek súlyos terhet jelentenek a közösség számára. Mindannyiunk érdeke tehát, hogy minél kevesebb sérült, éretlen személyiségű, boldogulni nem tudó ember éljen közöttünk. Ezért nagyon fontos, hogy az állami gondozásba vett gyerekek csak a feltétlenül szükséges, minimális időt töltsék gyermekintézetben, és sorsuk minél előbb rendeződjék, elsősorban családjukba való visszahelyezéssel vagy örökbeadással.

Az első 3 év döntő fontosságú az ember életében. A személyiség alapjai ekkor alakulnak ki. Ekkor tanulja meg a gyerek – amennyiben lehetősége van rá – a kapcsolatteremtés, a szeretet képességét. Ha ebben az időszakban nincs lehetősége a bensőséges, személyre szóló kapcsolat kialakítására és ennek a kapcsolatnak a folyamatos megélésére, ez a későbbi életében nem, vagy csak nagyon komoly nehézségek árán fog neki sikerülni. Intézetünk dolgozói tudják, hogy nem a gyerekekhez kell jól érteni, hanem Zsoltit és Pistit kell jól ismerni ahhoz, hogy megfelelő védelmet és érzelmi biztonságot nyújtva, egyéniségüket megőrizve és megerősítve tudjuk gondozni és nevelni őket.

Míg régen csoportváltással a gyerekek vándoroltak a „korosztályukhoz jól értő” gondozónőkhöz, addig ma mára gondozónők sok-sok túlórát is vállalva dolgoznak azért, hogy a gyerekeket csak őket jól ismerő ember gondozza. A hozzánk bekerülő gyerekek rögtön abba a csoportba kerülnek, ahol ittlétük alatt élni fognak, és lehetőség szerint az a gondozónő fogadja őket, aki az úgynevezett saját gondozónője lesz.

Ilyenkor – ha van kitől – a gondozónő kérdez. Ha a szülő kíséri be a gyereket, kérdezzük az eddigi életéről, szokásairól, becenevéről, az evés módjáról és sok más konkrét dologról, és amit lehet, megőrünk ebből a gyerek számára, megkönnyítve ezzel a megszokott környezetétől, az ismert személytől való elszakadást és az új környezetbe való beilleszkedést.

Ha egy csoportba új gondozónő tanul be, a betanulás is hosszú időt, legalább 2-3 hetet vesz igénybe. A gondozónő fokozatosan veszi át betanítójától a gyerekeket, közben egymást kölcsönösen megismerve, egymással megbarátkozva.

Erre a barátkozásra gondozónőnek és a gyerekeknek egyaránt szüksége van. A gyerekeknek meg kell szoknia és ismernie egy számára addig idegen ember kezét, hangját, mozdulatait és egész személyiségét ahhoz, hogy az ő kezében is biztonságban érezhesse magát, hogy tudja, bármilyen helyzetben segítséget kérhet és kaphat tőle.

Nagyon sok konfliktushelyzet megelőzhető így, hiszen a gondozónő a gyerek alapos megfigyelése, megismerése során megtanulja helyesen értelmezni az egyes gyerek viselkedését, reakcióit és adekvát módon tud válaszolni rá.

A barátkozás egy speciális formája – bár a kívülállók számára furcsán hangzik – a saját szülővel való barátkozás. Intézetünkben a hét minden napján lehetővé tettük gyerekeink látogatását, mert nagyon fontosnak tartjuk a szülő és gyerek közötti rendszeres és közvetlen kapcsolat kialakítását, fenntartását. A gyerek itt tartózkodása alatt a gondozónő feladata

kötődési képességének, derűjének, érzelmi egyensúlyának kialakítása, megőrzése. A rendszeres kapcsolat a szülő számára is igazán fontos, mert ennek hiányában elhidegül gyermekétől, és ha visszakerül a családba, a számára ismeretlen gyerekekkel való együttélés sikere és tartóssága erősen megkérdőjelezhető, különösen, ha hiányzik a folyamatos családsegítés, utógondozás. A gyerek, ha gondozónőjétől megkapja a személyes törődést, amely kötődésképességét megalapozza, könnyen át tudja ezt a kötődést szülőjére vinni. A gyereket nem, vagy rendszertelenül látogató szülő ha haza is viszi őt, nehezen talál utat hozzá segítség, támogatás nélkül.

A gyermek hazavitele előtt kérjük a szülőket, hogy 2-3 napot teljes egészében töltsenek el gyermekükkel a számára megszokott környezetben a minél jobb összehangolódás érdekében. Ez a rövid idő is jelentősen megkönnyítheti a gyerek számára az új környezetbe való beilleszkedést.

A saját családjukba vissza nem helyezhető, de örökbe nem adható gyerekek nevelőcsaládba kerülhetnek, ami amennyiben a végleges sorsrendezésig szól, sokkal szerencsésebb megoldás a gyereketthonba kerülésnél. A nevelőszülőknek jelentkezőket ma már tanfolyamon készítik fel a feladatra, aztán hozzánk kerülve ismerkednek, barátkoznak meg a gyerekekkel, vagy gyerekekkel. A végleges megoldás mindenki számára a vérszerinti családba vissza nem adható gyerek örökbeadása. A nevelő és örökbefogadó szülőkkel való barátkozás hosszú folyamat, amely, hogy eredményes legyen, mindkét féltől sok türelmet, érzékenységet igényel.

Ha a barátkozó szülő a kapott információk alapján, amit a gyerekről szóló írásbeli dokumentumok, fényképek jelentenek, úgy nyilatkozik, hogy komoly esély van arra, hogy hazavigye a gyereket, a szobájához megyünk, és lehetőleg őt még nem megzavarva csak megmutatjuk a szülőnek. Ekkor még mindig tét nélkül gondolkozhat arról, hogy látva is a gyereket, szeretné-e a családjába vinni. Ha igent mond, a folyamat következő állomásaként már a gyereknek is elmondjuk, hogy a szülő szeretne vele megismerkedni. Ilyenkor jó, ha a szülő lehetőleg egész napját a gyerek környezetében tölti, figyelve a társaival, gondozónőivel való kapcsolatát, napirendjét, szokásait, de még a gondozónő látja el őt. Következő alkalommal a gyerek reakcióinak figyelembevételével a barátkozó felnőtt fokozatosan kapcsolódik be a gondozásba. A barátkozás további menete teljes egészében a gyerek viselkedésétől, reakcióitól függ.

A személyi kapcsolat, a bizalom mélyülésével a gondozáson kívüli időt már kettesben, a csoportszobán kívül töltheti a szülő és a gyerek. Ha a gyerek szükségét érzi, bármikor visszatérhet a gondozónőjéhez. Ha ez megoldható, lehetőséget teremtünk a végleges távozás előtt egy barátkozó, ismerkedő látogatásra, amire – ha a szülő is akarja – a gondozónő elkíséri a gyereket. Mielőtt végleg elbúcsúznánk, kis csomagot készítünk gyerekünknek ruháiból, játékaiból, fényképeiből, rajzaiból, és kérjük a szülőket, hogy ezeket, mint múltjuk részét és bizonyítékait őrizzék meg számukra, és mondják el, hol és hogyan élt, mielőtt örökbe fogadták.

Mind a nevelő, mind az örökbefogadó szülővel való barátkozáshoz feltétlenül szükséges az a 2-3 hét, amit mi az új gondozónővel való barátkozásra is adunk a gyerekeknek, hiszen itt egy teljesen idegen, addig sosem látott ember felé kell feltétlen bizalmat kiépíteni.

A vér szerinti szülőnél, ha előzőleg folyamatosan látogatta gyereket, ez az idő természetesen lerövidül. Amikor a gyerek elhagyja a csecsemőotthont, egy teljesen új élet kezdődik számára.

A gyerek megbecsüléséhez tartozik, hogy a nevelő vagy örökbefogadó szülő érdeklődjön a gyerek múltja iránt, és igyekezzen a lehető legtöbbet megőrizni belőle. Ennek a megőrzésnek a része az intézetbe való visszalátogatás, amikor a gyerek találkozhat régi

gondozónőivel, társaival és sok, számára ismerős felnőttel, akikkel beszélgethet a múltjáról, akikkel közös élményeik voltak. Láthatja az utat, ahol sétált, biciklizett, az ágyat, ahol aludt és sok más számára kedves, meghitt dolgot. Ha a szülők nyíltan és őszintén beszélnek vele az itt eltöltött évekről, nagyon sokat segíthetnek neki, hiszen nem lesznek sötét foltok az életében. Nem megszakad, hanem folytatódik valami, a múlt élő marad számára. Ha a barátkozás jól sikerült, akkor az valóban összekötő kapocs lehet a gyerek régi és új élete között.

Írta: Csókay László

EGY ÚJ FOGALOM A GYERMEKVÉDELMBEN -A TERVEZÉSI ÉRTEKEZLET

Több mint egy éve lépett hatályba a gyermekvédelmi törvény, elkészültek és hatályosak a szükséges végrehajtási rendeletek is. Számtalan konferencián és előadáson beszéltek az előadók, jelentek meg írások a törvény új szemléletéről éppúgy, mint a gyakorlati megvalósítás kérdéseiről, problémáiról. Alig esett szó azonban eddig egy (nálunk) új fogalomról, a tervezési értekezletről – annak ellenére, hogy ez szorosan kapcsolódik a törvény egyik legfontosabb koncepcionális eleméhez, a gyermek tartós környezetének megtervezéséhez.

A törvény és a kapcsolódó rendeletek meghatározzák az elkészítendő terveket, dokumentációkat, utalnak arra, hogy ki a felelős ezek elkészítéséért, és az egyéni gondozási-nevelési terv kapcsán a miniszteri rendelet le is írja, hogy az előkészítésbe be kell vonni a szülőket és a gyermekeket.

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet módszertani útmutatójában fogalmazódnak meg konkrétan a tervezés szabályai és a család bevonásának keretei. A gyermekvédelmi törvény egyik fontos szakmai újdonsága, hogy ezzel kötelezővé teszi a család részvételét a gyermek sorsának tervezésében. Az útmutató szerinti adatlaprendszer egyes elemei határozzák meg ennek gyakorlati megvalósítását. A hosszú távú gondozási tervet, ami egyben elhelyezési javaslat is, (4.sz.adatlap) tervezési értekezleten kell elkészíteni, amelynek kötelezően meghívandó résztvevői a gyermek, a szülők, az esetgazda, a családgondozó(k), valamint az esetgazda, a családtagok vagy a szakszolgálat által meghívott más személy.

Az egyéni elhelyezési tervet (5. sz. adatlap) ugyan nem kötelező tervezési értekezlet keretében elkészíteni, azonban az új törvény szemléletmódját hangsúlyosan jelzi, hogy az elhelyezési tervet meg kell mutatni a szülőknek, a gondozónak és magának a gyermeknek is, akik aláírásukkal igazolják a terv megismerését és megjegyzéseiket is hozzáfűzhetik.

Az egyéni gondozási-nevelési terv (6. sz. adatlap) elkészítésében ugyancsak részt kell vennie a gyermeknek, a szülőknek, esetleg rokonoknak, valamint a gondozónak és a tervkészítésért felelős más szakembernek. Formálisan ebben az esetben nincs nevesítve ugyan a tervezési értekezlet, de a tervkészítésben való részvétel és az aláírás szükségessé és indokolttá teszi a tervkészítő megbeszélés tartását.

A félévenkénti helyzetértékelés (7. sz. adatlap) lezárása ugyancsak az adatlapban foglaltak ismertetésével és a gyermek, a szülők, rokonok és a gondozó általi aláírásával történik.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a gyermek sorsának tudatos tervezésében kiemelkedően fontos szerepe van a tervezési értekezleteknek. Nem kerülhetjük meg ezért a tervezési értekezlet, mint egy sajátos gyermekvédelmi szituáció körülmekintő vizsgálatát. Most zajlik országsszerte a vér szerinti családjukból korábban kiemelt gyermekek elhelyezésének felülvizsgálata. Ennek során el kell készíteni az említett hosszú távú gondozási tervet és az egyéni elhelyezési tervet is – természetesen tervezési értekezlet keretében. E sajátos feladatú, első ízben megtartásra kerülő megbeszélések elemzésére teszek jelen dolgozatban kísérletet – abban a meggyőződésben, hogy a leírtak általában is alkalmazhatóak lesznek a tervezési értekezletekre.

CSALÁDKÖZPONTÚSÁG A GYAKORLATBAN

A gyermekvédelmi törvény számos ponton jelent szemléletbeli változást az eddig követett gyakorlathoz képest. Kulcsfontosságúnak tekinthető a családcentrikus gondolkodásmód megjelenése a törvényben. Ennek értelmében csak végső megoldásként jöhet szóba a gyermek családból való kiemelése, és ha erre mégis szükség van, akkor a lehető legrövidebb ideig kell tartania. Ennek érdekében mind a területi ellátórendszernek (gyermekjóléti szolgálat), mind a gyermeket átmenetileg gondozó szervezetnek, személynek együtt kell működnie a családdal, segítve azt azoknak a körülményeknek a megteremtésében, amik lehetővé teszik a gyermek hazakerülését. Mint minden együttműködés, természetesen ez is kétoldalú kapcsolatot és törekvést kell jelentsen – tehát a szülőknek is erőfeszítést kell tenniük a kívánt cél elérése érdekében. Az együttműködés része, hogy a szakmai ellátó rendszer támaszkodik a szülőkre, nyilvánvalóan csak olyan mértékben, amennyire a szülők állapota, helyzete lehetővé teszi, és ezt kommunikálja is a család felé. A gyermekvédelemben követett több évtizedes gyakorlathoz képest paradigmaváltást jelent, hogy a rendszer – feladva az eddigi szankcionáló, punitív attitűdöt – partnerként kezeli a gyermek családját, és egyértelműen deklarálja a közös célt: a gyermek mielőbbi hazakerülését. (Mielőtt az irreális optimizmus, jobb esetben a naivitás vádja érne, szeretném leszögezni, hogy magam sem gondolom, hogy az említett attitűdváltozás a törvény erejénél fogva egy csapásra megváltoztatja a napi gyermekvédelmi gyakorlatot. Nyilvánvaló, hogy a gondolkodásmód, no meg a szükséges tárgyi feltételek megteremtődése csak egy hosszabb folyamatban képzelhető el, azonban e folyamat első lépése tagadhatatlanul megtörtént.)

A gyermekvédelmi gondolkodás reformjának másik sarkalatos pontja a korábban már említett tudatos tervezés megjelenése. A család partneri szerepe és a gyermek sorsáról való hosszú távú gondolkodás a legplasztikusabban éppen a tervezési értekezlet szituációjában jelenik meg együttesen.

A teljes család tervezési értekezletre történő együttes meghívása és a részvétel vonja be a családot deklaráltan is a gyermek jelenéről és jövőjéről folyó párbeszédbe. Milyen üzenete van e gesztusnak a család számára? Mindenekelőtt az, hogy a „hivatal” fontosnak tekinti a családot, az egyes családtagokat és számít rájuk a gyermek jövőjének közös tervezése során. Különösen fontos ez az üzenet akkor, amikor a jelenleg állami gondoskodás alatt álló gyermekek családja jellemzően arra szocializálódott, hogy a hatóságok képviselőivel erős függőségi és gyakran ellenséges viszonyban állnak. Ezt a maximális alárendeltségi viszonyt kell(ene) fokozatosan átalakítani egy partneri viszonyra, nem feledve azt, hogy a hatóságok képviselőinek továbbra is döntési joguk van a szülők privát szférájának egy nagyon jelentős területén, jelesül a gyermekek nevelésére való alkalmasság megítélésében.

Amikor a tervezési értekezlet résztvevői közösen fogalmazzák meg a gyermek esetleges hazakerülése érdekében szükséges teendőket, feladatokat, és ezek végrehajtásához, megvalósításához határidőket rendelnek, felelősöket nevesítenek, akkor a szülők felelősségére utalnak, felelősségérzetüket keltik fel, erősítik meg. Mindez együtt éppen abban a szülői szerepben erősítheti meg az anyát, apát, amelyet korábban sem tudtak megfelelően teljesíteni, és amelyre vonatkozóan a gyermek kiemelésével hivatalosan is deklarálódott alkalmatlanságuk. A tervezési értekezlet másik üzenete lehet tehát számukra az, hogy a résztvevő szakemberek elismerik őket, mint szülőket, bíznak abban, hogy rövid vagy hosszabb távon képesek lesznek teljesíteni szülői szerepüket és készek is együttműködni, segíteni e cél érdekében.

Magának a tervezési értekezletnek a létrejötté, az ott jelenlevő szakemberek, az értekezlet forgatókönyve, a kölcsönös aláírások ugyancsak azt jelzik a szülők számára, hogy valóban változott a gyermekvédelmi szervezet beállítódása, komoly esély van arra, hogy érdemben beleszólhassanak gyermekük sorsába, kompetens felnőtt pozícióba kerüljenek ismét.

Az életkortól, értelmi fejlettségtől függően jogosult a gyermek is a tervezési értekezleten való részvételre. Vizsgáljuk meg tehát azt is, hogy milyen üzenete van a tervezési értekezletnek a gyermek számára. Gyökeres változást jelent ez is az eddigi gyakorlathoz képest, hiszen első alkalommal történik meg, hogy a gyermeket, a fiataalt is bevonják a saját sorsáról való gondolkodásba. A beszélgetésbe való érdemi bevonása azt erősíti, hogy ő maga is fontos a saját sorsának alakítása szempontjából, felelősséget visel saját magáért.

A legtöbb gyermek esetében életének eddigi eseményei általában azt sugallták, hogy nincs befolyása saját sorsára, és gyakorlatilag elszenvedője csak a vele történeteknek. Amikor a tervezési értekezleten megkérdezik a véleményét, kívánságait, és meg kell fogalmaznia, hogy milyen változásokat tart ő maga szükségesnek, és mit vállal ebből, akkor éppen annak a kompetenciának a kialakulása kezdődhet meg, ami az önmagáért felelős, társadalomba beilleszkedni tudó ember sajátja. Az üzenet tehát számára is az, hogy a többiek partnernek tekintik, bíznak abban, hogy képes a változásra, és ebben számíthat az együttműködésre, segítségre.

A fentiekben megfogalmazott, célzott üzeneteken kívül vannak bizonyos általános üzenetek, melyek minden résztvevőnek szólnak. Az egyik ilyen üzenet, hogy a problémákról közösen kell gondolkodni, beszélni kell róluk és a megoldást is közösen érdemes keresni. Nagyon fontosnak tartom ezt az üzenetet, hiszen a sikertelenségek háttérében szinte mindig tettenérhető volt a gyermekvédelmi és szociális támogatórendszer szétagoltsága, a párhuzamosan futó, és így sohasem találkozó gondozások, amelyek a hatékonyságot nem hogy nem növelték, de gyakran inkább csökkentették. Üzenet tehát ez a családtagoknak éppúgy, mint a különböző ellátó hálózatok munkatársaként dolgozó szakembereknek.

A tervezési értekezlet másik, ugyancsak az együttműködéssel kapcsolatos általános üzenete, hogy a gyermek sorsának tervezésében és alakításában mindenkinek van valamilyen, a többiekkel egyeztetett sajátos részfeladata és felelőssége. A pontos feladatmeghatározás, a felelősség konkretizálása csökkenti annak lehetőségét, hogy a korábbi gyakorlathoz hasonlóan a sok segítő (bába) között elveszen a gyerek.

Az eddig lezajlott tervezési értekezletek, felülvizsgálatok megerősítették azt a korábbi tapasztalatot, hogy a sok ágon futó gondozás ellenére, vagy éppen következtében rengeteg fontos információ kallódik el. Előfordult, hogy a tervezési értekezleten tudták meg gyermekek, hogy vannak testvéreik, vagy éppen ott vált egyértelművé számukra állami gondoskodásba kerülésük oka. Valamennyi résztvevő számára fontos üzenet ezért, hogy sok olyan információ van, ami mindvégig rejtve maradna, ill. tudatosan tervezett, vezetett megbeszélés híján csak véletlenszerűen kerülne napvilágra.

Amennyiben a nevelés, gondozás minőségének, eredményességének egyik biztosítékeként tekintjük a fejlődés, fejlesztés tervezését, akkor érdemes e szempontból is megvizsgálni a tervezési értekezlet kínálta lehetőséget. Minden tervezés, így a fejlesztési terv elkészítésének alapja is a lehető legteljesebb helyzetfelmérés. A kiindulási állapot rögzítése szempontjából különösen alkalmas helyzet az értekezlet, azáltal, hogy az összes érintett jelen van és első kézből szerezhetünk információkat.

A külön-külön történő, négy szemközti beszélgetésekhez képest minőségi többletet jelent, hogy az értekezleten megfigyelhetők és értékelhetők az egyes családtagok közötti interakciók éppúgy, mint a családtagok, a gyermek és a velük kapcsolatban álló

szakemberek interperszonális kapcsolata. Egy gyakorlati példán szemlélítve: a több résztvevővel és külső vezetővel lezajló tervezési értekezlet nélkül valószínűleg sohasem derült volna ki, hogy a családtagok ellenállása mögött a velük foglalkozó munkatárs negatív attitűdje (is) rejlik, és egy viszonylag egyszerű személyi döntéssel jelentősen javítani lehetett az együttműködést.

Egy másik konkrét esetben a tervezési értekezlet adott lehetőséget arra, hogy a döntési helyzetben levő szakembernek egy adott gondozási forma iránti előítélete – az érintett gyermekkel, a gondozóval való személyes kontaktus, a tőlük származó hiteles információk alapján – megváltozzék. A valamennyi érintett jelenlétében, együttesen készített terv viszonylagos garanciát jelenthet arra, hogy a teendőket pontosan lehet megfogalmazni, csökken a félreértések, téves interpretációk száma, és az információáramlás a lehető legközvetlenebbül, torzításoktól mentesen történik. Ezzel a terv megvalósításának esélyei javulnak.

A TERVEZÉSI ÉRTEKEZLET: NÉHÁNY ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI PROBLÉMA

Mielőtt a tervezési értekezlet megvalósításának néhány gyakorlati kérdésére rátérnék, röviden összefoglalom az értekezlet általam legfontosabbnak tartott céljait és feladatait.

A jogszabályok és az útmutató alapján a tervezési értekezlet legfontosabb célja a Gyámhivatal számára a Gyvt. szerinti javaslat készítése a gyermek további nevelésére és elhelyezésére vonatkozóan.

Ezt a célt a hosszú távú gondozási terv / elhelyezési javaslat elkészítésével valósítja meg a területi gyermekvédelmi szakszolgálat. A jelenleg folyó felülvizsgálatok során többnyire ezzel egyidőben készül el az Egyéni elhelyezési terv is – ám ez a későbbiekben, ill. az új gondozásba vételek esetében más nem lesz feltétlenül így, hiszen a jogszabály 30 napot ad a szakszolgálatnak az egyéni elhelyezési terv elkészítésére.

A tervkészítés során a szakszolgálat és a résztvevők feladata, hogy

- biztosítsák az összes érintett és meghívott megjelenését;
- a gyermekkel és a családdal kapcsolatban álló valamennyi szakember tegye közzé a rendelkezésre álló fontos információkat és saját javaslatait;
- minden résztvevő számára egyértelmű feladat-meghatározások szülessenek;
- egyértelműen tisztázódjanak a felelősségi viszonyok, határidők;
- konkrét döntések szülessenek, melyek megvalósulása nyomon követhető és ellenőrizhető;
- a gyermekkel és a családdal foglalkozó szakemberek – különösen az újonnan létrejövő intézmények munkatársai – személyes kapcsolatba lépjenek egymással, és ezáltal megteremtődjenek a további közös munka szubjektív feltételei.

A tervezési értekezlet résztvevőinek körét részben az OCSGYVI útmutatója, részben a konkrét helyzet határozza meg. A felülvizsgálattal egybekötött tervezési értekezlet sajátossága, hogy azokon minden esetben részt vesz a gyámhivatal képviselője is, sőt általában a gyámhivatalban zajlik le maga a megbeszélés is.

A tervezési értekezlet lehetséges résztvevőinek a bevezetésben vázolt köréből egyértelműen következik, hogy a megbeszélésen való részvétel tudatossága, a bevonódás különböző szintű lesz. Nyilvánvalóan nagyon nehéz megtalálni azt a kommunikációs módot is, ami egyaránt megfelel az esetleg írástudatlan, vagy minimális képzettségű, nem egyszer fogyatékos szülőnek, a különböző életkorú és értelmi fejlettségű gyermekeknek, a

nevelőszülőnek és a felsőfokú végzettségű szociális munkásnak, a tanár-szakot végzett pedagógusnak, vagy éppen a gyámhivatal jogász munkatársának. Elsősorban a tervezési értekezlet vezetőjének a feladata, hogy az intellektuális szintből, az eltérő kommunikációs készségekből fakadó megértésbeli problémákat azonnal érzékelje, és akár újrafogalmazással, részletesebb kifejtéssel áthidalja azokat. Családterápiás ülések tapasztalata például, hogy a gyermek, vagy éppen a szülő látszólagos passzivitása, érdektelensége mögött valójában az az egyszerű tény állhat, hogy a terapeuta szavait egyszerűen nem érti, de nem mer ezekre rákérdezni. Az értekezlet vezetése során azért fontos, hogy a vezető kontrollálja az elhangzottak megértését, visszakérdezzen – de mindezt úgy, hogy ennek ne legyen kioktató, esetleg elmarasztaló konnotációja. Különösen fontos ez akkor, ha pl. jogi, igazgatási jellegű kérdésekről van szó – amelyek helyes értelmezése gyakran az átlagos képzettségű ember számára sem egyszerű. A megértésbeli és kommunikációs nehézségek oldása azonban az egyik előfeltétele annak, hogy az érintett családtagok és a gyermek valóban érdemi résztvevői legyenek a tervezésnek és a kötelezettségek vállalásának.

Különbözik a résztvevők együttműködési szándéka, akarata is – és ebben az esetben már nem csak a közvetlen hozzátartozókra kell gondolnunk. Természetes, hogy a családtagok különböző motivációkkal érkeznek, rejtett és nyílt előítéleteik, eddigi tapasztalataik befolyásolják részvételüket, megnyilvánulásukat. Közismert tény, hogy a családból kiemelt gyermekek szülei negatívan viszonyulnak a gyámügyi szervek, hatóságok munkatársaihoz, de gyakran a gyermeket nevelő pedagógushoz is. Megnyilvánulhat az agresszív számonkérésben, felelősségáthárításban, fenyegetésben éppúgy, mint az alárendelt pozíció vállalásában, szorongásban, a fenyegetettség érzésének eluralkodásában. Ezekből a beállítódásokból kellene a tervezési értekezleten kimozdítani a családtagokat, elfogadtatva velük, hogy a jövőben partnerként számít rájuk az a családgondozó, aki esetleg korábban a gyermek elvitelét javasolta, vagy éppen az a gyámügyes, aki a határozatot hozta és akire pl. az apa képletesen vagy akár valóságosan is „ráborította az asztalt”. Az évek alatt rögzült szerepekből, automatikus reakciókból természetesen nem könnyű kimozdítani egyik felet sem – de a gyermekről szóló megbeszélés hangulata, a korábbiakban tárgyalt üzenetei, a kívülálló semleges személy jelenléte segíthet abban, hogy a konfrontáció helyett a kooperáció felé mozduljanak el az érintettek.

A munkatársak motiváltsága ugyancsak eltérő lehet. Az értekezlet vezetése során számolni kell korábbi elköteleződésekkel, előítéletekkel, felelősségáthárítással vagy éppen érdekütköztetésekkel. Elég, ha csak az előbb említett példa másik szereplőjének helyzetébe képzeljük magunkat: érthető, ha az a gyámügyes, akit szorult helyzetéből az őrző-védő szolgálat embere mentett ki, nehezen tudja hitelesen kommunikálni azt, hogy megbízik a szülőben, és örömmel tervezi a jövőbeni együttműködésüket. Reális problémát jelent az is, amikor a gyermekjóléti szolgálat munkatársának már egyáltalán nem érdeke újabb feladatok elvállalása, hiszen másodmagával nyilvánvalóan nem tudja ellátni egy hatalmas kerület rájuk zúduló gyermekvédelmi feladatait. Másfajta ellenérdekeltséget jelent a nyílt problémafeltárással szemben, ha a megbeszélés azzal fenyeget egy munkatársat, hogy korábbi mulasztása, helytelen döntése ebben a körben nyilvánosságra kerül.

Az eltérő motivációk következtében természetesen eltérő lesz a résztvevők együttműködési készsége is. Számítani kell arra is, hogy az ellenállás különböző formákban jelenhet meg a megbeszélésen. Ilyen ellenállási forma lehet a látszólagos kooperációs szándék, a nagyvonalú ígéretek és fogadkozások; az érdektelenség, a passzivitás, vagy éppen a nyílt szembenállás, fenyegetőzés. Természetesen nem csak a család részéről kell felkészülni az ellenállásra. Egy nevelőszülő számára érzelmi és/vagy anyagi megrázkódtatást is jelenthet a gyermek hazakerülésének, vagy az elhelyezés

megváltoztatásának felmerülő lehetősége. Érthető, ha ezt nem tudja az adott szituációban azonnal feldolgozni, és kemény indulatokkal, ellenállással reagál – azonban a döntést ebben az esetben is meg kell hozni, lehetőleg az érzelmektől nem befolyásolva, hanem a konkrét gyermek érdekét szem előtt tartva. A gyermekotthon, a nevelő számára sem feltétlenül öröm, ha az ismert, megszeretett, problémamentes gyermek hazakerülne, és ki tudja, ki jönne helyette. Természetesen nem arról van szó, hogy tudatosan akadályozná bárki is a hazatérést, de a tudattalan ellenállásra ebben az esetben is számítani lehet. A tervezési értekezleten a részt vevő szakember passzivitása, a tervkészítéssel kapcsolatos szkeptikus megjegyzések mindenképpen arra utalnak, hogy az adott kolléga nincs meggyőződve az együttműködés értelméről és lehetőségéről, és segítő bevonódására kevéssé számíthatunk.

Számolni lehet azzal is, hogy minél több résztvevő van jelen, annál inkább működésbe léphetnek bizonyos csoporthatások, csoportdinamikai törvényszerűségek. A megjelenő érzelmek akár önmagukban, akár a csoporthatásokkal összefüggésben viharos jelenségeket produkálhatnak, amiket az értekezlet vezetőjének kell kezelnie és kézben tartania.

KI VEZESSE A TERVEZÉSI ÉRTEKEZLETET?

A tervezési értekezlet eddigi elemzése során megkíséreltem összefoglalni azokat a kritikus pontokat, amelyekre az értekezlet vezetőjének különösen figyelnie kell, ha azt akarja, hogy elsősorban a gyermek érdekét szolgáló, a jövőbeni együttműködést garantáló hosszú távú gondozási terv szülessen.

Vezetési szempontból a tervezési értekezlet sajátosságai abból fakadnak, hogy olyan eltérő érdekű, motivációjú személyek tartós együttműködését kell megalapozni, akik eltérő hierarchikus pozícióban vannak (döntéshozók és a döntést „elszenvedők”), egymással kapcsolatos múltbeli élményeik többnyire negatívak, előítéletekkel vannak egymás iránt. Ez az értekezlet ugyanakkor egy egyszeri alkalmat jelent, hasonló formában, összetételben a jelenlevők csak ritkán találkoznak. A meghozandó döntések rendkívül énközeliek, a résztvevők egy részének személyes intim szféráját mélyen érintik.

Tudomásul kell ugyanakkor venni azt is, hogy a tervezési értekezlet nem csoportterápiás vagy csoportpszichoterápiás ülés, hanem az esetenkénti mély személyes érintettség, az intenzív emóciók megjelenése dacára is egy konkrét feladat teljesítésére létrejött, időben erősen korlátozott, kognitív folyamatokon alapuló megbeszélés.

Annak érdekében, hogy az említett sajátosságokkal szorosan összefüggő feszültségek, indulatok kezelhetőek legyenek, és a tervezési értekezlet célja is megvalósuljon, feltétlenül előnyösnek tartom, hogy az értekezletet egy olyan kívülálló, érdekeltségektől mentes külső szakember (facilitátor) vezesse, aki a résztvevők egyike iránt sincs személyesen elkötelezve, és az az elsődleges feladata, hogy a szakmai szempontok és a gyermek hosszú távú érdeke érvényre jussanak.

Írta: Szendrey Sándorné

FELÜLVIZSGÁLAT EGY INTÉZMÉNY SZEMSZÖGÉBŐL

A felülvizsgálat tényét első látásra testületünk tudomásul vette, s tette dolgát, szervezte csoportja napi életét, rokonnal, szülővel, udvarlóval, iskolával együtt. Ismerkedett a gyermekek védelméről szóló törvénnyel, később a végrehajtási utasításokkal, de a kollégák nehezen értették az igazgatót, hogy mégis mit akar még ezen kívül.

A gyerekek eleinte nem sejtettek semmit. Az igazi felkészülés mégis az ő félelmeikkel kezdődött. Egyik lányunk betévedt a „Gyámhatóságra”, veszekedett egy keveset, mert azonnal vásárolni akart egy tüneményes méregdrága ruhát, és a családi pótlékból szeretne volna fedezni. Engedélyt nem kapott, csupán egy mondatot, hogy novembertől felülvizsgálják az elhelyezését, és mehet haza, megszűnik az Ifjúsági Otthon. Pillanatok alatt pánikhangulat tört ki a lányok között. Mi lesz velünk?

Volt, aki azt hitte, itt a vég, azért lesz felülvizsgálat, mert elhelyezik a másik intézetbe, javítóba, avagy muszáj lesz haza menni. A hír ebéd közben érte a lányokat, ahol én is jelen voltam. Döbbenetes volt számomra az élmény, hogy bármennyire is szidják az intézetet – „zacisok vagyunk” –, mégis annak elvesztése, egyet jelent a viszonylagos biztonság eltűnésével. Megnyugtató, magyarázó szavaimat nem nagyon hitték el. A Hatalom, a Hivatal mondta, akkor igaz. A kollégákkal megbeszéltük a jelenséget, sorra vettük, mit is jelent számukra a Gyámhivatal. Végül is a hivatal vette őket gondozásba, emlékekben él a jelenet, de elmosódott az emberi együttérzés. Engedélyezi vagy nem engedélyezi a pénzkivételt, döntött az ő és a családja sorsáról. Többnyire rossz emlék, mely mögött a fenyegetettség rejlik.

A mi otthonunkban olyan lányok élnek, akik másutt kudarcot vallottak, szöktek, csavarogtak, szipuztak, iskolát kerültek és még ezeknél is súlyosabb dolgok fordultak velük elő. Az ő és a családjuk problémája a Hivatalban fogalmazódott meg, és íródott le.

Ma a nevelőnek, de az Ifjúsági Otthonnak sincs napi kapcsolata a Gyámhivatallal.

Az évek során egy-egy régi gyámügyessel kölcsönös szakmai megbecsülésen alapuló jó kapcsolat él, de úgy igazából az összekötő kapocs a GYIVI.

Olyan döntést hoztunk, hogy eljött az ideje a közeledésnek, no meg rá is vagyunk kényszerítve, hát akkor kövessünk el mindent, hogy a felülvizsgálat pozitív élmény legyen. Akartuk, és tudatosan készültünk, eleve feltételezve, hogy mindazok akik a gyerekek sorsáért felelősséggel viseltetnek, hasonló érzésekkel várják a találkozást.

Számomra a felelősség egy másik dimenzióban is megjelent, nevezetesen, hogy gyámja leszek lányaimnak. Rengeteg kétség munkált és munkál bennem. Én szültem 2 gyereket, az apjuk meghalt a második születése után, a szülői felelősséget egyedül viseltem, döntöttem, ha szükség volt rá elszámolnom a két gyermekemnek és a lelkiismeretemnek kellett. A Bányaiba ezekben az években kerültem, már 30 éve. Összenőttünk, benne vagyok minden kövében, közöm van minden röghöz. Sok gyerekem volt 30 év alatt, szerettem őket és ők is szerettek engem. Úgy gondolom, ezért is érint olyan mélyen a gyámság gondolata. Ez nem egy vezetői kötelesség, ez maga a megmérettetés. A gyerek számára egy hivatalos határozat volt eddig, hogy a gyámja a GYIVI igazgatója. Személyes élményt keveset jelentett. No de ez megváltozik, személyemben megfoghatóvá válik. Érzelmemet megosztottam a gyerekekkel. A kamaszok, főleg az enyéme nem udvariaskodnak, én nem hivatal vagyok, hanem egy mindig kéznél és jelen lévő személy.

Érdekes módon ez a szituáció felkeltette a lányok érdeklődését, a felülvizsgálat kezdett izgalmassá válni, nagyon is életszagú volt. Részt vettek a felkészülésben – gondolom, a törvényalkotók szándéka is ez volt. A gyerekek gondolkodtak, töprengtek, mérlegeltek.

Többükben munkált a menekülési kényszer. Volt, aki attól félt, hogy „kiadják” a szülőnek, akit 3 év alatt egyszer sem tudtunk becsábítani, megtalálni, vagy rávenni, hogy találkozzon, közeledjen, szeressen. A biztonság felértékelődött. Az első felülvizsgálatkor kapott gyámi felkérés felejthetetlen. Meg maga az esemény is.

Az ikrek – éppen 16 évesek – húzták az időt, valamiért még egyszer, és újra vissza kellett menni a gyámhivatalba. Az út több, mint egy óra. Loholtunk végig, ők, ha ez meg ez így lesz, ők felállnak, eljönnek, ha ... stb. Izgultunk. Elkéstünk, meg még el is tévedtünk a lépcsőházak között. No Mari, gondoltam, még egy jó kifogás sincs. Amikor beestünk egy zsebkendőnyi szobába, csendben ránk mosolyogtak, s mondták, semmi probléma, üljünk le.

És elkezdődött. A szülők igaz, nem jöttek el, de az ott levők figyelme a gyerekekben felkeltette a kitüntetetségi érzését, és élvezték minden percét. Részesekké váltak, egyenrangú partnerekké. A testük is beszélt, ahogy előrehajoltak, figyeltek, ránk nevettek. Azután jött a kérdés a gyámságról. Pirulósan igent mondtam, a lányok is elfogadtak. Azután vége lett, és eljöttünk. A két lány a lépcsőfordulóban felrikkantott: „van anyánk”.

Azóta igaz, hogy időnként nem akarnak erre emlékezni. Amikor hazaérkeztek, ugyanezekkel a szavakkal vágtattak be az igazgatóhelyettesi szobába. Sok szál kötött eddig is bennünket össze, de azon a délutánon egy különlegesebb kötődött. Lett egy titkunk, tudják, hogy ők voltak az elsők, és ez mind a hármunk számára felejthetetlen élmény. Az elmúlt hónapokban azóta több „gyámlányom” született. Egy közös bennük, elismerik „anyai jogaimat”. Nem szégyellem, és vállalom is, hogy érzélgős szavaknak tűnnek a leírtak. Az öröm a miénk.

HOGYAN ÉLIK MEG A KOLLÉGÁK?

Eseményként, ahol ők is mérlegre kerülnek. A szívük, a módszereik, a lelkiismeretességük, gondosságuk. És az is, hogy építik-e eléggé a fellelhető családi kapcsolatokat? Jót tett nekünk, hogy megismerkedtünk egymással, a gyámhivatal, a gyermekjóléti szolgálat szakembereivel, de egy-egy GYIVI-ben dolgozó családgondozó is tudott meglepetést okozni szaktudásával, minket lepipáló családismeretével. Egy-egy facilitátorról nem is beszélve, akik profiként vezették a felülvizsgálatot.

Túl vagyunk a félidőn. Következtetéseink mögött tapasztalat van. Jót tett nekünk a felülvizsgálat. Rengeteg információval, ötlettel, kapcsolatok reményével gyarapodtunk.

Sokszor éreztük: egyedül vagyunk, mert nem is kerestünk társakat. Egy dologtól viszont úgy vélem, joggal tarthatunk. Az adminisztráció tengere elnyelheti a fejlődő kapcsolatokat. Több gyermekjóléti szolgálat vezetője, munkatársa személyesen jött el hozzánk, család, gyerek jövőképe, a követendő közös stratégiának megbeszélése miatt. A jövőben így lesz természetes, hiszen ők lettek az esetgazdák. Látótérbe kerülnek újabb és újabb családok.

Az Ifjúsági Otthon mellett működik Kézműves Iskolánk. A nálunk oktatott kreatív szakmák, maga a képzés egésze nem cél, hanem személyiségfejlesztő eszköz, s többek között a prevenció eszköze. A családok, ahonnan az iskolánkba járó gyerekek jó része jön, sok problémával küzd, lakókörnyezetükben nem egy elhíresült. Az iskola családgondozója természetesen állandó kapcsolatban volt, van és lesz a gyámhivatalokkal, családsegítőkkel, nevelési Tanácsadókkal, és most már a gyermekjóléti Szolgálatokkal is. Az eredmény munka és időigényes, az együttműködés úgyszintén. Az esetek számának

növekedése pedig kemény ellennyomást gyakorol. És az egyik eset hozza a másikat. Van elég szakember? De ez már egy másik dolgozat témája lehet.

Írta: Németh Zsolt

A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMEM NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE RENDŐRI SZEMSZÖGBŐL

Ama hivatások egyikének gyakorlója nevében szólok, akik, bár munkájuk lényege szerint büntető funkciókat látnak el, mégis inkább arra törekszenek, hogy valójában védjék a gyermekeket. Kitől, mitől? Mindenekelőtt a bűnre csábító alkalmaktól, a saját személyiségük, élethelyzetük és a kortársi kapcsolataik talaján kifejlődő veszélyes pozícióktól, de persze a velük kapcsolatban vétkeken hanyag vagy egyenesen bűnös szándékú felnőttektől is. A rendőrség a büntető igazságszolgáltatás egyik szereplője, de azért, mert az első vonalban van, és gyakran találkozik a gyermekekkel közvetlenül, a hétköznapi életük során, sokszor kiélezett helyzetben, roppant nagy a felelőssége.

A rendőrség azonban fegyveres rendvédelmi szerv lévén igen erősen konzervatív beállítottságú. Vezetői ugyan rendre arról nyilatkoznak, hogy „szolgálni és védeni” kell a polgárt, maga a testület alapvetően büntető mentalitású. E tekintetben az ifjúságvédelmi vonal munkatársai valósággal idegen testként tűnnek fel a magyar rendőrség szervezetében. A magyar rendőrségnek pedig nagy hagyományai, neves, a múltban működött szakemberi vannak a gyermekvédelmi szakmában. A gazdag tapasztalatból leszűrt „ifjúságvédelmi rendőr”-képünk olyan szakembert mutat, aki jól tájékozott, és nyitott a világ új dolgai iránt, sokszínű egyéniség, aki nemcsak partnerként kezeli a vele kapcsolatba kerülő fiatalokat, de azok is elfogadják őt, akár mint ellenfelet is. Nem véletlen, hogy a rendőrség mai és korábbi, különböző szintű vezetői közül feltűnően sokan dolgoztak valamikor ezen a területen. Ennek ellenére az ifjúságvédelmi vonal a rendőrségen némi túlzással szinte állandóan a létéért küzd, mert mindig akad ennél pillanatnyilag égetőbb feladat. A rendszerváltás ebben a tekintetben nem hozott sok jót: a demokratikus közéletben, ahol az állami tisztviselők nyíltan kérdőre vonhatók, a napi, gyors eredmények felértékelődtek, márpedig a botladozó gyermekek között ilyet nem várhatunk, hisz itt nem ildomos a hagyományos rendőri értékmérőket (elfogás, megbüntetés, bűncselekményt rábizonyítani stb.) alkalmazni.

Az ifjúság élete és környezete teljesen beágyazódik a felnőtt világba, tehát nem lehet elszigetelten megközelíteni. Ha egy gyermekkel baj van, akkor a szűkebb-tágabb környezetében is majdnem biztosan akad hatósági tennivaló is. A rendőrségi gyermek- és ifjúságvédelem tehát nem csak a szakvonal felelőssége, hanem ún. összrendőri feladat. A valóságban is a rendőri munka minden szegletében találkozunk nagyon rosszul működő családban, avagy egyébként veszélyben élő gyermekkel. Nem csak az a baj tehát, hogy a hagyományoknak, és különösen az európai normáknak megfelelően nincsenek működő, speciális ifjúságvédelmi egységei a hazai rendőrségnek, talán még ennél is nagyobb kár származik abból, hogy a rendőrség egészének a működését nem hajtja az, amit az ENSZ gyermekjogi egyezménye úgy fogalmaz meg, hogy „minden hatóságnak a gyermek mindenek felett álló érdekét kell szem előtt tartania az ügyek intézésénél.” Miközben mindezzel, tehát a rendőrség család-, gyermek- és ifjúságvédelmi munkájára részletesen kidolgozott, magas szintű belső szabályzat van érvényben. Ennek az a következménye, hogy az intézkedő rendőr csak a saját szakmai érdekét nézi, nem képes látni, hogy egy olyan rendszer része – ti. itt a gyermekvédelemé –, ahol a különböző szereplők munkája és főleg annak hatásai összekapcsolódnak. Nem törődik pl. azzal, hogy a csavargó gyermekkel úgy kell bánnia, hogy megalapozza az utána jövő intézmények munkájának sikerét, tehát ne váltson ki belőle türelmetlen bánásmóddal eleve ellenséges attitűdöt a felnőtt társadalommal

szemben. Sőt, a rendőr előszeretettel mutat rá arra, hogy a közbiztonság ügyeiben mások miként hibáznak és idéznek elő munkát például az ő számára, mondjuk azzal, hogy nem elég szigorúan őrzik a gyermeket, és az könnyen meg tud szökni. Túlságosan egyszerűen látják az életet, mintha azt szabályokkal, parancsokkal lehetne a kívánatosnak tartott mederben tartani. Elterjedt felfogás a rendőrök között, hogy az embereket terelni, nevelni kell, mert különben kért okoznak önmaguknak és a közösségnek egyaránt. Mindeközben a rendőr könnyedén átsiklik a saját felelőssége felett, számtalan esetben – és különösen a gyermekek és fiatalok védelmének körébe tartozóknál – előfordul, hogy egyszerűen nem mennek a hívó szóra, vagy mennek ugyan, de nem intézkednek. Az is jellemző a mai rendőri gondolkodásra, hogy küldetéstudattól áthatva, a közérdekre hivatkozva súlyos károkat okoz a vele – többnyire kényszerűen – kapcsolatba kerülővel, és itt nem is mindig a bűnelkövetőkről van szó, hanem olykor tanúkról vagy más szereplőkről. Elég csak arra utalni, hogy amikor felrémlik a veszélye annak, hogy egyik-másik gyermek például a kábítószer közelébe jutott, a rendőrség a kétségbeesett környezet segítség kérő szavára büntetőeljárással válaszol, de nem az igazi bűnös terjesztőre összpontosítva, sokkal inkább a nem védekező, kiszolgáltatott és most már többszörösen bajban lévő, a rendőrségtől pedig valóban segítséget remélő gyermekre. A rendőrség az ifjúság védelmében – most már sok éve, ahogy a gyakorlatából látszik – a feladatai közül a megtörtént cselekmények utáni felelősségrevonást teljesíti – ezt sem maradéktalanul –, de ami ennél (a rendőrségi szabályzatokban saját maguk által is elismerten sokkal) fontosabb volna, a megelőzésben csak néhány, látványos akcióra futja az ereje, mint pl. az antidrog – diszko vagy a Dada – program. Ezen felül még az is sötétíti a nyomasztó képet, hogy akár az egész büntető igazságszolgáltatás, a rendőrség is tűrhetetlenül lassú és nehézkes, ennek következtében tele van diszfunkciókkal és együttműködési hiányokkal. El kell ismerni ugyanakkor, hogy mindennek objektív okai is vannak, elsősorban is az, hogy a gyermekvédelmi rendszer nem ad számára világos kapaszkodási pontokat.

Az új gyermekvédelmi törvény azonban – reményeink szerint – gyökeresen meg fogja változtatni a helyzetet. Mindazokra a hiányokra, megoldatlan problémákra, amelyeket évtizedek óta minden fórumon emlegetünk, megoldást ígér. A rendőri tevékenység ezután nem lesz légüres térben, a rendőr partnereket fog találni, amikor egy veszélyeztetett gyermeki sorsra bukkan és beavatkozik. Mit jelentenek ezek a változások a rendőri munka tekintetében?

Mindenekelőtt világossá válik, hogy a rendőrség is része a gyermekvédelmi rendszernek, mint együttműködőre számít rá a rendszer többi eleme, és természetesen fordítva: a rendőrség is követelheti a gyermekvédelem intézményeinek és szervezeteinek a működését. A törvény a gyermekvédelemben részt vevő hatóságok és szakemberek számára jelzésadási kötelezettséget ír elő. A veszélyeztetettségéről eddig is kötelessége volt értesíteni az intézkedésre hivatottakat, azonban a rendőrök ezt fokozatosan elhanyagolták, mert azt tapasztalták, hogy a figyelemfelhívást nem követte érdemi intézkedés. A rendőri munka pedig nagyon fontos információforrása a gyerekvédelemnek, hisz a rendészeti, az igazgatási és a bűnüldözési munkafázisai számtalan alkalmat kínálnak arra, hogy bepillantsunk a diszfunkcionális családok rejtett világába.

Meg kell tanulnia persze a rendőrnek ezt a bizonyos együttműködést: például a felelősségteljes és jól felkészült részvételt a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzését szolgáló eszmegbeszéléseken. Azt a régóta panasztal anomáliát is megszünteti az új törvény, amely úgy fogalmazódott meg, hogy a magyar gyermekvédelmet igazgatási gazdáltság jellemzi, azzal, hogy ezután gyermekjóléti szolgálat, mint a koordinációért felelős intézmény. A rendőrség számára különösen izgalmas a speciális utcai szolgáltatás

bevezetése a csellengő gyermekek sorsának figyelemmel kísérésére. A rendőrségi szabályzatok részletesen előírják, hogy mit kell tenni a közterületen felügyelet nélkül csavargó kiskorúakkal. Persze ez sem valósult meg, főként azért, mert az összeszedett gyermekeket nem volt hol elhelyezni. Emlékezetes, hogy az erre a célra kitalált átmeneti szállások törvényes helyzetének rendezése milyen sokáig nem sikerült. Különösen azzal voltunk elégedetlenek, hogy a feltárt csavargó életvitel rendezése, a csavargás igazi okainak megismerése és elemzése elmaradt. Itt megjegyzendő, hogy a kiskorúak éjszakai távolmaradása otthonuktól, és hajnalig a szórakozóhelyeken való tartózkodásuk felettébb kényes témának tűnik. Valaha iskolai rendtartás és miniszteri rendelet legfeljebb este tízig engedte meg, szülői kísérettel, ma azonban semmiféle regulát nem tudunk erre vonatkozóan. Vajon ki képes ezt a nem vitásan veszélyes jelenséget megszüntetni? Hovatovább a rendőrnek nincs intézkedési alapja, más pedig nem nagyon merészkedik az éjszaka világába. A francia rendőrség például, konstatálva az ifjúkori bűnözés soha nem tapasztalt súlyosságát, azt javasolta a kormányának, hogy 18 éven aluliak számára éjszakai „kijárási tilalmat” vezessenek be törvényi úton. Remélhetően a közeli jövőben ez is napirenden lesz, amikor a gyermekvédelmi törvénynek eleget téve a gyermekjóléti szolgálat irányításával az adott településen a gyermekek nagyobb csoportjait veszélyeztető tényezőket veszik majd számba a helyi társadalom valamennyi felelősének részvételével.

Amikor a gyermekjóléti szolgálat azokra a bizonyos esetmegbeszélésekre összehívja a közreműködésre kötelezett vagy az általuk elvárható személyeket és szervezeteket, minden bizonnyal kénytelen lesz dokumentálni nagyon sok településen, hogy a rendőrségen nincs állandó „gyermekvédelmi”. Nos, itt az alkalom, hogy ezt kiköveteljék. Végre nyíltan kell majd a rendőrségi vezetőknek szembenézniük azzal a – belátom, az adott helyzetben valószínűleg nem könnyen megválaszolható – kérdéssel, hogy vajon egy gyermek sorsánál fontosabb-e mondjuk egy autófeltörés vagy egy zseblopás kezelése. Ebben a kérdésben persze először a rendőrség országos vezetésének kell rendet tennie, de sajnos az a helyzet, hogy noha a gyermekvédelmi törvény több mint egy éve hatályban van, az Országos Rendőrfőkapitányságon egyelőre még csak nem is gondolkodnak azon, hogy az ifjúságvédelmi szabályzatukat újra kellene fogalmazniuk.

Az oktatási tárca ezzel szemben – és ezt rendkívül nagy örömmel nyugtázom, mert a gyermekvédelem egyik kulcskérdéséről van szó – máris módosította egy rendelettel az oktatási intézmények működési szabályzatát, megteremtve az addig ugyancsak papíron létező iskolai gyermekvédelmi felelősök érdemi munkavégzésének lehetőségét. Itt is az együttműködés fogalmazódik meg első számú követelményként. Alapvető dolog, és ez is újdonsága a módosításnak, hogy az iskolákban jól hozzáférhető módon közé kell tenni azokat az információkat (gyermekjóléti szolgálat, drogambulancia, nevelési tanácsadó, lelkisegély telefonszám, címek stb), amelynek nyomán a veszélyeztetett gyermekek és szüleik megtudhatják, hogy a bajban hova lehet fordulni. Eleddig ezeket az ismereteket a pedagógusok és a hatóságok emberei sem mindig tudták, vagy terjesztették.

Az iskolát egyébként a gyermek bűnelkövetőkkel foglalkozó rendőrök túlságosan szigorúnak és merevnek látják. Túl hevesen és súlyos kimenetellel reagálnak a rendőrség figyelemfelhívásaira, a gyermeknek és szüleinek nem segítenek, inkább büntetnek, hogy megszabaduljanak tőle. Nyilván a rendtartás módosítói is tapasztaltak ilyesmit, mert akként rendelkeztek, hogy az iskolának és a kollégiumnak kiemelt figyelmet kell fordítania a szenvedélybetegségek megelőzésére, illetve a gyógyult szenvedélybeteg tanulók beilleszkedésének elősegítésére.

A fiatalokkal kapcsolatos büntető igazságszolgáltatás zavarai elsősorban abból táplálkoznak, hogy nincs autentikus információ a rendezendő sorsú gyermek

személyiségéről és környezetének állapotáról az ügyet eldöntő hivatalnok vagy az ítélező bíró számára. Talán most ebben is áttörést hoz az új törvény, ugyanis a felhatalmazása alapján elkészült kormányrendelet adatlapjait már megismerhettük. A bűnelkövetés rendszerint nem előzmény nélküli, a gyermek előéletében a deviancia folyamata feltárható. A bevezetendő 17 adatlap a gyermek és családja életét segítő szakemberek, hatóságok munkáját rögzíti és ugyanakkor az intervenciók oka is kiderül belőlük (veszélyeztetettség, magatartási problémák stb.) Hajói működik az új rendszerünk, akkor a mérlegre tett fiatal élet valamennyi lényeges mozzanata a döntésre kötelezett fórum rendelkezésére fog állni.

A közvélemény dühödten utasítja vissza a szakemberek véleményét, hogy a bűnözéssel (és más deviációkkal) meg kell tanulni együtt élni. Rendszerint nincs mód elmagyarázni, hogy nem fegyverletételre akar késztetni ezzel bárki is. Arról van szó, amit a nyugati társadalmakban úgy fogalmazott meg a kriminológia, hogy minden közösség kitermeli a maga emberi selejtjét, azért felelősséget visel, és nem háríthatja át senkire kezelésének terheit. Igen tanulságos ebből a szempontból is a közelmúlt tragikus gyermekgyilkossága Körmenyden. Amíg a tettes ismeretlen volt, a sajtó és a politikusok, nyomukban pedig természetesen a közvélemény is, valami fenyegető, de mindenekfelett idegen rémet feltételeztek. Amikor kiderült, hogy a tettes a városka egyik átlagos, tisztességes életű családjának a gyermeke, a döbbenet még nagyobb lett, mint a szörnyű gyilkosság napvilágra kerülésekor. Az együttélés tehát azt jelenti, hogy a bűn a közösség életének zavaraiából ered, még ha inkarnációja az egyének cselekvésében történik is meg. Több, mint tanulságos, fenyegető a jövőre nézve, hogy a város vezetői nem tartják szükségesnek, hogy szociális munkások és más szakemberek a városlakók különböző csoportjaival megbeszéljék az esetet. Pedig most kedvező körülmények kínálkoznak, hogy feszültségek, szorongások és rejtélyek oldódjanak, hogy a tragédia tanulságai – áldozat és elkövető oldaláról egyaránt – okulásul szolgáljanak, hogy a szegény kis áldozat halála legalább ennyi értelmet kapjon.

Arról is többet kellene beszélni, hogy a büntetőjogi felelősség, mint eszköz a közösség kezében, kiüresedett, és több kár származik a büntetésekből mint haszon. Ennek egyik oka, hogy túl gyakran és körültekintés nélkül alkalmazzuk, szinte már alig van visszatartó ereje. Különösen nagyot tévednek azok, akik eme visszatartó erő visszaszerzését a szigor és a megtorlás fokozásával látják elérhetőnek. A kriminológia tudományának tanúsága szerint a modern kor embere a büntetőhatalom előtt egyre kevésbé hajlandó meghajolni, hogy a nagylelkű megbocsátás szinte minden tekintetben pozitívabb hatást vált ki. Természetesen nem arról van szó, hogy a közösségnek nincs más választása, mint hogy birka módra hagyja magát a bűnözés vágóhídjára terelni. Nem, de a művelt társadalmaknak van erre méltóbb válasza, amit a kriminológia ösátyja, Quetelet már kétszáz évvel ezelőtt leírt: „A bűnt jobb megelőzni, mint büntetni”. Világos, hogy a büntetés súlyának és kíméletlenségének növelése helyett anyagi és szellemi energiáinkat a bűnmegelőzés fejlesztésére és megvalósítására kellene fordítani. Az ide tartozó módszerek egyike lehetne az úgynevezett mediáció, amikor a bűnelkövető gyermek arra kapna ösztönzést, hogy tegye jóvá az okozott sérelmet legalább egy bocsánatkéréssel, ami a tapasztalatok szerint megkönnyebbülést jelent az áldozatoknak is.

Magyarországon 1997-ben 514 ezer bűncselekmény és 131 ezer elkövető volt: ez húsz évet tekintve közel 4-szeres cselekményi, és kétszeres elkövetői növekedést jelent. Ezzel együtt is nagyon igaz, hogy nemzetközi összehasonlításban korántsem rossz Magyarország bűnözési helyzete. A mai magyar bűnözés kiterjedtsége és súlyossága megfelel gazdaságunk és kultúránk állapotának, sőt, ha általános jogkövetési hajlandóságunkat tekintjük (adózás, vámügyek, közlekedés, feketemunka- és kereskedelem stb.) akkor szerencsésnek tekinthetjük magunkat.

A magyarországi bűnözés szerkezetében a vagyoni elleni bűncselekmények dominálnak, ma az összes deliktum 76%-a lopás, betöréses lopás és csalás. Húsz évvel ezelőtt ez a mutató még 60% alatt volt, így a vagyoni támadó bűnözés okaként inkább nevezhetjük meg az anyagi gyarapodást, akár a jólétet, mint a szegénységet. Durván igazságtalan és méltánytalan a megélhetési bűnözés terjedéséről beszélni, és így akár implicite is azt állítani, hogy a szegény ember már nem is csupán potenciális tolvaj. A bűnelkövetővé váláshoz a kriminológiai tudás szerint a kínálkozó alkalom vagy valamely szorongató körülmény (mint mondjuk az éhezés) még kevés, oda sok-sok más összetevő és motívum szükséges. A rendőri gyakorlat sem igen találkozik az egyébként tisztességesen és becsületesen élő emberrel, aki a maga vagy a családja éhségét csillapítandó követne el lopásokat.

A vagyoni elleni bűnözés térhódítása nyomán más kategóriákban természetesen csökkenés mutatkozik, így mindenekelőtt az erőszakos, személy elleni atrocitásoknál. Több évtizedes trend szerint a növekedés itt csak kétszeres, szemben az össz-bűnözés négyszereződésével. 1997-ben az össz-bűnözés 3,2%-a volt erőszakos jellegű, személy elleni támadás (7516 eset, a húsz évvel ezelőtti 4560-hoz képest). Így tehát csak félig igaz, amikor a mai bűnözés fokozódó brutalitásáról beszélnek: valóban történnek félelmetes, azelőtt csak nyugati filmekben látott véres afférok, de az összes elkövetett cselekményhez képest még mindig határozottan kivételesen.

A házasság, család, ifjúság és nemi erkölcsi elleni deliktumoknál különös módon évek óta csökkenésről, jobb esetben stagnálásról tudósít a statisztika (1974: 4765 eset, 1988: 7754 eset, 1996: 2954 és 1997: 3065) Ez természetesen ellentmond minden hétköznapi tapasztalatnak és a társadalmi folyama-tokról birtokunkban lévő ismereteknek. Minden bizonnyal arról van szó, hogy a rendszerváltás körül a rendőrséget ért hatások közül a legmaradandóbb az volt, amellyel a magánéletbe történt hatósági beavatkozások visszatetsző voltának kritikájaként kellett szembesülnie. A jelenségkör pedig veszélyes elemekkel terhes: mindenekelőtt tömördek jele van annak, hogy a látencia itt hatalmas, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy asszonyok és gyermekek sokasága hosszantartó lelki, fizikai és szexuális gyötoremnek van kitéve. Kriminológiai kutatásokból másfelől tudjuk, hogy a gyermek, aki szexuális vagy más bántalmazást szenved el a családjában, a felnőtt életében sokkal valószínűbben küszködik majd személyiségtorzulással.

A gyermekkorúak (14 év alattiak) bűnözéséről szokás drámai hangon nyilatkozni. A statisztika nem igazolja a riasztó emelkedésről beszélőket: a rendszerváltás óta parányi csökkenés látszik, 1997-ben is „csupán” 4287 gyermek keveredett bűncselekménybe. Az előző évben valamilyen ok folytán félezerrel kevesebb (3689) gyermekkorú elkövetőnk volt, és 1997-ben nem történt más, mint hogy az előző évek 4200-as mennyisége tért vissza. A borúlátó hangvételt kedvelő közbeszéd ezt az 1996-os feltűnő csökkenést egyáltalán nem kommentálta, mint ahogy arról sem esik szó, hogy Budapesten a 90-es évek közepe óta határozottan csökken a gyermekkorú büntetettek száma (650-ről 1997-ben 431-re). Ha azokat a rangsorokat nézzük, ahol az elkövetők számát az azonos korú lakosokhoz viszonyítják, a főváros igen sok vonatkozásban kedvező minősítést kap. Kivéve persze a bűncselekményi aspektust, ahol a megyékkel sorba állítva kétségtelenül Budapesten történik a legtöbb bűneset a lakosok arányában, ám a bűnelkövetők rangsorában a 16., tehát a legjobbak között van. A gyermek és fiatalkorúakat tekintve valamennyi megyét megelőzve áll az első helyen, vagyis a legkevesebb bűnös gyermeket „termelte” ki, noha a világváros ezernyi bűnalkalmat kínál, és a szocializáció terepei is itt a legrögösebbek számtalan vonatkozásban. Ezért kell minősítenünk szakmailag is megalapozatlannak azoknak az érvelését, akik a vétőkéesség korhatárát 12 évre szállítanák le, elsősorban arra hivatkozva,

hogy az állami és társadalmi gyermekvédelem hiányosságait a büntetőjog eszközeivel lehetne pótolni.

A 14 éven aluliak majdnem 90%-ának (1997-ben a 4287 fő 88,5%-a) a cselekménye vagyon ellen irányult, a többi közrend elleni (5,5%, ezen belül is főleg garázdaság, míg kábítószerrel visszaélést 3 gyermek valósított meg), közlekedési (2,5%) és személy elleni deliktum (2,7%). A megyék közötti területi megoszlás szerint az elmúlt öt évben Borsod, Pest, Szabolcs, Bács, Hajdú és Szolnok megyékben ütemesen emelkedik a rendőrség elé került, de életkoruk miatt nem büntethető gyermekek száma, miközben Fejér, Győr, Heves, Tolna és Zala megyékben csökken. Vas megyében pedig tartósan alacsony az előfordulásuk. A hat rossz helyzetű, földrajzilag az ország keleti részében elterülő megyében él az összes gyermekkorú elkövető több mint 50%-a, ezzel szemben a Dunántúlon lévő valamennyi megyében összesen a 24%, míg a fővárosban a 10%.

A gyermekkorúak 21%-a egyedül követi el bűnös cselekményét, a többiek társakkal, ám a döntő hányaduk más gyermek- vagy fiatalkorúval. Mindössze 5%-uk mellett találtak társtettesként felnőtt korút. Az adatok tehát nem igazolják azt a széles körben terjedő állítást, hogy nagyon sok felnőtt tudatosan használ fel nem büntethető gyermeket a bűnözésben.

Igaz viszont, hogy fiatalodik a korösszetétel, 5 év alatt 20%-ról 25-re emelkedett a 0-10 évesek aránya miközben a 13-14 éveseké ugyanennyivel csökkent, persze változatlanul a 14 évhez közeliéknél vannak többségben.

A gyermekkorú elkövetők családi környezetét bemutató adatsorok cáfolják azt a tévhitet, miszerint az elvált szülők gyermekei a legveszélyeztetettebbek a deviálódásra: 3/4-üket apa és anya együtt neveli, 13%-ukat elvált szülő egyedül és a gyereketthonokból is csupán 5%-uk kerül ki.

A vétőképes korba jutott fiatal korosztályok (tehát a 14-18 éves fiatalkorúak) valóban fokozott veszélyt jelentenek a közbiztonságra, azonban az is jól látszik, hogy a bűnelkövető magatartás erősen korszpecifikus társadalmi jelenség. Ennek megfelelően megalapozatlannak tartjuk azokat a gyakran szakemberektől származó kinyilatkoztatásokat, miszerint a ma gyermekbűnözésében a holnap felnőtt bűnözőit kell látnunk. Nincs adat, tudományos hitelű érv arra nézve, hogy a gyermekkorú bűnelkövetői magatartást lineárisan kivethetnénk a jövőbe.

A fiatalkorúak bűnözésének szerkezetében is a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak (78,5%). A második helyen a közrend elleni deliktumokat találjuk (11,6%, benne növekvően kábítószerrel visszaélést, 1997-ben már 92 eset a fél évtizeddel ezelőtti 29-hez képest). A személy elleni bűncselekmények aránya 5,2% (ezek kétharmada súlyos testi sértés) és a közlekedésiek hányada – meglepő módon – mindössze 2,5%.

A 14-18 éves elkövetői kör meghatározó szelete is a Dunától keletre található ugyanabban a hat megyében (Pest, Borsod, Szabolcs, Hajdú, Szolnok, Bács) vált ismeretűvé, de ez némileg kisebb (45,7%), mint a 14 éven aluliaknál. Az országos eloszlás a fiatalkorúaknál tehát egyenletesebb, Budapesten is több, 12,2% volt 1997-ben.

A fiatalkorúak 1/3-a egyedül vétkezett, a másik 1/3-uk hasonló korúval, és 1/5 rész felnőttel. A legveszélyesebb évfáratnak a 17 és a 18 évesek bizonyulnak, a négy évfárat 62%-át ők teszik ki. Családi környezetük némileg ziláltabb, mint a gyermekkorúaké, de még itt is lényegesen többen (54%) élnek teljes családban, mint elvált szülőnél (21%) és állami intézményben (7,5%). Helyes tehát az állami gyermekvédelmi politikának az az iránya, amely a családok mindenféle vonatkozású segítségét célozza. Ugyanakkor hangsúlyosan rá kell mutatni arra, hogy az állam által fenntartott intézményekben (gyermek- és ifjúságvédő intézet, gyereketthon, nevelőintézet) messze nem olyan rossz a helyzet, mint azt a közvélemény rendkívül igazságtalanul és megingathatatlanul véli. Ezekben az állami

otthonokban hozzávetőlegesen 12 ezer gyermek él, közülük évente 800-1000 követ el valamilyen (rendszerint kisebb súlyú) cselekményt. Ha végiggondoljuk, hogy a családból való kiemelés jelentő állami gondoskodást végső eszközként alkalmazták, amikor a gyermek krízishelyzetből sokszor többéves bántalmi és elhanyagolás után kerül gondozásba, sokszor éppen egy bűncselekmény váltja ki a kényszerű lépést, akkor az ezekben az intézményekben folyó munkát éppen hogy eredményesnek kell tartanunk. Ez teljesen nem fogadható el okfejtésként. Ha mi a teljes korosztályi populáció kevesebb, mint 1 %-a követ el bűncselekményt, akkor a 8-9%, aki az intézményekben nevelkedőkre vonatkozik drámaian magas! (a szerk.)

A fiatalok bűnelkövetői foglalkozási szerkezetében rohamosan csökken a szak-, betanított- és segédmunkások száma (tíz év alatt 3500 -ról az 1/10-ére), nyilván azzal összefüggésben, hogy a fiatalok mind nehezebben találnak munkát szakképzetlenül. Párhuzamosan ezzel megduplázódott a munkanélküliek száma a körökben. 1300-ról közel 3000-re emelkedett az általános iskolai tanulók száma, ami azt jelzi, hogy mind több a túlkoros gyermek az alapfokú iskolákban. Megnégyszereződött a középiskolai tanulók bűnelkövetői száma (1997-ben 1232 fő) és megduplázódott a szakmunkástanulóké (2560), amely mögött a tanulási lehetőségek kiszélesedését vélhetjük.

A bűnügyek rendőrségi kezelése során olyan okokat ragadunk meg és rögzítünk, amelyek maguk is következmények, ezért az erre vonatkozó statisztikák elemzése is csak a felületet tükrözheti vissza. Kriminálisán veszélyeztetetteknek azokat a fiatalokat ismerjük, akiket valamilyen makro- vagy mikrotársadalmi körülmény a szocializációjukban megzavart, és ennek következtében beilleszkedési és magatartási zavarokkal küszködnek. Ezek a negatív hatások felerősödhetnek és fixálódhatnak a kortársi antiszociális csoportok hatására. A háttérben szinte mindig fellelhetők érzelmi krízisek és életvezetési kudarcok. A külvilágban rejlő okok csak másodlagos szerepet játszanak, hisz a meghatározó mozzanat az ember személyiségében és családjában rejlenek, igaz, hogy ezekre is hatnak a makroviszonyok.

Az oksági tényezők struktúrája a korábbi években megszokottat mutatja: alapvetően a család diszfunkcióiból adódó szocializációs zavarokról van szó. Az anyagi okból való veszélyeztetettség az egyetlen, ami egyre hangsúlyosabbá válik. A szubjektív okok sorában az anyagi haszonszerzés a döntő súlyú (közel 60%-nál észlelték), további motívumok csak néhány százakkal szerepelnek, mint az agresszivitás, a bűnözéssel kapcsolatos téves nézetek vagy éppen a bűnözői életszemlélet. Az objektív okok között a főszerepet a rossz baráti környezet (32%) és az átmeneti pénzzavar (23%) játssza. Különös módon az ERÜBS adatai szerint családi probléma vagy a rendezetlen családi élet, akár az iskolai konfliktus, elenyésző súlyúnak látszik a fiatalok bűnözés szempontjából. Sok bűnözői karrier kezdődik a csavargással és azzal, hogy a felnőtt társadalom ezzel a jelzéssel felületesen bánik. A csavargás prekriminális állapot, a deviálódás megkezdődésének biztos jele. A statisztikai rendszerben ennek ellenére ennek alig találjuk nyomát, talán a kalandvágy címszó mögött sejtethetjük, de ennek aránya is csekély (1997-ben 6%).

Egy sajátos oksági kategória lehet a sértett kiválasztása. Meglepő, hogy a sértettek az esetek 4/5-ében idegenek a fiatalok elkövető és áldozata relációjában. Valamilyen ismerősi kapcsolat volt 8,5%-ban, iskolatárs volt 2,1 %-nál. Ez valami olyasmire utalhat, hogy a fiatalok valamilyen módon kerülnek a konfliktusba az általuk ismert személyekkel, vagy rendkívül nagy a szituatív bűncselekmények aránya.

A fiatalok bűnözésének összességében kisebb súlyát vagy inkább a társadalom bölcs türelmét jelzik az eljárási és a büntetési szabási adatok. A fiatalok gyanúsítottak 60%-ával szemben történik vádemelés. A nyomozások megszüntetésének a fele megrovás alkalmazása

okán történik (közel 3 ezer fiatalnál). Az eljárások során letartóztatott fiatalok száma 10 év alatt a felére csökkent (1997-ben 617 főnél rendelték el), de ez a szám még mindig nagy a nyugati országok gyakorlatához képest. Igaz, a helyzet mára jobbá vált, miután a letartóztatások egyre nagyobb részét az új törvényi lehetőség folytán a javítóintézetekben hajtják végre, ahol rendkívül pozitív hatású, intenzív foglalkozásokat szerveznek számukra.

A fiatalok bíróságai 1997-ben az elítéltek (7447 fő) 28%-ánál (2080 fő) szabtak ki szabadságvesztés büntetést, de ezek végrehajtásának közel 3/4-ét felfüggesztették. Igen nagy szerepet kap az önállóan alkalmazott mellékbüntetés (az összes elítélt 66%-ánál) és ezen belül is a próbára bocsátás (94%-nál). Figyelemre méltó az is, hogy a főbüntetés mellett alkalmazott mellékbüntetések között óriási szerepe van a pártfogói felügyeletnek, legalábbis a bírói szándékok szerint, szinte majdnem minden fiatal elítélt megkapja. Más kérdés, hogy a gyakorlati megvalósulás során számtalan probléma jelentkezik. Ennek egyik elfogadhatatlan következménye, hogy az elítélt fiatalok 20%-a korábban már volt büntetve, tehát kriminológiai értelemben visszaesőnek számít.

Az új gyermekvédelmi törvény azt a reményünket élteti, hogy végre valóban egy okosan működő rendszer keretében dolgozhat a rendőrség is, hogy ezen belül maga a büntető igazságszolgáltatás is a megfelelő helyére kerül, így aztán a büntetéssel foglalkozó szakmák művelői is valódi gyermekvédők lehetnek.

Írta: Molnár László

JOG A PEDAGÓGIÁBAN

A Jogismeret Alapítvány kiadásában megjelent egyedülálló kötet neves szerzője Dr. Bíró Endre. Az iskolai pedagógiai munka és a jog viszonya ezidáig még sehol se került kimerítő elemzésre. Vizsgálja mindazokat a hétköznapi konfliktusokat, amelyek jószerivel az iskola, a pedagógusok „belügyeinek” számítanak.

A könyv célja, hogy segítse a jogi és az erkölcsi, pedagógiai kérdések szétválasztását. Középpontba állítja a hatalom korlátlanságának, szabályozhatóságának kérdését. Előmozdítja annak megértését, hogy amikor látszólag csak pedagógiai szempontokat veszünk számba, valójában jogokat gyakorolunk, vagy netán sértünk.

A könyv ismeretterjesztő, felvilágosító számottevő. Abban például, ahogyan rávilágít az iskola egyik alapvető nevelési céljára, a jogkövető magatartásra nevelésre, összefüggésben az iskola által nyújtott minta szerepével.

A diákjogokat tárgyaló fejezet szinte kínálja magát a didaktikus feldolgozásra, s ennek különös aktualitást ad az állampolgári jogok országgyűlési biztosa közelmúltbeli vizsgálata.

A tanároknak, diákoknak, szülőknek, pedagógiai szakértőknek, intézményvezetőknek szóló könyv tartalmából: A neveléstudomány a jogról, a Jogtudomány a pedagógiáról

A jogegyenlőség pedagógiai megközelítése. Jogi elemek a pedagógus munkájában. A gyermek feletti nevelői hatalom korlátozottságáról.

A pedagógia és jog elvi ütközőpontjai, alapvető szemléleti különbözőségei.

TIPIKUS JOGI PROBLÉMÁK A PEDAGÓGIAI GYAKORLATBAN

Törvényes osztályozás? Öltözködés, hajviselet. Dohányzás, alkohol, drog.

Pofon, körmös, cvikipuszi, hátsóbillentés, testi sértés. Kettős büntetés, levéltitok, személyes adatok védelme. Becsület, jó hírnév védelme

Véleménynyilvánítási jog az iskolában. Cenzúra. A „neki megfelelő tanuláshoz” való jog. Diákönkormányzat „működtetése”. Tanítás utáni iskolahasználat. Kártérítési felelősség. Gyermekszervezetek, ifjúsági szervezetek az iskolában. Fegyelmezés vagy fegyelmi eljárás? Veszélyes tárgyak elvétele. „Nyomozás” az iskolában. Eltávolítás az iskolából. Kizavarás az órától. Lelkiismereti és vallásszabadság az iskolában. Más-e az egyházi, alapítványi és magániskolák jogi szabályozása?

ISKOLAJOG

(Az iskola működésének jogi szabályozása, az iskolai döntések és kötelező együttműködések rendszere)

Iskolai hatásköri tábla. Az iskolai hatáskörök rendszeréből levonható fontosabb következtetések. Az iskolai belső jogi normákra vonatkozó szabályok (Pedagógiai program, SZMSZ, Házi rend).

DIÁKJOGOK

A diákjogok szerkezete és forrásai. A gyermeki jogok elméleti alapkérdései. Nemzetközi Egyezmény a Gyermek Jogairól. Egy hiányzó törvény a gyermeki jogok érvényesítéséről.

A diákjogok érvényesítésének eszköztára. A diákjogokat érvényesítő intézmények. Az iskolaszék diákjogvédelmi szerepe. A diákjogi sérelmek megelőzése és orvoslása. A tanulók jogorvoslati lehetőségei.

PEDAGÓGUSJOGOK

A pedagógusjogok szerkezete és forrásai. Pedagógus egyéni jogok az iskolai együttműködés rendszerében. Közvetlen iskolai jogi kötelezettségek. A pedagógusok kollektív jogai.

SZÜLŐI JOGOK

A szülői jogok szerkezete és forrásai. A szülő jogai az iskolai együttműködés rendszerében.

A JOGI NEVELÉS KONCEPCIÓJA

A jogi nevelés fogalmáról. A jogi nevelés tartalmi kérdései. A jogi nevelés módszertani kérdéseiről.

JOGI FEJLESZTÉSI PROGRAM ISKOLÁKNAK

A jog megismerésének lehetőségére irányuló fejlesztés. A pedagógiai program jogi vonatkozásainak kidolgozása. Az iskolai jogi normák felülvizsgálata. Az iskolai hatáskörök gyakorlásának törvényességi elemzése. A jog oktatásának fejlesztése. A jogismereti szint javítása az iskolában. Egyéni jogi fejlesztési program pedagógusoknak.

A kötet megrendelhető:

Pedagógus-továbbképzési Módszertani és Információs Központ

Postai cím. 2097 Pilisborosjenő, Fő út 1.

Telefax:26/537-510

E-mail: m.gabi@pt-mik.sulinet.hu

Írta: Tenczer Tamás

MÉDIA: MANKÓ VAGY BUNKÓ

Gyermekvédelmi kérdések megjelenítése az elektronikus médiumokban

Az utóbbi időben megszorodott azoknak a műsoroknak a száma, amelyek a gyermekek életkörülményeivel, illetve a gyermekvédelem aktuális helyzetével foglalkoznak. Ez az önmagában öröndetes tény talán annak is köszönhető, hogy az 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) részben teljesen új feladatokat, részben alapvető strukturális változtatásokat határoz meg úgy az önkormányzatok, mint a szakellátási intézményrendszer számára. Természetesen nagyon fontos, hogy a közvélemény folyamatosan tájékoztatást kapjon a gyermekvédelem területén zajló átalakulás menetéről, hiszen ez legalább olyan lényeges eleme a társadalom szövetének – még ha sokan nem is így gondolják-, mint mondjuk a ... Szándékosan nem fejeztem be a mondatot, hiszen a gazdasági szerkezetváltástól kezdve az oktatás, az egészségügy területeit ugyanúgy említeni lehetne. Azért merem ezt gondolni, mert az utóbbi évek egymást váltó politikai kurzusai – a retorika szintjén legalábbis – a társadalmi értékrend előkelő pozíciójába helyezték a gyermekekről történő gondoskodást. Az természetesen már egy további kérdés, hogy a felállított értékrendhez milyen koncepciók, azokhoz milyen kidolgozott programok születtek, az elképzelésekhez pedig milyen anyagi erőforrások rendelődtek.

Minden műsorszerkesztő célja, hogy minél több ember számára készítsen érdekes, izgalmas anyagokat. Hogy ezt a feladatot ki milyen módon oldja meg, természetesen nagyban függ – a szakmai hozzáértést most adottnak tekintve – a rendelkezésére álló pénztől, műsoridőtől stb. Érthető, hogy 90 perc során sokkal átfogóbb, árnyaltabb, a mélyebb összefüggésekre is rámutató feldolgozásra van lehetőség. Akinek viszont csak 5-6, vagy esetleg 10 perc áll a rendelkezésére, az nem ér rá a részletekkel „szöszmötölni”. Olyat kell produkálnia, ami valóban „nagyot szól”, hiszen ez az időintervallum az egyszerű hírközléshez sok, a részletes elemzéshez viszont kevés. Ha úgy tetszik, éppen ettől válik igazán nehéz műfajjá.

Azokban a műsorokban, ahol egy-egy vitás ügy kapcsán meghívják a felek képviselőit, hogy tisztázzanak egy-egy problémát, a műsorvezető számára elsőszámú szabály, hogy semleges résztvevőként moderálja a beszélgetést, igyekezzen mederben tartani az amúgy fortyogó indulatokat, valamint a néző számára tegye világossá a nézeteltérések okait. Különösen érvényes ez olyan téma esetében – ilyen pl. az abortusz és a halálbüntetés kérdése – amikor nincs általánosan elfogadható válasz, mert az egyének, csoportok közötti filozófiai, kulturális, egyéb különbségek összehétközhetetlenek.

1998. tavaszán az egész országot felbolygatta annak a dávidi kislánynak a története, akinek terhesség-megszakítását a hatóság – egy civilszervezet kezdeményezése nyomán – sokáig kérdésessé tette. Az ügy létező összes szereplője véleményt nyilvánított, megszólaltak orvosok, ügyvédek, politikusok stb. Érthetően a hír- és háttérműsorok is vezető helyen foglalkoztak heteken át az üggyel. Március 20-án a TV2 Tényező című műsorában Pálffy István vendége volt Olgyay György, a Magzat-, Csecsemő-, Gyermek- és Családvédelmi Szövetség elnökségi tagja, valamint Fridli Judit, a Társaság a Szabadságjogokért szervezet ügyvivője. Az eredeti szereposztás gyakorlatilag a műsorvezető első megnyilvánulásával felborult: *Olgyay Úr! Magukon a világ szeme. Tisztában vannak azzal, hogy mit csináltak?* – kérdezte Pálffy István leplezetlen indulattal, mely indulattól a beszélgetés végéig sem sikerült megszabadulnia. (Csak jelezni szeretném,

hogy a gyermekvédelemben dolgozók gyakran kerülnek olyan helyzetbe, hogy például egy gyermekét bántalmazó agresszív szülővel kell a hangot megtalálniuk.) Emberileg megértem indulatait, gyermekvédelmi szakemberként – ha ez nem tűnik nagyképűségnek – sem más a véleményem, mégsem tartom elfogadhatónak, sőt igen súlyos szakmai hibának tekintem az ilyen típusú műsorvezetői megnyilatkozást.

Fridli Judit ezzel szemben tárgyilagos hangnemben, a jogszabályi keretek ismertetésén keresztül mutatott rá az Alfa Szövetség eljárásának jogszerűtlenségére. Azt gondolom, hogy kiegyensúlyozott magatartása mentette meg a műsort a botránytól, mert elképzelni sem tudom, mi történt volna, ha az általa képviselt véleményt egy vehemensebb habitusú személy tolmácsolta volna. Ketten ostromozták volna a jogi érvek híján mártíromságra készülő elnökségi tagot?

A fenti példát azért tartottam fontosnak megemlíteni, mert véleményem szerint nem egyedi esetről van szó. Témától függetlenül a médiában dolgozók igen gyakran kerülnek szerepzavarba. Tényfeltárás címén, innen-onnan összeszedett információk alapján az adott téma szakértőjeként próbálnak megnyilatkozni, ám sok esetben nem képesek a számukra idegen feladatnak megfelelni, indulataikkal pedig inkább rontanak a helyzeten. Mint minden sommásnak tűnő kijelentés, ezen állítás is ellenérzést válthat ki azokból, akik ugyanezen területen dolgozva nem esnek hasonló csapdába. Ezért a továbbiakban is igyekszem nagyon konkrét példákon keresztül bemutatni az általam kifogásoltakat.

Műsorkészítők számára – úgy gondolom – még igen sokáig hálás téma lesz a gyermekvédelem. Sanyarú sorsú gyerekekről bármikor lehet megrázó riportokat készíteni, amelyekkel sokkolni lehet a közvéleményt. A gyermekvédelemben zajló szemléletbeli és intézményi átalakulás alakítói-elszenvedői folyamatosan szembesülnek a változás összes kínjával, többségük ugyanakkor bízik a megújulás lehetőségében. Maguk is fontosnak tartják, hogy munkájuk szélesebb körben is ismertté váljon. Vannak azonban bizonyos témák, amelyek különösen veszélyes vizekre sodorhatják a szenzációra éhes stábokat. Többek között ilyen például a gyermekek szexuális bántalmazása, ezen belül is a pedofília kérdése.

Mint a Chicoca fája című bábfilmet felhasználó prevenció program egyik szervezője, próbálom nyomon követni az említett témákkal foglalkozó műsorokat a különböző televíziós csatornákon. Nagyon örültem, amikor 1998.november végén az MTV2 Mélyvíz programja, Vészi János műsorvezetésével vállalkozott a téma feldolgozására. Mint ahogy lenni szokott, a témában érintett szakterületek meghívott képviselőinek levetítettek a napi sajtóból, illetve televíziós anyagokból összeállított hírsokrot, amely azonban hangsúlyozottan csak a beszélgetés elindítását szolgálta. A műsorvezető kezdeti – teljesen érthető – bizonytalanságát leküzdve nagyon korrekt módon igyekezett *vendégein keresztül* a témát kibontani. Nem ragadta magával a szereplési láz, megszólalásai is legfeljebb a beszélgetés továbblendítésére szolgáltak. Olyan kérdéseket fogalmazott meg, amelyeket nagy valószínűséggel a témában járatlan nézők is feltettek volna, mint ahogy néhány, az adásba betelefonáló, vagy az interneten bekapcsolódó néző példája is mutatta. A meghívottak időnként nagyon is eltérő véleményei ellenére – vagy éppen azért – a műsor végére a néző megkapta azokat az információkat és ismereteket, amelyek segítségével túlléphetett a magamutogató cukros bácsi sztereotípiáján.

Írásomban semmiképpen nem szeretnék belemenni a közszolgálati kontra kereskedelmi televíziózás részletes elemzésébe. Nyilván vannak, akik a Mélyvízhez hasonló – az adás időpontja és jellege miatt amúgy is erősen rétegműsornak tekinthető – programot egyértelműen az előbbi kategóriába sorolják, és azzal érvelnek, hogy a kíméletlen piaci versenyre kényszerített kereskedelmi tévék ezt a luxust – mármint az ehhez hasonló

műsorok sugárzását – nem engedhetik meg maguknak. Én mégis megemlítenék egy pozitív példát az RTL Klub programjai közül. Igaz, kénytelen vagyok a csatorna viszonylag rövid múltjába visszanyúlni, mert a felhozott példa már nem szerepel a kínálatban. Ezzel viszont lehet, hogy éppen magam ellen gyűjtök érveket. Nem tudom ugyanis, hogy korábban a Pánczél Andrea vezette Reflex című, hétfő esténként jelentkező adás nem éppen az alacsonynak ítélt nézettségi mutatónak esett-e áldozatul? Mindenesetre a műsor koncepcióját az alkotók jól kitalálták. Alkalmanként főműsoridőben levetítettek egy-egy játékfilmet, és annak témája volt azután a filmet követő beszélgetés alapja, amelyben szintén 6-8 meghívott vett részt. Számítalan aktuális, sokakat érdeklő – nem egy esetben gyermekvédelmi – témát sikerült ilyen módon feldolgozni egy kereskedelmi csatorna keretei között. A műsor azonban megszűnt. Születtek helyette újak. „Tényfeltárások” is. Jók és kevésbé jók.

A gyermekvédelem számára a végítélet két részletben, az Akták /RTL Klub/ tavaly november 29-i, majd december 6-i műsorában jött el. A beharangozott téma szintén a pedofília volt, de egészen elképesztő tálalásban. Mint tudjuk, az első mondatok nagyon fontosak a néző figyelmének felkeltésére.

Nos, a műsorvezető Bárdos András nem sokat teketóriázott. *„Gyakorlatilag minden állami gondozott kislány prostituálódik 13-14 éves korára. Megrázó dokumentumok, eredeti felvételek az Aktákban.”* – közölte nemes egyszerűséggel, majd elhangzott néhány adat, amelynek forrására azóta sem sikerült rábukkannom. *„Évente 7000 gyermekkorú áldozat, ebből 300 kerül a rendőrség látókörébe. Az utcákon 2000 gyermekprostituált.”* Hangeffektusok, közben a képernyőn áthúzó, hatalmas betűkből álló feliratok: PEDOFÍLIA, ERŐSZAK, FELNÖTT, GYEREK, SZEX. Majd megszólalt két, a témával foglalkozó szakember, akikről azonban az átlagnéző csak később tudta meg, hogy kicsodák, mert először nem írták ki a nevüket. A nyilatkozatok vágása pedig olyan jól sikerült, hogy amikor a rendőr alezredes említést tett a pedofil hajlamú egyének esetleges megjelenéséről a pedagógia, a gyermekvédelem vagy az ifjúsági sport területén, a néző számára az említett területen dolgozó összes szakember potenciális elkövetővé vált. (Már csak a nevesített hivatásokat művelők körében általánosan ismert gunyoros összehasonlítás mély, szaggatott hangú alámondása hiányzott: Mi a különbség a pedagógus és a pedofil között? Az utóbbi legalább szereti a gyerekeket.) Ezután volt minden. Belgiumi bevagások, amerikai megasztár, a Lolita című film magyar nézőinek véleményei. Utcai kis színesek, melyek alatt a különböző helyszíneket jelző feliratok – Nyugati pu., Újpesti (!) Leánynevelő Intézet – egy jegyzőkönyvvezető írógépének kíméletlenül hideg kattogása nyomán jelentek meg a képernyőn. A műsor vége felé újabb nagybetűs szavak, párhuzamos alámondással: VÁGYAK, BŰNÖK, ÁLDOZATOK, TITKOK, ELKÖVETŐK, HALLGATÁS. PEDOFÍLIA AZ EZREDFORDULÓN. A műsoridő azonban lassan a végéhez közeledett. Volt még azonban a tarsolyban. Bárdos András búcsúzott: *„Hagy térjek még egyszer vissza rá: gyakorlatilag minden állami gondozott kislány prostituált lesz 13-14 éves korára Magyarországon. De akkor kik vigyáznak ezekre a gyerekekre? Vissza fogunk erre térni, talán már a jövő héten.”* Megismételt butaság, vagy az ostobaság eszkálcíója. Nehéz eldönteni, hogy a műsornak keretet adó kijelentések melyik kategóriába sorolandók. Itt most talán nem érdemes csupán morfológiai okoskodásnak tűnő, és még a szakmában sem egyértelműen használatos új fogalmak elemzésébe belemenni. (Csak jelezni szeretném, hogy az új törvény értelmében az intézeti és állami nevelés helyébe lépő gyermekvédelmi gondoskodás fogalma mögött nagyon is jól körülhatárolható szemléletbeli változás áll, amely változás természetesen nem fog egyik napról a másikra bekövetkezni. A média által következetesen használt, s részben talán ennek is köszönhetően a közvéleményben gyökeret vert állami gondozás megnevezést a Családjogi Törvény módosítása – 1986. évi (!) IV.tv

39.§ (3) – egyébként megszüntette.) Tudja-e a műsorvezető úr, hogy a szakellátásban részesülő gyermekek hány százaléka él nevelőszülőknél? Vajon ők mit szoltak ehhez az épületes megállapításhoz? Tagadhatatlan, hogy az intézeti keretek között élő lányok fokozottan veszélyeztetettek igen sok szempontból. De vajon nem egy újabb veszélyeztető tényező-e egy 13 éves intézeti lány számára, ha a televízió nyilvánossága előtt jelenti ki róla látatlanban egy szűrős tekintetű úr, hogy ő amúgy is már csak egy kis kurva? Hol húzódik a médiában a kimondott szóért vállalt felelősség? Hiszen ezt a gondolatmenetet folytatva már nem kell sokáig várnunk az Akták azon feltáró riportjára, amelyben kimondatik: Gyakorlatilag minden állami gondozott kisfiú gengszter (szóba jöhet még: markecoló, rablógyilkos, anyaszomorító(!)stb.) lesz 13-14 éves korára Magyarországon. (A zárójel utolsó kategóriáját tekintve érdemes megjegyezni, hogy jelenleg a gyermekvédelmi gondoskodásban élők nem egészen 2,5%-a (!) tekinthető árvának)

A jövő vizionálása helyett azonban térjünk vissza a múltba, vagyis az Akták december 6-ai adásához. Bárdos András betartotta ígéretét, folytatta a téma feldolgozását. Sikertől találnia egy 8 éves, nevelőszülőknél élő kislányt, akit korábbi nevelőapja szexuálisan zaklatott. (Számomra nagy kérdés, hogy milyen módon sikerült az interjút „összehozni”. Csak remélni tudom, hogy a kislány gyámjának engedélyével történt a dolog. Erre a kérdésre azonban a későbbiekben még visszatérek.) A lány személyiségi jogait a szándékosan homályossá tett kép volt hivatva biztosítani. Ami azonban ez után következett, minden képzeletet felülmúlt. A gyereket beültették egy autó hátsó ülésére. Miközben ment az autó (horrorisztikus zenei aláfestés, „művészképek” az autóból látszó, tovasuhanó kopár faágakról) egy hallhatóan laikus riporter – ezúttal nem Bárdos András volt a kérdező – faggatta a gyereket, aki egy idő után már zokogott. Sírva mondta, hogy nevelőapja mondta neki, hogy senkinek ne beszéljen a történetéről. *Miért fogadtad ezt meg?* – kérdezte a riporter. *Mert szeretem Aput.* – válaszolta a kislány. Számomra teljesen érthetetlen volt, hogy a gyerek gyámja miként járulhatott hozzá egy ilyen interjú elkészítéséhez. Jelen volt-e egyáltalán az autóban, vagy egyszerűen odaadta a gyereket stábnak, hogy „beszélgessenek”. Többször elhangzott, hogy a gyereket nem is egy alkalommal 1-1 1/2 óráig faggatták különböző szakemberek. (Másodlagos viktimizáció. Vajon az „anyag” készítői találkoztak-e már ezzel a fogalommal? A titkosságról pedig annyit, hogy amikor az Igazságügyi Szakértői Intézetbe kísérték a gyereket, a helységnevet ugyan megpróbálták letakarni, mégis pontosan kiolvasható volt a település neve.) Legalább ezekkel kapcsolatban vártam volna néhány konkrét probléma megfogalmazását. Ami nem a tálalásnak rendelődik alá. De nem. Befejezésként újra a média rendíthetetlen ólomkatonája tört elő Bárdos András képében: *„Gondolhatják, hogy mennyire szerettünk volna bejutni nevelőintézetekbe. Mennyire szerettünk volna hallani az állami gondozásért felelős GYIVI, vagyis a gyermekvédelmi intézet képviselőjének véleményét. Ezek az intézmények azonban bezárkóztak előttünk. Amit nem értek. Ha nincs titkolnivalójuk, akkor miért nem tárkoznak fel? De azért mi nem adjuk fel. A jövő héten is lesz Akták...” Nem kétséges, úgy is lesz.*

Következő konkrét példám szintén az RTL Klub Fókusz című műsorából való. (1999.február 15.) Batiz András felkonferálásában egy 7 perces anyag foglalkozott a gyermekvédelmi intézményrendszer átalakításának egyik legszerteágazóbb, és egyben egyik legköltségesebb elemével, a korábbi nagy létszámú gyermekotthonok lakásotthonokkal történő kiváltásával. Nevezetesen azzal, hogy a Heves megyei Apc község lakói hogyan akadályozták meg azt, hogy a településükön lakásotthon céljára vásárolt házba korábban nevelőotthonban élő gyermekek költözzenek. Mivel ez már nem az első ilyen elutasító megnyilvánulás (lsd. Feldebrő és Kerecsend településeket), valóban jó lenne néhány kérdést a nyilvánosság előtt tisztázni. A helyiek nyilatkozataiból rendre visszaköszöntek azok a

semmitmondó általánosságok, amelyek pletykákból, félinformációkból erednek. Pl. „Annyisok cigánygyerek van itt, tessék elhinni, és akkor még idejön 10 gyerek. Akkor mi lesz itt az utcában? – kérdezte egy ablakon kikönyöklő asszony. A gyerekeket, én azt mondom, igen, meg lehet azt oldani. De ki találta azt ki, hogy falusi helyre menjenek. Hát Lőrinci is falu. Semmivel sem különb, mint Apc. Mivel különb? – mondta egy férfi. Ilyen és ehhez hasonló mondatokban öltenek testet azok az ismerethiányból táplálkozó félelmek, amelyek a racionális érveknek egyáltalában nem kedvező, forró hangulatú falugyűlésekbe szoktak torkollni. Nagyon jó volt, hogy megszólalt az az ember is, aki a lakásotthonnak kiszemelt épület mellett lakott, hiszen őt valóban közvetlenül érinti, kik laknak a szomszédságában: „Tulajdonképpen attól félnek, hogy ezekből a gyerekekből betörő lesz...meg így lopnak, meg úgy lopnak. Nem szabad ítéletet mondani. Most is azon a változatlan véleményen vagyok, hogy ítéletet gyerekek fölött nem mondunk, mert hogy a saját gyerekeinket sem tudjuk, hogy mikor felnőtté válnak...a körülményekhez viszonyítva, amik adódnak nekik, mivé válnak.” Szintén hozzáértést bizonyító szerkesztői lépés volt megszólaltatni a kerecsendi lakásotthon vezetőjét. Őket végül is befogadta a falu, beilleszkedtek a település mindennapi életébe, sőt, néhány helybéli utólag bocsánatot is kért korábbi indulataiért. Nyilatkozott annak a nevelőotthonnak a képviselője is, ahonnan szerették volna a gyerekeket Apcra költöztetni, így a gyermekvédelmi törvényben rögzített feladatok is szóba kerültek, illetve a gyerekek jelenlegi elhelyezési körülményeit is sikerült bemutatni. Jutott idő hús-vér gyerekek megszólaltatására is, ami sokat segíthet az „állami gondozottak”-ról alkotott személytelen, homályos, de mindenképpen riasztó elképzelések valósághoz közelítésében. És mindez 7 percben! Természetesen számos egyéb szempontról nem esett szó, de a téma megközelítése, szerkesztői feldolgozása mindenképpen lényeglátó, a problémára megoldást kereső szemléletre vall. Ugyanez mondható el a műsorvezetőnek az adott blokkot lezáró szubjektív, mégis hasznos adalékkal szolgáló megjegyzéséről: „Az állami gondozottak közül 10-szer kevesebben lesznek bűnözők, mint az átlagból. Ez érdekes, nem gondolják?” Így is lehet szűk időkeretek között gyermekvédelmi kérdéseket a nyilvánosság elé tárni!

Bízom benne, hogy az említett műsorok alkotói a fogyasztói oldal talán némileg speciális szempontú, de mindenképpen építőnek szánt kritikájaként tekintenek majd a fenti észrevételekre. Természetesen nem alkotói szabadságukat gondoltam én bármilyen formában korlátozni, csupán néhány – eddig háttérben megbúvó – szempont felvillantásával további munkájukat kívántam segíteni. Hiszen nagyon nem mindegy, hogy az átalakuló gyermekvédelemben dolgozó szakemberek mankóként használhatják a médiumokat – és itt természetesen nem a problémák eltusolását szeretném –, vagy pedig annak a bizonyos másik eszköznek a csapásai alatt görnyedezve kell többfrontos küzdelmet vívniuk.

Írta: Simon Ildikó

MI FÁN TEREM A FACILITÁLÁS?

Ez a kifejezés ugyanúgy az angolszász kultúrából igyekszik beépülni nyelvünkbe, ahogy számos más, a nonprofit menedzsmentben és tágabb értelemben a nonprofit szektorban használatos szó. Ki ne hallotta volna a „projekt”, a „public relations”, vagy akár a „fundraising” kifejezéseket, amelyek először idegenül hallatszottak a fülünknek? Egy ideig megpróbáltunk igazán jó magyar kifejezést találni rájuk, majd lassan használni kezdtük őket írásban és a beszélt nyelvben egyaránt.

MIT JELENT EZ A FURCSA HANGZÁSÚ SZÓ?

A facilitálás szó egyre többször jelenik meg a szótárunkban, legszűkebb értelemben véve ülések, megbeszélések levezetését jelenti. A magyar kultúrában különösen fontos újratanulnunk a megbeszélések, munkaértekezletek vezetését, hiszen a munkakultúrában oly sok rossz tapasztalat gyűlt össze a megbeszélésekkel, értekezletekkel kapcsolatosan. A facilitálás nem az ülés megnyitáskor kezdődik, a megfelelő előkészítés is a folyamat része. A facilitátor a megbeszélések előkészítésekor (az időkeret, a napirendi pontok, a hozzászólók sorrendjének meghatározásánál) a munkatársakat is bevonja a folyamatba, az ülésen pedig egyenlő lehetőséget biztosít a megszólalásra, a vélemények és gondolatok kifejtésére, figyelemmel kísérve a munkatársak, mint csoportot alkotók viszonyait, konfliktusait és kommunikációs mintáit. A facilitálás a demokratikus döntéshozatal és a többirányú kommunikáció eszköze.

A facilitálást – mint eszközrendszert és technikák összességét – használhatjuk a stábülések, kuratóriumi vagy elnökségi konferenciák, munkamegbeszélések, projekttervezések levezetések, konfliktusok tisztázásakor, olyan helyzetekben, ahol hatékony munkára, egyenlő partneri részvételre, közös gondolkodásra van szükség.

MILYEN FUNKCIÓI VANNAK EGY ÜLÉSNEK?

Fontos tisztázni, hogy a csoport tagjai milyen célból vannak együtt, azaz mire szerződnek. Egy összejeövetel céljai különbözőek lehetnek, pl. informálás, tájékoztatás, eszmecsere, problémamegoldás, döntéshozatal, konfliktuskezelés stb. A problémák gyakran abból adódnak, hogy a megbeszélés célja nem tisztázott, vagy nem mindenki számára világos. Néhányan azt gondolják, hogy eszmecserére jöttek össze, míg mások döntést szeretnének elérni az ülés végére, és ez félreértésekhez, konfliktusokhoz vezethet. Az ülés célját tehát mindenki számára világosan meg kell fogalmazni, pl. ekképpen: „Most azért ültünk össze, hogy néhány alapvető információ megosztása után döntést hozzunk a következő kérdésekben...”.

KI A FACILITÁTOR?

Az ülést, megbeszélést levezető személy bárki lehet, ehhez nem szükséges segítő szakma (pl. pszichológia) elvégzését igazoló diploma. Van azonban néhány alapvető készség és a továbbiakban bemutatott eszköz, amellyel a facilitátornak rendelkeznie kell ahhoz, hogy munkatársait segíthesse a hatékonyabb munkában, a konfliktusok kezelésében.

Fontos, hogy a facilitátor tisztában legyen saját határaival és a facilitálás határaival is. A facilitátornak szüksége van jó kommunikációs képességre, toleranciára és empátiára, fontos, hogy törekedjen arra, ne legyenek sztereotípiái, próbálja mérsékelni előítéleteit. Tudjon jól kérdezni és jól hallgatni, érzékelje az emberek közötti interakciók jellegét és ha szükséges, legyen bátorsága reagálni ezekre.

A facilitátor és a csoport viszonya háromféle lehet. Az első az ún. hierarchikus, amikor a facilitátor a csoport vezetője, így a hierarchiában egy magasabb pozíciót foglal el, mint a csoport tagjai. Ebben a helyzetben a végső döntést a vezető/facilitátor hozza meg. A másik az ún. kooperatív, amikor a facilitátor a csoport egyik tagja, így a vezetővel hierarchikus, a többi csoporttaggal mellérendelő viszonyban van. Itt a döntést a csoporttag/facilitátor és a csoport együttesen hozza meg. A harmadik pedig az ún. autonóm, ahol a facilitátor érzelmileg és anyagilag független, csoporton kívüli személy, aki minden résztvevőtől egyforma távolságra áll. A döntés meghozatala a csoport kezében van, azaz a facilitátor nem mindig felelős az eredményért (a döntés tartalmáért), csak a folyamatért. Ez a facilitátor és a csoport közötti szerződéstől függ. Egy stábülés levezetéséhez nem szükséges kívülről hívni facilitátort, de az alapszabály módosításához, stratégiai tervezéshez, egy szervezetfejlesztési kérdés megoldásához, személyközi konfliktusok, csoporton belüli kommunikációs problémák megoldásához már érdemes „külső szemként” facilitátor segítségét igénybe venni.

A FACILITÁTOR EGYIK FŐ FELADATA: AZ ÜLÉS ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS UTÁNKÖVETÉSE

Egy megbeszélés előkészítésénél a facilitátornak néhány kérdést meg kell válaszolnia. Mi a célja a megbeszélésnek? Melyek azok a napirendi pontok, amelyeket meg akarunk vitatni, és ezekre mennyi idő szükséges? Kik fogják az egyes kérdéseket felvezetni? A stábtagekon kívül van-e szükség esetleg szakértőkre a kérdés megválaszolásához? Melyik időpont a legmegfelelőbb az egész stáb számára? Hol legyen a megbeszélés helyszíne? Ez utóbbi kérdés talán egy kis magyarázatra szorulhat. A megbeszélések általában a szervezet székhelyén, irodájában történnek, de néha a helyszínváltoztatás jót tehet az ügynek. Ha egy kérdés vagy konfliktus már többször napirendre került, vagy különösen nehéznek ígérkezik a megoldása, egy másik helyszínen (kirándulás alatt, valaki lakásán stb.) talán sikeresebbek lehetünk. Fontos arról is megállapodni, ki és hogyan dokumentálja az ülést. Lehet kézírással jegyzetelni az elhangzottakat, vagy nagy alakú papírra rögzíteni, ahol mindenki nyomon tudja követni, hogy mit végzett a csoport azon a napon. Az ülésekről a legfontosabb mozzanatokról, döntésekről érdemes feljegyzéseket, emlékeztetőt készíteni.

A FACILITÁTOR MÁSIK FŐ FELADATA: AZ ÜLÉS LEVEZETÉSE

A facilitátor az ülés megnyitásakor tisztázza annak kereteit (cél, témák, időkeretek, hozzászólók), majd a csoporttal közösen születik megállapodás a döntéshozatal módjáról (pl. többségi szavazás, konszenzusos döntés stb.) Ezután megkezdődik az ülés és tartani igyekszik azokat a kereteket, amelyekben a csoporttal megállapodott. Az ülés végén összefoglalja a történeteket, a megszületett döntéseket, megállapodásokat. Amennyiben nem sikerült végére érni mindannak, amit a csoport aznapra tervezett, további időpontokat és tennivalókat jelölnek ki közösen.

A távozás előtt a facilitátor győződjön meg arról, hogy a csoporttagok elégedettek-e, mi történt elvárásaikhoz képest az ülés alatt.

KOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK

A jó kommunikációs képesség alatt sok mindent érthetünk. A továbbiakban néhány alapvető eszközt ismertetünk, melyek interiorizálása (belsővé tétele) nélkül ezek valóban csak eszközök maradnak és nem tükröznek hitelességet a facilitátorról.

Az egyik legfontosabb eszköz a kérdezés. A facilitátor zárt kérdések helyett lehetőleg nyitott kérdéseket tegyen fel! A zárt kérdésre „igen” vagy „nem” lehet a felelet, a nyitott kérdés esetében a feleletet a válaszadó forgalmazhatja meg. A „dühös vagy?” kérdés helyett kérdezze ezt: „hogyan érzed magad?”, annak érdekében, hogy segítsen a csoporttagoknak gondolataik, érzéseik megfogalmazásában.

A facilitátornak egyensúlyt kell tartania a támogatásban és a szembesítésben. Mindkét megnyilvánulás hasznos és fontos lehet a személyközi vagy csoportkonfliktusok kezelésében. Ha egy csoporttagot a többiek bűnbakká kiáltanak ki, vagy egy stábtagnak önbizalomhiánnyal küszködik és nehezen fejezi ki magát, a facilitátor dolga, hogy támogassa. Ha egy stábtagnak magatartásával gátol másokat a megszólalásban, vagy rendszeresen megszegi a megállapodásokat, akkor fontos, hogy szembesítsük őt a viselkedésével, de ilyenkor ne őt magát utasítsuk el, csak az általa képviselt attitűdöt.

Egy másik nagyon fontos eszköz a tükrözés, melynek lényege, hogy a facilitátor visszajelezhet egy-egy csoporttagnak vagy az egész csoportnak a véleményéről, érzéseiről. Fontos azonban annak hangsúlyozása, hogy ez az ő saját szempontja, és mindezt értékítélet nélkül, a megfigyelésekre támaszkodva teszi meg (pl. „úgy látom, a projektvezetőkben ellenállás alakult ki, amíg ezt nem oldjuk meg, nem tudunk továbblépni”).

Az összefoglalás segít abban, hogy amennyiben egy csoporttag szerteágazóan beszél, vagy a csoportbeszélgetés elhúzódik, a facilitátor egy mondatban igyekszik összefoglalni az addigi mondanivaló lényegét, valamint utal arra, hol tart a folyamat, és milyen lehetőségek vannak a továbblépésre.

Néha észrevétlenül teszünk olyan megjegyzéseket, amelyek képzeletbeli gátat emelnek beszélgetőpartnereink és saját magunk közé. Ezeket nevezhetjük kommunikációs blokkoknak, gátaknak, amelyek elkerülésére a facilitátornak ügyelnie kell. Ilyen lehet a kíváncsiság, a humorizálás, a fenyegetőzés, az érzelmi zsarolás, a címkézés, a személyeskedés stb.

A facilitátor egyik legfontosabb eszköze lehet a csend. Ez azt jelenti, hogy tudnia kell csendben maradni, és ezzel segíteni a csoporttagoknak „kitermelni” a megoldásokat, fontos mondatokat. Foglalkoznia kell a csennel akkor is, ha mindenki hallgat a csoportban. Ilyenkor segíthet megfogalmazni a résztvevőknek, hogy „miről hallgatnak”.

FACILITÁLÁSI ESZKÖZÖK

A facilitálás eszközei, módszerei végtelen hosszan sorolhatók és fejleszthetők. Most csak a legalapvetőbbeket ismertetjük, amelyeket stábüléseken is alkalmazhatunk.

Fontos, hogy a megbeszélés ún. nyitókörrrel induljon és zárókörrrel végződjön, így mindenki biztos lehet abban, hogy legalább a kezdéskor és a záráskor lehetősége lesz elmondani, amit akar, a csoportban dolgozók türelmesebbek lesznek egymás iránt. Az egyenlő esélyek elve azt jelenti, hogy a facilitátor minden résztvevőnek meghatározott időt (pl. 5 percet) ad arra, hogy kifejtse álláspontját, elmondja nézeteit. Ez szintén a meghallgatást és az odafigyelést segíti. Ha a csoportban van néhány domináns szereplő, akik miatt mások kevesebbet szólnak, alkalmazhatjuk az egyszer-kétszer technikát, amely szerint addig senki nem szólalhat meg másodszor, amíg mindenki legalább egyszer meg nem

szólt. Amikor nő a feszültség a csoportban, a facilitátor körkérdést tehet fel, amelynek során tisztázódnak az álláspontok és mindenki kiadhatja magából a mondanivalóját. Az ötletbörze (brainstorming) arra szolgál, hogy a csoporttagok egyenlő esélyekkel mondassák el ötleteiket, a technika a csoportban lévő kreativitásra épít.

TESTBESZÉD A CSOPORTBAN

A facilitátornak nemcsak a verbális kommunikációra kell figyelnie, hanem értelmeznie kell a csoporttagok „testbeszéd-elszólásait” is. Ha azt látjuk, hogy az egyik tag a körből kihúzódik, vagy az asztalnál hátradől, az jelentheti azt is, hogy a beszélgetésből is kihúzódik, ezért segítenünk kell neki újra bevonódnia – amennyiben igényli. A facilitátornak tiszteletben kell tartania a csoporttagok önrendelkezését, azaz jogukat és lehetőségüket arra, hogy kívül maradhassanak, vagy arra, hogy ne működjenek együtt.

SZEREPEK A CSOPORTBAN

A facilitátornak tisztában kell lennie azzal, hogy a csoporttagok/stábtagek különböző szerepeket vesznek fel a megfelelő szerepkészletekkel, ezeket időnként változtatják, és viszonyulnak a másik szerepéhez. Ilyen alapvető szerepek például: az ellenkező, a konform, a békítő, a provokáló, az aktív, a passzív, a sértett, a mindentudó stb. Ezek közül néhány szerep ún. kapuzáró, azaz a csoportból másokat kirekesztő viselkedés, amely nehezíti a megszólalást, bevonódást. Más szerepek lehetnek ún. kapunyitók, azaz támogatók, melyek segítik a többi csoporttag részvételét, aktivitását.

VEZETÉS A CSOPORTBAN

A facilitátornak azzal is tisztában kell lennie, hogy a csoportot vezető személy mindig gyakorol bizonyos mértékű kontrollt a csoport felett, és ez hatalmi viszonyt jelent a csoport és a facilitátor között.

A vezető egyszerre egyesíti magában az alapvetően maszkulin (férfias) és feminin (nőies) jelleget. A férfias jelleghez kötődik a fókuszálás, a konfrontálás, valamint a mobilizálás. Ezekkel a funkciókkal a teljesítményre és a feladatra koncentrál, a szabályok betartását és az eredmények megteremtését tartja szem előtt. A támogatás, a kivitelezés és a stabilitás biztosítása a női jelleghez kapcsolódik.

Ezek segítségével a facilitátor a folyamatra, a megértésre koncentrál. A két irány egyszerre segíti a facilitátort munkájában, a csoportot pedig közvetett módon támogatja céljai elérésében.

HOGY TÖRTÉNIK MINDEZ A FACILITÁLÁSTRÉNINGEN?

A tréningen az elméleti tudnivalók ismertetését sok gyakorlat és a csoportfolyamatok elemzése egészíti ki. A csoporttagoknak alkalmuk van kipróbálni a facilitálást „védett környezetben”, valamint megismerkedhetnek a kommunikációs és facilitálási eszközök teljes skálájával, a kreatív csoportmódszerrel, és néhány olyan gyakorlati ötletet vihetnek haza, amelyek könnyebbé és hatékonyabbá teszik a stábmunkát a szervezetben.

A tréning során építünk a résztvevők tapasztalataira is, így választ kaphatnak a szervezetükben leggyakrabban felmerülő problémákra, kérdésekre.

Írta: Herczog Mária

PROBLÉMAMEGOLDÁS, KONFLIKTUSKEZELÉS A GYERMEKVÉDELEMBEN

A gyermekvédelmi törvény életbelépése óta eltelt időszak sokféle változást indított el, amelyek többsége nagyon ígéretes. Már érzékelhető sok területen a törvény szellemének hatása, sokan örömmel láttak a rendszer elemeinek megújításához, a szakmai továbbképzések többnyire nagyon eredményesek voltak, a bizonytalanságok és sokszor kedvezőtlen anyagi feltételek és a nem mindig barátságos tágabb környezet ellenére érezteti hatását a megújuló struktúra, szakmai szemlélet. Ugyanakkor sokféle aggasztó jelenségnek is tanúi vagyunk. Néhány megyében „másképpen” olvassák a törvényt, a kitűzött célokkal szemben, nem a gyerekek családból való kiemelésének megelőzése, a minél jobb színvonalú ellátása, a rendszerből való mielőbbi visszakerülés a saját környezetbe, családba a cél, hanem mindenekelőtt a gyerekeknek és családjaiknak járó pénzek sajátos „átcsoportosítása”, decentralizálás helyett centralizálás, sajátosan értelmezett feladat-meghatározás a gyermekjóléti szolgálatok, családgondozás területén, a felülvizsgálatok sablonos menete. Az ombudsmani vizsgálatok – szakellátás, gyermeki jogok érvényesülése, néhány egyedi ügy esetében tragikus, de nem ismeretlen állapotokat tártak fel. Ez nem érte váratlanul a törvényalkotót és a szakembereket sem, tulajdonképpen természetes velejárója a változásnak, még ha nem is dicséretes, hogy mindez több ezer gyerek életének jelentős minőségromlását jelenti is. Olyan gyermekbetegségek ezek, amelyek érthetően megfertőzik a legyengült és szakmai, pénzügyi támogatásra szoruló gyermek- és ifjúságvédelmet, de amelyeknek súlyossága jelentősen enyhíthető, ideje lerövidíthető, ha megfelelő kezelési módot választunk. Idei első számunkban ezért nagy teret szentelünk egy olyan módszernek, eszköznek, amely a gyakorlatban bizonyítottan segít e gondok mérséklésében, könnyíti a munkát, s nem csak a családoknak és a gyerekeknek, de a szakembereknek is segítséget nyújt.

A gyermekvédelmi törvény szerint a felálló gyermekjóléti szolgálatok egyik alapvető feladata a családok és valamennyi érintett szakember bevonása az adott probléma megoldásába. Ehhez az szükséges, hogy az érdekeltek megnyerhetők legyenek az együttműködésre, szót tudjanak érteni, a vitás kérdéseket meg tudják beszélni, betartható megállapodásokat kössenek és ezek végrehajtása során folyamatos párbeszédet folytassanak. Ez nem könnyű feladat, és számos ponton könnyen zátonyra futhat, különösen, hogy ez a fajta együttgondolkodás, partneri viszony nem mondható általánosnak a mai Magyarországon. Rendkívül nehéz ezt olyan helyzetekben érvényesíteni, amikor nagyon eltérő élethelyzetű, felfogású, képzettségű és kultúrájú embereknek kell lehetőség szerint mellérendelt szerepet vállalniuk egy krízishelyzetű család, gyerek támogatására. A családok többnyire félnek a különféle szakemberekkel, hivatallal való találkozástól, a gyermekvédelemben, oktatásban, egészségügyben dolgozók nem mindig képesek ezt a szorongást oldani, olyan párbeszédet folytatni, amiben a bajban lévő nem a kiszolgáltatottságot, alárendeltséget éli át. Kevesen ismerik azokat a technikákat, és sajnálatosan vannak, akik nem is akarják azt érzékeltetni klienseikkel, hogy az ő feladatuk nem az ítékezés és a helyes út kijelölése, hanem a segítségre, támogatásra szoruló igényeinek és lehetőségeinek mind jobb megismerése, a szükséges és elégséges támogatás adása. A szakemberek egymás közötti illetve egymással folytatandó munkája sem mentes a problémáktól. A kijelöletlen szakmai, felelősséghatárok, a ki-kit győz le, kinek van joga a

másikat instruálni típusú viták rengeteg energiát és időt vesznek el a tényleges tevékenységtől és rendkívüli módon megterhelik a benne résztvevőket. Két olyan lehetőséget is kínálunk e számunkban, amely segít enyhíteni és sokszor megszüntetni ezeket a kínos és idegörlő helyzeteket, és elegáns, hatékony megoldást nyújt. Az egyiket mediációnak, a másikat facilitálásnak nevezik. Sok hasonlóság van közöttük, mégis különböznek.

Mindenkinek vannak olyan élményei feltehetően a családban, ismeretségi körben, hogy bizonyos emberek körül harmonikusabb, rendezettebb az élet, a konfliktushelyzetek jó szájjal oldódnak meg, nem szítják, hanem tompítják az ellentéteket, vitákat, több oldalról képesek egy adott helyzetet értékelni, és erre a vitázó feleket is rávezetni, míg mások kifejezetten abban lelik örömüket, ha vadítják a vitatkozó feleket, tippeket adnak a másik kisemmizéséhez, megalázásához, fülöncsípéséhez. Meggyőződésünk szerint az előbbi típusba a konstruktív szellemiségű emberek tartoznak, akik jó érzékkel tudják, hogy semmi sem fekete-fehér, hogy ahány olvasat, annyiféle értelmezése, vélemény, valamint, hogy az eltérő érdekek és pozíció okán más megvilágításba helyezhetők a különféle szituációk. Az is könnyen belátható, hogy ha a cél az, hogy mindenki a lehető legrövidebb idő alatt a legjobb eredményt érje el, akkor érdemes és szükséges is kompromisszumokat kötni.

A gyermekjóléti szolgálatok napi munkájában rendkívül gyakori, hogy olyan feleket kell összehozniuk egy-egy eset, illetve esetmegbeszélés esetén, akik addig nem ismerték egymást, nem dolgoztak együtt, vagy éppen évek óta egymás mellett, de az is előfordulhat, hogy egymás ellenére tevékenykedtek. A kliensek – a gyerekek és családjaik – korábban ritkán kaptak lehetőséget arra, hogy képviseljék magukat és őket is képviseljék, a szakemberek pedig, hogy együtt oldjanak meg feladatokat. Az elmúlt évtől kezdődően sok ezren megtapasztalták ennek az együttműködésnek a nehézségeit és örömeit is. A felülvizsgálatok alkalmával – legalábbis a jogszabály szelleme és betűje szerint – minden érdekeltnek közösen kell(ene) megvizsgálni, hogy a korábbi intézkedés a gyermek családból való kiemeléséről, gondozási helyéről és az elhelyezés típusáról jó döntés volt-e, indokolt-e a továbbiakban ennek a helyzetnek a fenntartása, és milyen perspektíva bontakozik ki a továbbiakra. Ennek során a szülők, más családtagok, – kora és érettsége szerint – a gyerek és valamennyi érintett szakember és intézmény képviselője együtt gondolkodik. Ahhoz, hogy ez eredményes és viszonylag rövid idő alatt lebonyolítható legyen, olyan segítőre, facilitátorra van szükség, aki segíti a megszólalókat, vitázókat a lehetőség szerinti legkiegyensúlyozottabb megállapodás kidolgozásához, olyan módon irányítja a beszélgetést, hogy ez ne korlátozza a csoport tagjait az aktív részvételben, de ne is engedje, hogy elmérgesedjen, parttalanná váljon a vita, belé fojtsák a szót a kevésbé hevesekbe stb. Az a dolga, hogy a megbeszélés céljának megfelelően minden szükséges adat, tény, szempont megvitatásra kerüljön, valamennyi résztvevő kifejtthesse álláspontját, és a gyerek érdekeinek megfelelő legjobb és megvalósítható terv szülessen, amelynek lépéseit is meg kell tervezni. Az erről szóló írásokból jól kitűnnek az eredmények és az aggályok is, mi pedig szeretnénk minél több olyan írást, hozzászólást kapni, mely segíti ennek a tevékenységnek a meghonosodását és elfogadottá válását.

A mediáció sokban hasonlít a facilitálásra, de vannak alapvető különbségek a kettő között. Míg az előbbi esetben a résztvevők gyakran azonosan vagy hasonlóan ítélik meg a helyzetet, legfeljebb a megoldás ütemezését, mozzanatait vagy felelőseit ítélik meg különbözően, addig a mediációra vállalkozók olyan konfliktus megoldásához kérik a segítséget, amelynek feloldására megegyezés híján többnyire csak bírósági úton látnak lehetőséget.

A mediáció, közvetítés, békéltetés, amely a törzsi társadalmakban szokásos és elfogadott konfliktuskezelési technika volt, az utóbbi két évtizedben vált igazán sikeres lehetőséggé különféle viták esetén. A leggyakoribb a elkövető-áldozat közötti mediáció, az üzleti mediáció, a válási, gyermek-elhelyezési mediáció. A gyermekvédelem számára felbecsülhetetlen előnyt és segítséget jelentene ennek a módszernek, eszköznek az elterjedése, mert az esetek nagy százalékában a korábbinál sokkal hatékonyabban, gyorsabban és fájdalommentesebben oldódnának meg családi, helyi, intézményi konfliktusok. Ezen túlmenően abban is segítene, hogy a mindennapi kommunikációba belekerüljön a „minél jobb, annál jobb” elve, melyet Heller Ágnes írt le szellemesen egy néhány nappal ezelőtti cikkében. Ez azt jelenti, hogy arra kell törekedni, hogy mindenki annyit engedjen egy adott helyzetben az álláspontjából, amennyi az általa is elfogadhatónak tartott megegyezéshez kell, és ne legyőzni akarja a másikat, hanem meg akarjon oldani egy adott helyzetet, a lehető leghatékonyabban, de nem támasztva irreális elvárásokat a résztvevőkkel és a lehetőségekkel szemben.

Egy ilyen kommunikációs forma elterjedése felbecsülhetetlen előnyökkel járna a mindennapi érintkezésben is, sokkal kevesebb értelmetlen és felesleges sérelem érné az embereket, a gyerekek olyan természetességgel tanulnák meg ezeket a konfliktuskezelési lehetőségeket, hogy jelentősen csökkennének a feszültségek, az agresszió, és a hosszú, drága és fáradtságos bírósági eljárások száma is.

Írta: Németi Anita

PROGRAM A GYERMEKMUNKA MEGSZÜNTETÉSÉRE

A jegyzetet a DCI (Nemzetközi Gyermekvédelmi Csoport) készítette. A szervezet 1979-ben alakult a svájci Genf városában, és 40 országban működik kihelyezett csoportja. A tagok célja, hogy világszerte megvédjék a gyerekek jogait, és érvényre juttassák az Egyesült Nemzetek gyermekjogi egyezményében foglaltakat.

Az Elhanyagolt és Bántalmazott Gyerekek Nemzetközi Szövetségét (ISPCAN) 1977-ban alapították az Amerikai Egyesült Államokban, székhelye Chicagóban van.

„A gyerekek dolgoztatása a visszaélések leggyakoribb fajtái közé tartozik, s a gyerekek jogainak megsértése is egyben.”

A gyerek-munkások alkalmazása elképesztő méreteket ölt szerte a világban. Egy ideig úgy tűnt, hogy a probléma kizárólag a fejlődő országokat érinti, de kiderült, hogy a fejlett társadalmakban ugyanolyan elkeserítő a helyzet.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) becslése szerint a világon 200 millió gyermek dolgozik, s ebből 80 millióan Dél-Ázsiában. A nem kormányzati szervezetek viszont úgy gondolják, hogy csak Indiában a munkába állított gyerekek száma 115 millió. Latin-Amerikában és a Karib-szigeteken ez a szám 30 millióra tehető. Az Egyesült Királyság területén 1,5 millió kiskorú dolgozik illegálisan.

A gyerekeket gyakorlatilag minden munkaterületen alkalmazzák, feltűnnek a világ nagyvárosainak utcáin, autójavító műhelyekben, hotelekben, éttermekben, útszéli boltokban és szeméttelpeken. Megtalálhatóak a helyi és nemzetközi média által leleplezett, úgynevezett „jól jövedelmező” üzletágakban is – mint például a prostitúció –, valamint szőnyeg- és gyufagyárakban, kőbányákban. Mindez azonban a jéghegy csúcsa, hiszen a feltételezések szerint a gyerekeket leginkább a mezőgazdaságban és háztartási alkalmazottként állítják munkába.

A GYERKEKMUNKÁT ELLENŐRZŐ NEMZETKÖZI MUNKACSOPORT

Az ISPCAN (Az Elhanyagolt és Bántalmazott Gyerekek Nemzetközi Szövetsége) és a DCI (Nemzetközi Gyermek-védelmi Csoport) létrehozott egy munkacsoportot, amely 1994-1996 között működött, az IWGCL-t (A Gyerekmunkát Ellenőrző Nemzetközi Munkacsoport), mely jelentést írt – a világ számos pontján dolgozó magánszemélyek és szervezetek tapasztalataira építve – az Afrikában, Ázsiában, Európában, Latin-Amerikában, a Közel-Keleten és Észak-Amerikában dolgozó gyermekek helyzetének javítása érdekében.

A jelentés eredményei alapján két fő pontból álló programot dolgoztak ki.

1. Szükség van egy kampányra, mely a témát a figyelem középpontjába állítja, s lehetőséget teremt a stratégia megvitatására. Világszerte bátorítani kell a közvéleményt, valamint a gyerekeket, hogy vegyenek részt a gyerekmunka elleni küzdelemben.

2. Egy, a világ minden részén felhasználható programtervezetet kell készíteni, mely-figyelembe véve a területi és nemzetközi különbségeket – véget vet a gyerekmunkának.

Javaslatok:

Hatást kell gyakorolni a kormányok programjaira, és el kell fogadtatni egy olyan ütőképes tervezetet, amely a téma kutatásával foglalkozó csoportok eredményein alapul. Tapasztalatcserére van szükség azon országok nemzetközi gyermekvédelmi szervezetei között, ahol a probléma a gyerekek dolgoztatása. Biztosítani kell az aktivisták állandó részvételét, és segíteni kell munkájukat, valamint bátorítani kell őket, hogy céljaik elérése érdekében nyomást gyakoroljanak az adott ország kormányára. Ahol lehetséges, ott lehetővé kell tenni, hogy a dolgozó gyerekek aktívan részt vegyenek a mozgalom ügyeinek előmozdításában, és támogatni kell őket a munka-feltételeik jobbá tételében.

Ahhoz, hogy sikeres stratégia szülessen, figyelembe kell venni az adott ország politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetét, és azt a kényszert, hogy gyakran a gyerek az egyetlen jövedelemszerző.

Az IWGCL jelentést készül írni a gyermekek munkába állításának okairól és körülményeiről, melyet egy, az egész világra kiterjedő, átfogó stratégia alapjaként használnának fel. A kutatásban hat kiválasztott terület vesz részt: Afrika, Ázsia, Európa, Latin-Amerika és a Karib-szigetek, Közel-Kelet és Észak-Amerika. A különböző országokban összegyűjtött adatok elemzése segítséget nyújt ahhoz, hogy tanulmány készüljön az adott térségről. Ezáltal átfogó képet kapunk a szociális, politikai, gazdasági és kulturális helyzetről, mely a gyermekmunkához vezet, s így könnyebben gátat vethetnek a visszaéléseknek.

A projekten dolgozó IWGCL-tagok szorosan együttműködnek a helyi, országos és területi önkéntesekkel, képviselőkkel, tudományos intézményekkel, különböző területek szakembereivel, a médiával, magánszemélyekkel és dolgozó gyerekekkel, akik érdeklődnek a szervezet munkája iránt.

A GYEREKEK RÉSZVÉTELE

A gyerekek bevonása az IWGCL munkájába rendkívül fontos és meghatározó része a projektnek, hiszen a gyerek-munkások fontos információval látják el a szervezetet. Éppen ezért egyenjogú résztvevőként, valamint a jobb jövőért való küzdelem főszereplőiként kezelik őket. Felszólalhatnak a saját érdekükben, s megvitathatják tapasztalataikat országos, területi, valamint nemzetközi szinten.

Ramu, Satwadi – Basrur (15 éves)

„A gyerekeknek szükségük van támogatásra ahhoz, hogy véget vethessenek a méltatlan bánásmódnak. Eddigi tapasztalataink szerint a felnőttek elhagyják a gyűlések helyszínét, amikor egy gyerek felszólal. Szeretném, ha ezen a gyűlésen türelmesen végighallgatnák őket. A világban minél több felnőttnek és gyereknek kell megtudnia, milyen körülmények között élünk.”

Shiva, Kumar – Banashankari – Bangalore (15 éves) „A felnőttek kasztokra, közösségekre oszlanak, s különbséget tesznek egymás között a vallásuk és a bőrük színe miatt. A gyerekek nem. Arra kérem a felnőtteket, hogy felejtsek el ezeket a különbségeket. Mindannyiunkban ugyanaz a vér folyik. Nem tudunk eleget sorstársainkról, ugyanígy, ahogy ők sem tudnak eleget rólunk. Kérem a csoportot, hogy teremtsen lehetőséget az információcserére. Szerintem az lenne a feladatuk, hogy segítsenek a gyerekek önállóvá válásában és abban, hogy az emberek meghallgassák őket.”

Manju, Ullur – Basrur (16 éves)

„A küzdelem céljául azt kellene kitűzni, hogy a gyerekek gürcölés helyett rendszeren dolgozhassanak. Ennek eléréséhez szükségünk van egymás, valamint a felnőttek segítségére. Csak így érhetünk el sikereket világszerte.” Ezeket a nyilatkozatokat azok a dolgozó gyerekek adták, akik részt vettek az IWGCL 1994-ben, az indiai Bangalore-ban tartott gyűlésén.

Írta: Ungváry Renáta

TÖRVÉNY ÉS VALÓSÁG

A felnőtt sem szeret egyedül maradni, ha beteg. Jólesik a szeretett személy jelenléte, gondoskodása. Még inkább így van ez, ha gyermekről van szó. Gyorsabb a gyógyulás, ha a kórházi ápolás során valamelyik szülő ott maradhat vele.

Az új egészségügyi törvény betegek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó részéről arra törekedtek a törvényalkotók, hogy a tájékoztatásra, kapcsolattartásra, a kórház elhagyására, az emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó szigorú előírások segítségével csökkentsék a betegek és hozzátartozóik kiszolgáltatottság-érzését, s ezzel párhuzamosan növeljék az orvosi, egészségügyi munka nyilvánosságát, vagyis átláthatóvá tegyék, hogy mi miért történik a beteggel. Ezért különös hangsúlyt kap a beteg, illetve hozzátartozójának szóbeli, minden részletre kiterjedő felvilágosítása. A törvény betartása a kórházak felszereltségét és az egészségügyi dolgozók jelenlegi szemléletmódját figyelembe véve szinte lehetetlennek tűnik.

Az egészségügyi felvilágosító munka a valóságban sajnos csak a bababarátság kórházakban terjed ki arra, hogy minden anyának elmagyarázzák a 24 órás baba-mama szoba előnyeit, az ezzel szorosan összefüggő igény szerinti szoptatás fontosságát. Holott az új egészségügyi törvény értelmében mindenütt kötelező volna az ezzel kapcsolatos felvilágosítást legalább szóban megadni az anyáknak. Ez azért is fontos volna, mert Magyarországon az elmúlt évtizedekben ezzel homlokegyenest ellenkező gyakorlat érvényesült, s az emberek többsége meg van győződve arról, hogy újszülött mellett nem lehet pihenni, nyugodtan aludni. Ebben a szituációban különösen nagy jelentősége lenne a megfelelő tájékoztatásnak.

A KÓRHÁZ NEM SZÁLLODA

Íme egy példa, hogy mennyire nem az: „Hat éves Marcell fiunk csak egyetlen délutánt töltött a Velencei-tavon, de ezalatt a pár óra alatt sikerült egyszerre szalmonella és rotavírus-fertőzést is összeszednie. Rövid idő alatt olyan rossz állapotba került, hogy a László Kórházba kellett vinnünk. Felvételkor meg sem kérdezték, hogy bent akarok-e maradni vele, én firtattam, mert olyan szörnyű fájdalmai voltak, hogy nem akartam magára hagyni, pedig otthon ezalatt három másik gyermekünk ellátását és felügyeletét kellett megszerveznünk. Az ápolónő elárulta, hogy lehetőség van a bentmaradásra, de naponta 2500 Ft-ot kell érte fizetnünk. Természetesen bent maradtam vele, ez természetes is volt számomra, hiszen többek közt azért maradtam bent vele, hogy szakszerű orvosi felügyelet mellett én ápolhassam. Marcellnak 24 óra alatt kb. 50 alkalommal volt széklete, infúziót kapott, s a többi ápolat gyermek sem volt jobb állapotban. Az ápolónők túlterheltek voltak, nem győzték a gyerekeket tisztába tenni. Úgy gondolom, hogy a nővérkének is némi könnyebbéjeget jelent, ha a szülő ott van a gyerekekkel. Jogos, hogy a szülőnek a háromszori étkezésért és a tiszta ágyneműért fizetnie kell, de azt a tízezer forintot, amit a négy napos benttartózkodásom után fizetnünk kellett, sokallom. Hiszen nem jókedvemben üdültem négy napig egy szállodában, hanem beteg gyerekemet ápoltam korántsem luxuskörülmények közt. Kérhet ezért ennyi pénz egy kórház? Még szerencse, hogy négy nap után már az otthoni ápolás is elegendő volt számára, mert hosszabb kórházi tartózkodásomat már nem nagyon tudtuk volna kifizetni, hiszen egy ekkora családban minden fillérnek megvan a helye.

Marcell ekkor még természetesen nem volt egészséges, épp csak a kiszáradás veszélyén jutott túl, és a vérképe normalizálódott.”

A fenti eset 1998. júliusának utolsó napjaiban történt a Fővárosi Szent László Kórházban. Az új egészségügyi törvény 11. paragrafusában többek között az áll, hogy a kórházi ápolás során „a kiskorú betegnek joga van arra, hogy szülője, törvényes képviselője, illetőleg az általa vagy törvényes képviselője által megjelölt hozzátartozója mellette tartózkodjon.” A törvénynek ez a része 1998. július elsején lépett hatályba. Miután Marcell esete tudomásomra jutott, más gyermekkórházakban, illetve gyermekeket ápoló egészségügyi intézményekben is érdeklődtem, hogy a szülő milyen feltételek mellett maradhat bent gyermekével a kórházi ápolás során. A tapasztalatok nagyon vegyesek, s a térítésmentességtől az indokolatlanul magas díjakig szinte minden típusú megoldásra akad példa. Ha a helyzet megnyugtatónak talán nem is nevezhető, annyi pozitívumot és a korábbi évekhez képesti változást elmondhatunk, hogy sehol sem zárkoznak el az anya felvételétől, ha a gyerek kórházi ápolásra szorul. Szintén valamennyi egészségügyi intézményben azt tapasztaltuk azonban, hogy nem rendelkeznek a szükséges mennyiségű férőhellyel a szülő elhelyezésére. Az éjszakai ott maradáshoz elegendő szoba és elkülönített mellékhelyiségek híján sokhelyütt csak az anya számára tudják biztosítani. Arra hivatkoznak, hogy a kórházak szűkös anyagi feltételei nem teszik lehetővé a bővítést és a fejlesztést, hiszen még állagmegóváásra, fontos műszerekre, gyógyszerekre sem futja a rendelkezésre álló keretből. Éppen ezért különböző módszerekkel korlátozni próbálják a szülők törvény biztosította jogát. Az első ilyen módszer az, hogy nem tájékoztatják felvételkor a szülőt erről a lehetőségről – többségük nem is tud róla -, noha a törvény szerint ez az intézmény kötelessége volna. A második módszer, hogy csak előzetes megbeszélés alapján biztosítanak a szülő számára is helyet. Végül pedig a pénz következik: az maradhat bent, aki kéri, és meg is tudja fizetni. Ez utóbbi feltétel ma Magyarországon nagyon sok családot kizár e jog gyakorlásából. Ezekben a kórházakban már az elnevezés is jelzi, hogy luxusigénynek tekintik a szülő 24 órás bent tartózkodását: hotel-szolgáltatásnak hívják. Azt tapasztaltuk, hogy számos kórházban (különösen a koraszülött és csecsemőosztályokon, szoptatott csecsemők esetében, például a Schöpf-Mérei Kórházban) a „valahogy megoldjuk” elve érvényesül. Ez azt jelenti, hogy elfogadható, hivatalos megoldása nincs a problémának, de tisztában vannak az anya jelenlétének fontosságával, ezért valamilyen informális megoldást a körülményektől függően igyekeznek találni.

Az Egészségügyi Minisztérium főosztályvezetőjét, Dr. Kapocs Gábort kerestük meg kérdéseinkkel, melyek az ügy kapcsán óhatatlanul is felmerülnek.

– Nem korlátozza Ön szerint a törvényben biztosított jog érvényesülését, ha a kórház naponta 1-2 ezer forintot vagy ennél is többet kér a szülőtől a benttartózkodásért?

– Jó kérdés! Az egészségügyi intézmények saját hatáskörükben állapítják meg az ilyen esetben beszédhető díjakat. Az biztos, hogy a kórház számára nem jelent jelentős pluszkiadást, ha a szülő a gyerekekkel marad. Talán az a legjobb megoldás, ha a szülő előbb telefonon tájékozódik, és abba a kórházba viszi gyermekét, ahol kedvezőbbek a feltételek. Számos intézményben a szegényebb családok tagjai számára is akad hely.

– A panaszos levélben említett esetben nem volt a szülőknek választási lehetősége, a kért összeg pedig országos viszonylatban is igen magas.

– Nehezen tudok erre kielégítő választ adni. Az összeg valóban magas, s azt javaslom, hogy a szülő tegyen panaszt a kórház vezetőjénél, majd ha ez sikertelennek bizonyul, a kórház fenntartójánál. 1999. január elsejétől a kórházi felügyelőtanácsoknál tehetnek panaszt a betegcsoportok. Ez nyomós indok lehet a kórház vezetése számára, hogy végiggondolja tarifarendszerét, de a kórház menedzsmentjét az ármegállapítás tekintetében szabadság illeti

meg. 2000. január elseje után a kórházakban betegjogi képviselőhöz fordulhatnak a betegek panaszaiikkal.

– Számos kórházban hivatkoznak arra, hogy túl hirtelen jött az új egészségügyi törvény, s nem voltak anyagi eszközeik a szükséges feltételek megteremtésére.

– Ebben is van igazság, de voltak és talán vannak is olyan pénzkeretek, amelyeket megpályázhatnak az intézmények ilyen célra. A törvény betartása, illetve a feltételek hiányában be nem tarthatósága a gyakorlatban egyelőre valóban sok visszás helyzetet teremt. Tartalmát és szellemét tekintve azonban összhangban van az egészségügyben zajló folyamatokkal, a megváltozott igényekkel. A változások üteme fel fog gyorsulni, s a fejlesztés hitem szerint ennek az anyagi feltételeit is meg fogja teremteni.

– Sok szülő azért nem él ezzel a jogával, mert nem is tud róla. A kórházakban felvételtkor nem mindig tájékoztatják a szülőt erről a lehetőségről.

– Ez szabályellenes. A kórház köteles a betegjogokról tájékoztatást adni, még hozzá egyszerre többféle módon is. Írásban is ki kell függeszteni az erre vonatkozó rendelkezéseket és a házirendet, valamint szóban is meg kell adniuk a szükséges felvilágosítást, külön kérés nélkül is.

„LEHET, HOGY KORSZERŰTLENENK VAGYUNK...”

A SOTE I. számú gyermekklinikáján (1083 Bókay u. 53.1: 314-2858) többféle lehetőség közül választhatnak a szülők. Egy szülő vagy közeli hozzátartozó bármelyik gyermekkel éjjel-nappal a kórházban tartózkodhat. 6-9 férőhelyes a különszobás, saját fürdővel, WC-vel felszerelt megoldás, amit főként daganatos betegségben szenvedő gyerekek szülője számára tartanak fenn. Az anyaszálláson szerény körülmények közt 5-6 fő számára tudnak helyet biztosítani. Az itt elszállásolt anyákat felveszik a kórházba. Aki éjjel nem akar bent maradni, az a kórteremben 7-20 óráig tartózkodhat a gyereke mellett. Aki éjjel sem akarja magára hagyni a gyereket, annak kempingágyakon próbálnak lehetőség szerint helyet csinálni. Ezen a klinikán fogadják a kruppos gyerekeket is, akik a betegség természetéből fakadóan főként éjjel érkeznek.

„Mi szoktuk kérni, hogy ha lehet, legalább egy éjszakát maradjon a gyerekekkel az anya. Így könnyebben megnyugszik a kicsi, hiszen az ordítás és a félelem csak súlyosbítja állapotát.” – mondta Cserhádi Endre professzor, amikor a lehetőségek után érdeklődtünk. Kérdésekre, hogy mindezért mennyit kell leszurkolnia a szülőnek, így válaszolt: „Nálunk ezért nem kérnek pénzt a szülőtől. Lehet, hogy korszerűtlenek vagyunk, de amíg csak lehet, kigazdálkodjuk ezt a pénzt. Az anya jelenléte segíti a munkánkat!”

SZÜLŐSZÁLLÁS ALAPÍTVÁNYI PÉNZBŐL

A SOTE II. számú gyermekklinikáján (1094 Tüzoltó u. 7/9. T: 215-1380) Aranyosi Gáborné ápolási igazgatótól érdeklődtünk, hogy ők miként oldják meg a beteg gyermek szülőjének elhelyezését. „A kórház melletti épületben egy angol úr alapítványának jóvoltából 6 db összkomfortos, másfél szobás lakást tudunk vásárolni, a szükséges felszerelésekkel együtt. Itt mindig teltház van, daganatos betegségben szenvedő gyerekek szüleit, hétvégenként családját helyezük itt el. Számukra igen nagy lelki és anyagi terhet jelent ez a betegség, hiszen az anya keresete hosszú ideig teljesen kiesik. A gyerekek tömegközlekedési eszközökön nem szállíthatók, ezért igen fontos számukra, hogy egy kicsit „helyben” kimozdulhassanak a kórházból, majd nem otthoni környezetbe. Ezen kívül mamaszobánk is van a klinika épületében, esetenként az osztályokon is meg tudjuk oldani,

hogy a szülő, főként az anya, gyermekével maradhasson. Hogy mindezért kell-e fizetni? Nem, a szülő ételmezését is a klinika fizeti. Épp elég anyagi terhet ró egy betegség a családra. A gyermekgyógyászat sosem volt jövedelmező ágazat, mi sem ebből fogunk pénzt csinálni. Egyébként a kórházunk mellett szálloda is felajánlott a szülőknek kedvezményes, de még így is igen drága férőhelyeket. Igyekszünk inkább házon belül megoldani a dolgot.”

VÁLTOZÓ ÁRAK

A Magyarországi Református Egyház Bethesda Gyermek-kórházában (1146 Bethesda u. 3. I: 343-3020) a szülő által fizetendő összeg a betegség típusától, illetve a gyerek korától függ. Alapesetben 1600,- Ft/nap a térítési díj, 500 Ft krónikus betegségek esetében, amikor a gyerekek akár hetekig bent kell feködni, epilepsziás és daganatos gyermekek szüője jelképes összegért, 90 Ft-ért maradhat éjszakára. A szüőt a gyermekkel egy szobában helyezik el.

A Madarász utcai Gyermekkórházban (1131 Madarász V. u. 21-24.) szintén változó az ár, alapesetben 1200,- Ft/nap, szoptatott csecsemő, daganatos, illetve krónikus beteg édesanyja viszont térítésmentesen igénybe veheti az anyaszállást, illetve az együttes elhelyezésre kialakított kórtermeket.

A Budai Gyermekkórházban a hotelszolgáltatás ára 2000 ,- Ft/nap, amikor érdeklődtünk, éppen nem volt üres szoba. Széken 8-18 óráig lehet a beteg gyerek mellett maradni. A Szent János Kórházban 500,- Ft/nap az együttes elhelyezés, a Heim Pál Gyermekkórházban anyaszállás működik, mely naponta 200 Ft-ért vehető igénybe, de kompromisszumos megoldásokra is nyitottak, a Szent Rókus Kórházban az együttes elhelyezés 800,- Ft/nap.

Összeállításunk a teljesség igénye nélkül készült, hiszen országos helyzetképünk nincs még. Annyi azonban bizonyos, hogy a szülőknek érdemes előre érdeklődniük, hogy baj esetén melyik kórházban, milyen feltételekkel maradhatnak ott gyermekükkel.